

MUZEJ: OTKRIVANJE SAZNANJE RAZVOJ

IZDAVAČ
NK ICOM Srbija
Trg Republike 1a, Beograd
icom.serbia@gmail.com
network.icom.museum/icom-serbia

ZA IZDAVAČA
Nikola Krstović

GLAVNI UREDNIK
Tatjana Mihailović

KOUREDNIK DVOBROJA
Dragan Kiurski

UREĐIVAČKI ODBOR
Milena Milošević Micić
Jelena Ognjanović
Una Popović
Nela Tonković

SADRŽAJ

	5
Nikola Krstović, Zašto smo se odlučili za dvobroj Časopisa ICOM-a Srbije posvećen pedagoškim i edukativnim programima	
	7
Dragan Kiurski, Reč-dve o muzejskoj edukaciji: geneza, teorija, odlike	
	12
Nevena Živadinović Kusonić, Savremeni izazovi muzejske edukacije	
	15
Dragana Latinčić, Dragan Kiurski, Muzejska edukacija u Srbiji: stanje i izazovi	
	19
Dragan Kiurski, Kako je teatar postao komunikacijski alat muzeja: Od Skansena do participativnog teatra	
	24
Eliana Gavrilović, Miodrag Tomić, Muzejski teatar i teatar u muzeju	
	28
Sanja Radosavljević, Muzejski teatar Muzeja Krajine <i>Ja ću tebi ljuba biti</i>	
	32
Dragana Božović, <i>Sa Nadeždom kroz vreme</i> – edukativni dramski program u Čačku	
	37
Aida Šarac Berbić, Muzejski teatar mladih: program Umjetničke galerije Bosne i Hercegovine namijenjen adolescentima	
	41
Katarina Dragin, Pozorište senki kao alat u interpretaciji nasleđa	
	44
Lidija Cvetić Vučković, Muzejski teatar za najmlađe – Više od igre	
	49
Slađana Velendečić, Aleksandra Stefanov, Da li ste čuli za miša Harlampija?	
	52
Milica Orlović Čobanov, Jasmina Jakšić Subić, Teatar i ples – moćni alati u komunikaciji kompleksnih ideja	
	59
Aleksandra Gačić, Ples kao atipičan interpretativni alat na primeru plesnih radionica	
	63
Tatjana Ljubojević, Muzika kao sredstvo oživljavanja kulturnog nasleđa	
	66
Katarina Dragin, Mamutfest – od radionice do jedinstvenog muzejskog festivala	
	74
Jelena Bobić, Ima li prostora za decu u muzejima?	
	77
Marija Pokrajac, Radovan Sremac, ILIJAnopolis za decu	

81

Marina Pejović, Porodični dan:
predlog za zajedničko provođenje slobodnog vremena u Narodnom muzeju Srbije

85

Natalija Đurović, Od muzeja se misli: muzejski programi za decu iz ugla porodice Đurović

89

Ivana Arađan, Sanja Vrzić, *Mali kustosi – velike priče* u Narodnom muzeju Zrenjanin

95

Senka Ristivojević, *Plava izložba* – multisenzorna postavka u Muzeju savremene umetnosti

99

Irena Đorđević, Pedagoški programi i inkluzija

104

Liljana Velkovski, U ritmu dodira: multimedijaska izložba i katalog

112

PREGLED EDUKATIVNIH PROGRAMA MUZEJA I GALERIJA U SRBIJI

ZAŠTO SMO SE ODLUČILI ZA DVOBROJ ČASOPISA ICOM-a SRBIJE POSVEĆEN PEDAGOŠKIM I EDUKATIVNIM PROGRAMIMA

Piše
NIKOLA KRSTOVIĆ

ICOM Srbije, Časopis koji se uobičajeno publikuje dva puta godišnje, ove će godine izaći kao dvobroj. I on reflektuje onu senku s početka... Sredinom godine, 3. i 5. maja, dogodile su se dve jezive tragedije koje su srpsko društvo munjevito provukle kroz sve faze suočavanja sa bolešću: fazu poricanja (šoka, neverice, ali i zamagljivanja, zabašurivanja, okretanja glave) nečega što se poreći ne može; fazu ljutnje (masovne demonstracije na ulicama Beograda i širom Srbije); fazu pregovaranja (u kojoj je drugi pregovarač ostao nejasan, nedorečen, nedostupan, čak nepoznat); fazu depresije o kojoj je teško (još) govoriti i pisati; i, konačno, fazu prihvatanja za koju se pretvaramo da živimo.

Ova godina specifična je godina za NK ICOM Srbije. Uspješna, svakako, ali uspeh je u seneci... Na krilima prošlogodišnjeg učešća na generalnoj konferenciji u Pragu, tokom ove godine mnogi su naši predstavnici učestvovali na skupovima međunarodnih komiteta ili regionalnih alijansi. DEMHIST je organizovan u Beogradu krajem oktobra. I nacionalne aktivnosti ICOM-a Srbije su bile uspješne – Nagrada (rekordan broj učesnika, čak 54), skupština u Leskovcu, rekordan broj aktivnih članova... Manji ili veći koraci unapred, u međusobno prepoznavanje, uvažavanje, podsticaj.

ICOM Srbije, Časopis koji se uobičajeno publikuje dva puta godišnje, ove će godine izaći kao dvobroj. I on reflektuje onu senku s početka... Sredinom godine, 3. i 5. maja, dogodile su se dve jezive tragedije koje su srpsko društvo munjevito provukle kroz sve faze suočavanja sa bolešću: fazu poricanja (šoka, neverice, ali i zamagljivanja, zabašurivanja, okretanja glave) nečega što se poreći ne može; fazu ljutnje (masovne demonstracije na ulicama Beograda i širom Srbije); fazu pregovaranja (u kojoj je drugi pregovarač ostao nejasan, nedorečen, nedostupan, čak nepoznat); fazu depresije o kojoj je teško (još) govoriti i pisati; i, konačno, fazu prihvatanja za koju se pretvaramo da živimo.

Ostali smo kao zajednica u fazi iznuđenog poricanja – nismo se ni na koga i ni na šta naljutili, a kamoli o nečemu pregovarali. Ako ikako uspemo da obradimo prethodne tri faze, čeka nas kolektivna depresija prouzrokovana dovoljnim zbirom ličnih onemogućenosti.

Majski masakri samo su najsnažnija i najvidljivija dijagnoza simptoma bolesti – bolesti otuđenja od društva koje očito pati, bezosećajnosti prema svetu izvan muzejskih zidina, uverenja da ćemo intelektualnim dostignućima stvari učiniti nekako boljim. Još je Stranski rekao, a Marojević razradio, da se muzeologija tiče odnosa čoveka sa realnošću. Ti principi su inkorporirani ne samo u naša, već i u regionalna, pa i evropska zakonodavstva. Nažalost, nismo izbegli da se ovo „čovek” poistoveti sa vlašću (osnivačem) ili moći, a ne sa društvom. Možemo imati pet stotina Paja Jovanovića, i ceo opus Leonarda i sve stalaktite ovoga sveta, ako ne razumemo društvo oko nas i ne razgovaramo sa njim stalno i

Katastrofalno loša odluka/preporuka da se neposredno posle tragedija sve aktivnosti u oblasti kulture zamrznu/odlože (i to nakon što su prošli zvanični dani žalosti koji su i sami odloženi iz nejasnih razloga), pokazali su da je filozofija kulture (pa time i muzejske delatnosti) bazirana na primesi da je kultura = zabava. Da je neprimerena u momentima „tugovanja” i „žaljenja”. Da ne može (i ne treba) da učestvuje u procesima isceljenja, zalečenja i ozdravljenja, što su teorijski principi već uveliko implementirani u svetskim praksama. Nijedan muzej u Srbiji nije smeo/mogao da ponudi pomoć/solidarnost već uveliko posrnulom i obesmišljenom obrazovanju, da se zajedno sa njim svrsta na stranu vrednosnog sistema koji stoji nasuprot banalnosti, nasilja, vulgarnosti, površnosti koju svakodnevno živimo.

iznova, samo smo produžena ruka bilo koje aktuelne ideologije. Puno je posla pred nama ako želimo da za depresiju, kada je jednom postanemo svesni, uzmemo pravu terapiju.

Ovaj dvobroj časopisa je mali korak u pravcu stvaranja muzeja koji čuje i vidi. Korak koji je okupio veliki broj muzejskih stručnjaka svesnih da je važno razgovarati, slušati, gledati i osećati, a ne samo pokazati, prikazati i predstaviti. ♣

REČ-DVE O MUZEJSKOJ EDUKACIJI

Geneza, teorija, odlike

Piše
DRAGAN KIURSKI

Muzejska komunikacija/edukacija/pedagoški rad u muzejima poslednjih nekoliko decenija doživljava ubrzan i dinamičan razvoj. Muzeji svoje sadržaje prilagođavaju različitim kategorijama posetilaca, ne samo školskom i predškolskom uzrastu, nego i mladima, odraslim osobama, osobama pozne životne dobi (vrlo bitno celoživotno obrazovanje), kao i osobama s invaliditetom. Niču potpuno novi modeli edukacije, sve je češća pojava participacije i aktivnog doprinosa u kreiranju i realizaciji muzejskih sadržaja. Iako neujednačena i često oscilujuća, izvesno je da muzejska edukacija u Srbiji postoji, sve je vidljivija, no o njoj se ne piše (samim tim i ne čita) dovoljno (naročito ne o njenom teorijskom aspektu).

Izraz muzejska edukacija, široko prihvaćen u našem okruženju, potiče iz anglosaksonskog govornog područja. Pojedini teoretičari smatraju da je prikladniji izraz pedagoški rad u muzejima; vaspitno-obrazovni rad u muzeju, ukoliko je reč o radu usmerenom ka publici predškolskog uzrasta; obrazovno-vaspitni rad u muzeju, ukoliko je on usmeren ka publici školskog uzrasta, i naposljetku – obrazovanje u muzeju, kada je ono namenjeno odraslima. Muzejsku edukaciju sve više posmatramo kao svojevrsnu komunikaciju s publikom. Iz tog razloga ćemo se pozabaviti i ovim izrazom. Stranski, Maroević i Šola edukaciju u muzejima nazivaju muzejskom komunikacijom. Sa stanovišta teorije komunikacije, muzej je neka vrsta medija, što znači da muzejska komunikacija donosi informacije i pouke. Prema Stranskom, teorija muzejske komunikacije je

vrhunac procesa saznavanja, to je način na koji muzej kao pošiljalac informacija i poruka uspostavlja vezu sa svetom u kojem postoji i deluje. Muzejska komunikacija direktno unosi kulturnu baštinu u realan život ljudi i samim tim postavlja baštinu kao temeljni elemenat njihovog razvoja. Muzejsku komunikaciju najčešće susrećemo u tri oblika: kao prezentaciju (izložbe); ediciju (pisani materijal) i opštu komunikaciju (predavanja, filmovi, ture).

Jovana Milutinović, profesorica Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, muzejsku edukaciju svrstava u kategoriju informalnog obrazovanja. Pod ovim pojmom podrazumevaju se sva ona svakodnevna iskustva koja nisu organizovana ili planirana. To su iskustva koja su dobrovoljna, motivisana, doživotna, vođena željom da budu obavljena, a karakteriše ih i visok stepen socijalne interakcije, najčešće sa

Broklinski dečji muzej (Brooklyn Children's Museum), 1899. godine

prijateljima, članovima porodice, vršnjacima. Često podrazumevaju dijalog i atmosferu u kojoj učesnici jedni druge poštuju. Odvijaju se u najrazličitijim okruženjima kao što su biblioteke, muzeji, naučni centri. Ova vrsta obrazovanja nije vođena od strane autoriteta, više je proces u kojem je subjekt usmeren na sebe. Ciljevi informalnog obrazovanja su prenošenje različitih vrednosti među generacijama i sposobnosti poučavanja kulturnim merilima i pravilima. U njemu vreme nije organizovano kao što je to slučaj u školama.

Kako je sve počelo? Džordž Hajn (George E. Hein) tvrdi kako muzejska edukacija postoji od kada postoji i muzej, te da ova delatnost nije nikakva novina i da je edukativni aspekt muzeja ugrađen u njegove temelje. Najstarijim muzejom u Atini smatra se Pinakoteka, tj. galerija slika i skulptura

u jednom delu Propileja. U velikim salama organizovana su predavanja, a muzej je posedovao biblioteku sa preko 400.000 zapisa na pergamentu. Tokom srednjeg veka muzeji su najčešće bile zgrade za čuvanje retkih predmeta iz oblasti prirodnih i tehničkih nauka, te dela likovne umetnosti. U doba renesanse uočljivo je sakupljanje umetničkih retkosti, naročito onih iz doba antike – najpre od strane Crkve, a potom i plemstva (najčešće u cilju prikazivanja moći i položaja). U XVI i XVII veku mnoge privatne zbirke u Oksfordu, Londonu, Luksemburgu, Napulju, Firenci, Kopenhagenu bile su otvorene za javnost, najčešće za školovane ljude. U njima je vreme poseta bilo kratko, a neke su bile otvorene samo nekoliko dana u nedelji. Zbog toga Kenet Hadson (Kenneth Hudson) smatra da je ulazak u muzej (zgradu sa zbirkom) bio privilegija, a

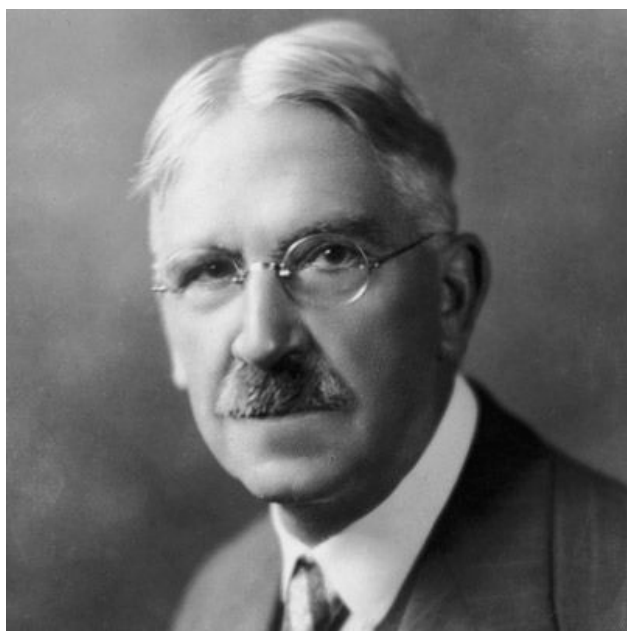

da je posetilac imao prava samo da se divi, nika-ko da kritikuje. Prvi univerzitetski muzej na sve-tu bio je Ešmolijan u Oksfordu, otvoren 1683. godi-ne. Muzej su činile laboratorija u podrumu, sala za predavanja u prizemlju i zbirka kurioziteta na pr-vom spratu. Vek kasnije otvoren je Luvr kao Mu-zej Republike da bi nakon tri godine preimenovan u Centralni muzej umetnosti. Nakon što je 1803. opet promenio naziv u Napoleonov muzej, postaje svet-ski centar umetnosti, a zbirku u najvećoj meri čine oteta dela evropske i vanevropske umetnosti. Ulaz u Muzej je bio besplatan, a pojedini dani u nede-lji bili su namenjeni studentima umetničkih fakul-teta, čime je Luvr transformisan od kraljevske pa-late u javni muzej koji je služio obrazovanju. Kada je reč o Centralnoj Evropi, prvi primer muzeja je kraljevska zbirka Habzburške monarhije otvore-na 1781. godine u palati Belvedere. U prvoj polovi-ni 19. veka, novootvoreni muzeji su sa ograničenim pristupom javnosti prvenstveno imali zadatak da pokažu bogatstvo i moć država (imperijalna osv-ažanja, egzotični materijali i blaga). U drugoj polovi-ni 19. veka, usled napretka industrije, stanovništvo se selilo u gradove, a razvoj nauke je dodatno preo-blikovao živote ljudi. Muzeji se tada sve više posma-traju kao ustanove odgovorne za obrazovanje svih slojeva društva. Iako su muzeji i škole podjednako bili u službi obrazovanja, za razliku od muzeja, ško-le su brzo razvile sistem kontrole odgovornosti, te-stiranja i standardnog kurikuluma. Osim toga, škol-ski sistem uključivao je i sistem procene, dok mu-zeji nisu uspostavili slične pristupe za procenu uti-caja na svoje korisnike. U Velikoj Britaniji su kra-jem 19. veka u muzejima organizovane posebne ve-čeri namenjene radničkoj klasi. Edukativna funkcija muzeja u Americi je bila drugačije koncipirana u odnosu na evropsku – liberalnije i sa većim usme-renjem na tržište. Čarls Vilson Pil (Charles Willson Peale), osnivač prvog prirodnjačkog muzeja u Fila-delfiji 1786. godine, zalagao se da muzeji budu insti-tucije koje obrazuju građane nove nacije, budući da je učenje važna komponenta demokratskog druš-tva. Trend otvaranja novih muzeja nastavio se i to-kom 19. veka, kada nastaju i prvi dečji muzeji kao što je Bruklinski muzej za decu 1899. godine (foto-grafija 1). Mnogi drugi muzeji formirali su odeljenja

Da bi iskustva bila edukativna, ona ne smeju biti samo praktična (hands on) nego i umna (mind on). Drugo, nije dovoljno da iskustva budu samo „živahna, živa”, ona moraju biti organizovana kako bi bila edukativna (fotografija 3). Djui je smatrao da moramo dobro da razumemo ta iskustva kako bismo ih oblikovali. Ukoliko bi ovaj stav primenili na muzejsku publiku, to bi značilo da moramo saznati šta posetiocima znači njihovo muzejsko iskustvo.

za edukaciju i saradnju sa lokalnim školama, a funk-ciju edukatora obavljali su kustosi ili direktori. Još uvek nije bilo zaposlenih muzejskih edukatora. Ova situacija je promenjena dvadesetih godina prošlog veka zahvaljujući Žanu Kaparu (Jean Capart), bel-gijskom egiptologu i edukatoru koji je smatrao da muzeji ne smeju da služe samo naučno-istraživač-koj delatnosti, već moraju da budu i centri za vas-pitanje i edukaciju. Pedesetih godina 20. veka, za-hvaljujući Frimanu Tildenu (Freeman Tilden), ter-min edukacija često biva zamenjen terminom inter-pretacija, jer se edukacija prepoznavala kao cilj ško-le. Parker (Artur Casewell Parker) smatra da u 20. veku edukaciju u muzejima moraju da karakterišu zabava (edutainment), stimulacija sensorima i ose-ćaj prisnijeg kontakta.

Džon Djui (John Dewey), američki filozof i teo-retičar obrazovanja, bio je vodeći zagovornik filo-zofskog pravca poznatog kao *pragmatizam*, pre-ma kojem se celokupno naše saznanje meri i ceni samo na osnovu njegove praktične vrednosti (foto-grafija 2). Djui je često posećivao muzeje, te je pre-poznao njihov obrazovni potencijal za sticanje si-rovih iskustava. Bio je stava da je suština obrazo-vanja kontinuirana rekonstrukcija iskustva i da je iskustvo izvor znanja, odnosno najbolje je ono uče-nje koje uključuje što više aktivnosti. Kritikovao je

Džon Džui (John Dewey), 1859–1952.

tradicionalnu školu i zalagao se za učenje kroz praktične radnje i kroz životno iskustvo. Međutim, Džui je tvrdio da ne mora da znači da su sva iskustva prava ili jednako edukativna, odnosno da iskustvo i obrazovanje ne mogu biti direktno izjednačeni.

Naglašavao je da bi izlagači na izložbama trebalo da se koncentrišu na teme koje su povezane sa stvarnim iskustvima posetilaca. Džuijeva „Laboratorijska škola”, osnovana u novembru 1894. godine, od samog početka je u svom sastavu imala i muzej i biblioteku. Džui je smatrao da bi muzeji trebalo da budu deo zvaničnog obrazovnog sistema, da su redovne posete muzejima obavezna komponenta obrazovnog programa, a nikako posebna aktivnost jednom ili nekoliko puta godišnje.

Ejlin Huper Grinhil (Eilean Hooper Greenhill), profesorka Univerziteta u Lesteru, u Velikoj Britaniji, smatra da su muzeji vrlo aktivni u oblikovanju znanja. Kroz prikazivanja i tumačenja, koristeći predmete, fotografije, modele i tekstove, muzej izgrađuje poglede i proizvodi resurse za učenje. Ovi procesi interpretacije mogu biti opisani kao „kurikulum muzeja”. Učenje u muzeju utiče na proces saznanja o tome „ko smo i šta možemo da postanemo”. Ono ne predstavlja samo akumuliranje činjenica i sticanje veština, nego snažno utiče i na oblikovanje identiteta. Učenje

u muzejima i galerijama nije isto kao u školama ili na drugim mestima formalnog obrazovanja. Oni nemaju zacrtan program, te prema tome svaki muzej može na drugačiji način da objasni sličnu pojavu.

Huper-Grinhil smatra da bi učenje u muzeju trebalo da se bazira na fizičkim aktivnostima, da muzeji utiču na razvoj kreativnosti, naročito ako se teme obrađuju u radionicama koje su neobične, neposredne i pažljivo planirane; da su emocije snažno povezane sa procesom učenja; da učenje nije jednostavan proces u kojem se činjenice slažu jedna na drugu (bitno je znanje koje je dete već ranije steklo); da je učenje proces zasnovan na želji (ako nema želje da se nešto nauči, teško da će se novo znanje usvojiti), kao i to da je muzejska edukacija bitna za lično razumevanje prošlosti i za razvoj identiteta.

Prema Hajnu, pristup muzejskoj edukaciji se promenio u poslednjih nekoliko decenija, pa tako razlikujemo tradicionalni, transmisivni i konstruktivistički pristup. Transmisivni pristup posmatra obrazovanje kao proces prenošenja informacija i slanja poruka od onoga koji više zna ka onome koji manje zna (posetilac je pasivan primalac znanja koje mu pružaju muzejski profesionalci). To znači da se od svakog pojedinca očekuje da primi istu poruku, na isti način. Ovo je gotovo nemoguće jer je svaki posetilac osoba sa različitim iskustvom i motivima dolaska. Zbog toga se poslednjih pedeset godina događaju promene u pristupu muzejskoj edukaciji. Fokus se sa tradicionalnih metoda pomera

Muzeji nemaju sisteme za procenu znanja, kao ni propisan raspored kada se i o čemu uči. Učenje u muzejima je individualizovano, nepredvidivo i fleksibilno, ono podrazumeva i sticanje veština, razvoj kritičkog razmišljanja, formiranje stavova i vrednosti, pojavu novih oblika ponašanja, razbijanje predrasuda, sticanje novih karakteristika ličnog identiteta.

Primer *hands on* aktivnosti u muzeju, Narodni muzej Kikinda

prema interaktivnim metodama učenja i poučavanja koje vode aktivnom stvaranju značenja i uključenosti onih koji uče. Na ovo možemo dodati i teoriju Džona Folka (John Falk), koji smatra da je učenje (iskustvo) u muzeju u čvrstoj vezi sa identitetom posetilaca, odnosno sa motivima njihove posete muzeju. Folk predlaže da posetioce kategorishemo u grupe kao što su profesionalci, hobisti, tragači za iskustvom, punjači (oni koji se pune energijom u muzeju)... Folk i Dirking (Lynn Dierking) često koriste izraz *ekološki* pristup kulturi koji učenje posmatra kao proces kroz koji kultura *oblikuje um* dece kako bi se formirala osoba koja će, kao odrasla, biti u stanju da *ispuni imperative kulture*. Tomislav Šola ima sličan stav. On smatra da bi muzejski program morao da bude baziran više na interesima korisnika nego na izloženim eksponatima. Šola nadalje savetuje zaposlene u muzeju da se potrudite da posetioци prepoznaju svoje vlastite probleme, dileme, kvalitete, promašaje, nerazumevanje. On čak savetuje da bi trebalo da se družimo sa posetiocima i saosećamo sa njima, umesto što ih podučavamo, a naročito da ih što više uključujemo.

Razumevanje učenja u muzejima treba da se fokusira na posledice posete muzeju. Sa ovakvim pristupom, učenje je svrsishodno i direktno povezano sa sadržajem koji nudi muzej, a očekivani rezultat je promenjena percepcija. To bi značilo da je neka osoba proširila svoje znanje, neka se motivisala da, nakon posete muzeju, nastavi istraživanje o eksponatima ili temama, a treća je saznala nešto na drugi način u odnosu na prethodnu posetu muzeju. Učenje u muzeju uključuje usvajanje novih saznanja uz korišćenje prethodnog znanja u novim situacijama i dopunjavanjem onoga što je već poznato. Kada su u pitanju nivoi učenja, zanimljivo je Klekstonovo (Marwin Claxton) tumačenje pažnje koju posetioци usmeravaju u toku posete muzeju. Klekston to plastično objašnjava na primeru *reflektora* kao podrazumevanog režima rada mozga koji je neophodan za generisanje nove ideje i za suočavanje sa nepoznatim okruženjima. Ovaj režim opisuje otvoreni i nefokusirani način na koji posetioци ponekad lutaju kroz muzeje i čekaju da im nešto privuče pažnju (kao kada se nešto osvetljava pomoću reflektora). ♣

SAVREMENI IZAZOVI MUZEJSKE EDUKACIJE

Piše

NEVENA ŽIVADINOVIĆ KUSONIĆ

Problemi savremene muzejske edukacije pod uticajem su globalizije koja krije komercijalizaciju, populizam i senzacionalizam. Kultura je postala tržište, a vrednosti se određuju na njemu. Kakve su vrednosti i da li su poželjne, izgleda da je svejedno. Preovlađuje industrija zabave uz pomno praćenje medija. Upravo mediji, u potrazi za svakodnevnom senzacijom, u velikoj meri doprinose konfuziji vrednosti. Svedoci smo da su i muzeji upali u tu zamku, menjajući svoja lica i pravac posmatranja. Kvalitet sadržaja menjamo za kvantitet, a posetioce sve češće nazivamo konzumentima. Po rečima Pjotra Pjetrovskog, da bi se zadovoljile potrebe globalne publike, nastaju muzeji bez zbirke, institucije koje su, pre svega, izložbene sale za privremene postavke. Muzeji počinju da služe industriji slobodnog vremena, a ne ambicioznoj kulturi.

Uloga muzeja na polju edukacije, sa izmenjenim ekonomskim, socijalnim i kulturnim uslovima koji karakterišu savremeno društvo, zahteva menjanje teorijskih pretpostavki, ciljeva i krajnjih ishoda. U skladu sa zahtevima društva, muzeji postaju mesto za komunikaciju, obrazovanje, istraživanje, učenje i razvoj identiteta, kao i vrednovanje istorijskog i kulturnog nasleđa u sociokulturnim i edukativnim okvirima. Sa globalnim društvenim promenama, pod uticajem tehnološkog razvoja, dopunjuju se i menjaju shvatanja iz oblasti teorije učenja i podučavanja. Inovativna koncepcija tumačenja višeslojnih vrednosti i značenja muzejskih predmeta zahteva osmišljavanje novih ideja sa didaktičkim pristupima i metodama. Drugaćiji pristup interpretaciji nosi novo promišljanje svrhe muzeja. Kustosi u centru svog rada moraju da postavljaju pitanje koje priče želimo da ispričamo i koja pitanja želimo da pokrenemo. Komunikacija je u centru muzejske prakse. Nova uloga muzeja koji je svima namenjen i svima dostupan, podrazumeva da je muzej i svima čitljiv.

Prošlost bi morala da se poveže sa savremenim društvom kroz kreiranje razumljivog konteksta. Pedagoška misija muzeja treba da stavi akcenat na samousavršavanje i razvijanje publike, koja će biti akter, ali i kritičar u progresivnom razvoju struktura sveta i čovečanstva. Dakle, umesto pasivnog člana hijerarhizovanog društva, publiku treba podsticati na autonoman pogled na okolinu, na društvo koje obrazuje te strukture.

Konstruktivizam kao teorijska orijentacija ima veliki uticaj na muzej, a posebno na oblast vaspitno-obrazovnog rada, učenje i prirodu iskustva u njemu. Razlozi za prihvatanje konstruktivističke teorije kao orijentacije obrazovnog rada u muzeju su mnogobrojne. Izuzetno je značajna za podsticanje darovitosti, jer ukazuje na to da ne postoje dva pojedinca koji imaju istu percepciju stvarnosti. Svaki pojedinac gradi sopstvenu sliku sveta. Svaki posetilac donosi u muzej svoje iskustvo, stil učenja i ostale kvalitete koji utiču na razumevanje prezentovanih predmeta. Ovde je težište na znanju i značenju koje posetioци stvaraju (konstruišu) na osnovu sadržaja muzeja. Savremeno shvatanje procesa učenja u muzeju ističe aktivnost onoga ko uči. Aktivno učenje i personalno stvaranje značenja su prirodni

Muzeji su institucije pozicionirane između prošlosti i budućnosti, to je mesto u kom društvo formira vrednosti sopstvenog identiteta, artikuliše i predstavlja dominantne vrednosti, utiče na stavove. Prošlost se ne tretira kao zaustavljena i nepomična, već kao deo naše sadašnjosti, na osnovu prepoznavanja dinamike i mreže značenja. Stoga uloga muzeja nije isključivo u predstavljanju prošlosti, nego i u stvaranju njenog daljeg toka, putem edukacije.

procesu koji se odvijaju u muzeju. Duboka značenja se formiraju dinamičnom interakcijom muzeja i posetioca. Stvaranje značenja se nalazi u srži vaspitno-obrazovnog rada muzeja.

Konstruktivistička teorija učenja ima uporište u dva dominantna pravca: psihološkom konstruktivizmu Žana Pijažea i socijalnom konstruktivizmu Lava S. Vigotskog. Oba sadrže zajedničko insistiranje na misaonim aktivnostima osoba. Konstruktivistički pristup podučavanju i učenju podrazumeva da svaki pojedinac stvara sopstvene umne modele koje koristi u razumevanju stvarnosti. U vaspitno-obrazovnom procesu učenje kreativnim i inovativnim aktivnostima podrazumeva koordinaciju i usmeravanje osoba, podršku u istraživanju i otkrivanju znanja u skladu sa njihovim individualnim svojstvima. Iz ovog ugla posmatrano, napredak se može postići različitim didaktičkim sistemima podučavanja i učenja: heurističkim, projektnim, iskustvenim, kreativnim i otvorenim.

Informalno obrazovanje u muzejskom okruženju pruža velike potencijale za učenje. Danas se posebno naglašava specifičnost informalnog učenja u muzejskom okruženju, povezanog sa kvalitetno provedenim slobodnim vremenom i osećajem

prijatnosti koji podižu životni kvalitet. Učenje u muzejima kao informalnim okruženjima je samo-usmereno, dobrovoljno i personalno. Muzeji su mesta u kojima ljudi različitih uzrasta mogu učiti vlastitim tempom, zadovoljiti svoju radoznalost, pomoću sopstvenih sposobnosti formulisati pitanja ili odgovore i objasniti drugima šta su naučili. Kompleksnost i bogatstvo muzejskih zbirki kao neiscrpnna mogućnost za vaspitno-obrazovni rad, omogućava sticanje znanja iz raznih naučnih oblasti, kao i povezivanje tih znanja u integralni sistem.

Originalni muzejski predmeti nosioci su višeslojnih vrednosti i značenja, koji uz pomoć odgovarajućih didaktičkih mera pružaju jedinstvenu mogućnost spontanog učenja. Jedinstvena i specifična prilika učenja u muzeju je iskustvena priroda učenja koja se bazira na susretu sa realnim predmetima. Učenje u muzeju počinje obično percepcijom predmeta uz aktivaciju što više čula kako bi se akumulirao što veći broj informacija o predmetu koji se analizira. Ključni element učenja u muzeju obuhvata stvaranje veza između poznatog i nepoznatog, sticanjem autentičnog iskustva putem posmatranja i razmišljanja o realnim stvarima ili istraživanjem konteksta u kojem su predmeti kreirani. Muzejske zbirke, zbog mnoštva priča koje nude, različitih informacija koje prenose i različitih ideja koje sugerišu, predstavljaju bogate izvore za sticanje mnogobrojnih iskustva. Iskustveno učenje u muzejima najčešće se javlja unutar socijalnog konteksta. Posete muzejima su obično grupno organizovane. Vršnjačka interakcija u toku i nakon posete može biti velika podrška učenju. Priroda muzeja kao institucije podrazumeva da ljudi stupaju u međusobnu interakciju. Učenje je vođeno raznolikošću, željom za otkrivanjem i socijalnom saradnjom. Može se reći da muzeji predstavljaju mesta integracijskog učenja. Učenje u muzeju je proces koji angažuje čula i memoriju, razvija lična značenja i imaginaciju, budi radoznalost i potpomaže proces razumevanja i poštovanja kulturnog nasleđa.

Muzeji koji žele da podstaknu učenje, pronalaze način u kreiranju dijaloga između posetioca i predmeta.

Muzejsku edukaciju možemo definisati kao skup vrednosti, koncepta, znanja i prakse s ciljem

Muzejski edukatori su posrednici između muzejskih eksponata, zbirki, izložbi i publike, ali su i spona kustosa i publike. Njihov zadatak je da posreduju između muzejskih sadržaja i posetilaca, zastupaju široke interese publike, osiguravaju taktilni, vizuelni, auditivni prenos informacija kao dela kulturne poruke, kao i da ih prilagode različitim ciljnim grupama. Njihova uloga je da putem raznih edukativnih programa, novim strategijama i metodama tumačenja materijalne i duhovne kulture, komuniciraju sa svim društvenim strukturama.

podsticanja razvoja posetilaca, a kao jedan od vidova komunikacije, ona predstavlja složen proces kroz koji muzeji razvijaju odnose sa svojim posetiocima, ali i društvom u celini.

Muzejima kao institucijama autentičnog sveta dodeljena je posebna uloga da svojom didaktikom u raznim edukativnim programima zadrže postojeću publiku, ali i da privuku i formiraju nove posetioce. U toj značajnoj ulozi muzeji sebe vide kao relevantnog činioca kulture i turizma u svojoj sredini. Rad sa posetiocima je jedan od inspirativnijih zadataka muzeja. Uz dinamičan kontakt sa ljudima otvaraju se mnoge mogućnosti za inventivni pristup, u koji je ugrađen vizionarski i humani cilj oplemenjivanja publike. Transformacijom muzeja u dinamičnu instituciju edukacije, izazova i inspiracije, muzej ispunjava svoju društvenu misiju.

Muzej svojim edukativnim angažovanjem zauzima bitnu ulogu u društvu putem: izložbene delatnosti, saradnje sa predškolskim, školskim i univerzitetskim ustanovama, društvene integracije, predstavljanja grada i kritičkog mišljenja. ♣

MUZEJSKA EDUKACIJA U SRBIJI: STANJE I IZAZOVI

Pišu

DRAGANA LATINČIĆ

DRAGAN KIURSKI

U Srbiji ne postoji formalno obrazovanje odnosno obrazovni profil za radno mesto muzejskog pedagoga, tako da se muzejskom edukacijom u ustanovama kulture bave zaposleni najrazličitijih struka. Nacrt Strategije razvoja kulture 2017 – 2027, u okviru Ciljeva i prioriteta područja kulturnog razvoja, prepoznaje potrebu za pokretanjem inicijative i saradnje sa visokoškolskim ustanovama (uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja) za osnivanje studijskih programa ili specijalističkih, master i doktorskih studija za specifična zanimanja neophodna za obavljanje poslova u ustanovama kulture i kulturi uopšte, posebno u oblasti kulturnog nasleđa.

Sve do donošenja Zakona o kulturi 2016. i Zakona o muzejskoj delatnosti 2021. godine, oblast edukacije u našim muzejima samo se „provlačila” kroz nekoliko zakona i pravilnika korišćenjem tradicionalnog izraza *prosvetno-pedagoški rad*, a pravni okvir za rad muzejskih edukatora nije ni postojao. Pritom, samo je Pravilnikom o bližim uslovima za početak rada i obavljanje delatnosti ustanova zaštite iz 1995. godine bilo predviđeno obavezno zapošljavanje jednog kustosa pedagoga, ali samo u slučaju osnivanja muzeja kompleksnog tipa. Zakon o kulturi predvideo je „sprovođenje i unapređivanje

edukacije u oblasti kulture”, kao i „podsticanje dečjeg stvaralaštva i stvaralaštva za decu i mlade”. Edukator se, kao stručno zvanje i sa opisom poslova koje treba da obavlja, pojavljuje od 2018. godine u Katalogu radnih mesta u Republici Srbiji, kao i, nešto kasnije, u pomenutom Zakonu o muzejskoj delatnosti.

U Srbiji ne postoji formalno obrazovanje odnosno obrazovni profil za radno mesto muzejskog pedagoga, tako da se muzejskom edukacijom u ustanovama kulture bave zaposleni najrazličitijih struka. Nacrt Strategije razvoja kulture 2017–2027, u

Odabir adekvatnih pedagoških alata treba da omogući da program bude dinamičan, što se postiže primenom više pedagoških metoda; interaktivan – kako bi učenici bili angažovani i aktivno učestvovali u programu; i interdisciplinaran – kako bi učenici povezivali znanja koja se, naročito u školskom učenju, u najvećem broju slučajeva svode na sekvence. Edukativni programi mogu se podeliti na one koji se osmišljavaju i organizuju za decu i mlade po slobodnom pozivu i one koji se realizuju u saradnji sa školama.

okviru Ciljeva i prioriteta područja kulturnog razvoja, prepoznaje potrebu za pokretanjem inicijative i saradnje sa visokoškolskim ustanovama (uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja) za osnivanje studijskih programa ili specijalističkih, master i doktorskih studija za specifična zanimanja neophodna za obavljanje poslova u ustanovama kulture i kulturi uopšte, posebno u oblasti kulturnog nasleđa. Dok se takvi studijski programi ne pokrenu, muzejski edukatori obično su zaposleni u muzejima koji ispoljavaju interesovanje i senzibilitet za rad sa publikom, najčešće decom, i voljni su da se uhvate ukoštac sa tom vrstom izazova. U toj oblasti ne postoje jasno definisane smernice ni preporuke kako koncipirati edukativne programe, dostupna literatura nema formalni karakter, tako da se usavršavanje sprovodi na ličnu inicijativu, samostalnim istraživanjem, proučavanjem radova na temu muzejske edukacije, kroz iskustva drugih, traženjem saveta od pedagoga ili nastavnika i učestvovanjem na konferencijama, seminarima i drugim vidovima dodatnog ili naknadnog obrazovanja. U najboljoj situaciji u ovom kontekstu su svakako kolege pedagoške struke. Interesantan je podatak da za muzeje na teritoriji Srbije van Vojvodine stručni

ispit tek od 2020. godine obuhvata i ispit iz muzejske pedagogije, dok je u Vojvodini on deo stručnog ispita iz oblasti muzeologije već dvadesetak godina. Verovatno zvuči apsurdno, ali dve krovne ustanove u oblasti muzeologije (Muzej Vojvodine i Narodni muzej Srbije) kandidatima za pripremu ispita predlažu potpuno različitu literaturu i autore.

Prilikom koncipiranja programa, muzejski pedagog kroz postavljanje pitanja – kome se obraća, šta želi da postigne, kao i kojim alatima će se poslužiti, dolazi do odgovora i šta je cilj programa – upoznavanje publike sa temom, usvajanje i razvoj određenih veština, emocionalno angažovanje, razbijanje predrasuda, razvoj kritičkog mišljenja... Osim kreiranja i realizacije programa, muzejski edukator dokumentuje realizovane programe kroz izveštaje, evaluacije, foto-dokumentaciju, video-zapise... Kada je reč o izboru tema, oslonac za program mogu biti muzejski fond ili tematska izložba ili baština uopšte. Svakako, muzejski pedagog je uglavnom upućen na saradnju sa kolegama, pre svega kustosima zbirki.

Saradnja muzeja i škola ozbiljna je i obimna tema i zahtevala bi obradu kroz zaseban tekst, tako da ovde neće biti razmatrana. Svakako, programi koji se kreiraju za učenike moraju biti usklađeni sa kurikulumom odnosno sa gradivom određenog predmeta za određeni školski uzrast, jer je svaka uzrasna grupa priča za sebe i za svaku se moraju primeniti različiti alati i modeli prilikom izrade koncepta. Osetljivu grupu muzejskih posetilaca čine osobe sa smetnjama u razvoju, jer je rad sa njima veoma specifičan i bazira se na posebnim kriterijumima. Svakako, kada se govori o najmlađim posetiocima muzeja, korisno je podsetiti se pojma tzv. *ekološkog* vaspitanja koje Folk i Dirking, prevodeći ga u muzejski kontekst, smatraju poželjnim i svrsishodnim. U praksi bi to značilo da bi mlade osobe trebalo navikavati na kulturne sadržaje od najranijeg perioda života, kako bi kao odrasle jedinke bile u stanju da odgovore na imperitive kulture. Ovde se može dodati i podatak da brojne analize (UNESCO, UNICEF, Svetska banka, OEBS) ukazuju da investiranje u rano vaspitanje i obrazovanje, osim što obezbeđuje značajne ekonomske uštede u kasnijim obrazovnim ciklusima, daje osnovu za celokupni razvoj osobe.

Najređi slučaj je da muzej ima celu službu, odsek ili odeljenje koje se bavi edukacijom, a to su uglavnom matični muzeji, koji i imaju najdužu tradiciju pedagoškog rada (Narodni muzej Srbije, Etnografski muzej, Muzej Vojvodine). Zanimljivo je da pedagoške službe nose različite nazive u različitim muzejima, kao i da su, ne tako retko, deo organizacionih jedinica zaduženih za odnose s javnošću.

Analiza pomenutih upitnika, osim navedenih podataka, otkriva i da rad muzejskih pedagoga u najvećem broju slučajeva mora da bude odobren od strane stručnog veća i/ili direktora da bi uopšte bio započet i često je pod nekom vrstom supervizije. Nove ideje koje dolaze iz pedagoške službe nailaze na neprihvatanje, a edukatori su, ponekad i među svojim kolegama, doživljavani kao animatori i zabavljači dece, dok se edukativni programi često percipiraju kao neozbiljni i nerelevantni za ustanovu muzejskog nivoa. Zbog toga treba podsetiti da je muzej ustanova, koja, prema ICOM-ovoj definiciji iz 2022. godine, između ostalog, „nudi različita iskustva za obrazovanje, uživanje, razmišljanje i deljenje znanja”.

Ostale prepreke sa kojima se kolege muzejski edukatori najčešće suočavaju su:

- nedovoljni ili nepostojeći budžeti za edukativne programe i rad sa publikom (za nabavku materijala potrebnog za realizaciju, angažman spoljnih saradnika, istraživanje publike...);
- nedostatak edukacija za unapređenje komunikacije sa publikom i organizaciju edukativnih programa (mada se konferencije MDS i/ili CECA ICOM-a održavaju na svake dve godine);
- nedostatak prostora opremljenog za realizaciju edukativnih programa;
- diskontinuitet u organizaciji i realizaciji edukativnih sadržaja – takav *eksperimentalni* odnos prema posetiocima je loš za imidž ustanovu koja deluje neozbiljno, jer komunicira s publikom s vremena na vreme.

Veoma zanimljiva su i zapažanja pojedinih muzejskih edukatora koji uočavaju manjak publike u svojim muzejima, nedostatak ideja, gotovo isključivo insistiranje na masovnosti nauštrb kvaliteta programa, kao i nedovoljnu saradnju sa srodnim institucijama, ali i onim iz drugih sektora (nevladine organizacije, privatne inicijative).

Istraživanje o pedagoškim službama i muzejskim edukatorima u muzejima Srbije, sprovedeno 2022. godine (u anketi je, od gotovo 150 registrovanih muzeja, učestvovalo njih 30, odnosno 20% od ukupnog broja), govori o tome da pojedini muzeji i dalje nemaju pedagoške službe odnosno da nemaju ni predviđenog muzejskog edukatora, dok je najčešći slučaj da je samo jedan zaposleni na tom mestu, ali je neretko zadužen i za druge poslove (vodiča, kustosa zbirke, direktora). Postoji i obrnuta situacija u kojoj kustosi zbirke obavljaju poslove muzejskog pedagoga.

Otvorenih pitanja i tema za razmišljanje je mnogo, a muzejska edukacija i dalje je, iako ne toliko nova i mlada, *rovita* oblast muzeologije, o kojoj se, u kontekstima teorije i prakse, a naročito kritike, gotovo i ne piše. Iz tog razloga, ali i na osnovu višegodišnjeg praćenja situacije i trendova u zemlji i regionu, autori teksta su pokušali da predoče trenutno stanje i izazove sa kojima se suočava oblast muzejske edukacije u Srbiji, kojoj predstoji novi period prilagođavanja, preoblikovanja i poboljšavanja. ♣

Juriš na Zimski dvorac, snimak masovne rekonstrukcije događaja izvedene 1920. godine sa glumcima proletkulta i preko 1000 statista

KAKO JE TEATAR POSTAO KOMUNIKACIJSKI ALAT MUZEJA: OD SKANSENA DO PARTICIPATIVNOG TEATRA

Piše
DRAGAN KIURSKI

Muzejski teatar je dragoceno sredstvo u približavanju nasleđa raznovrsnoj publici kojoj može pomoći u procesu tumačenja nudeći uvid u društveno značenje artefakata i „animiranje neživog”. Ovaj interpretativni je ujedno i snažan edukativni potencijal, naročito u otkrivanju kompleksnosti muzejske naracije i omogućavanju višeslojnih interpretacija. Može poslužiti kao dopuna i podrška formalnom obrazovanju i tradicionalnim metodama, zahvaljujući svom živopisnom i trodimenzionalnom čulnom iskustvu. Muzeji na otvorenom, tradicionalni muzeji, zamkovi, znamenita mesta i kuće sve se više pretvaraju u prostore žive istorije koji svojim posetiocima pružaju inspirativno i obrazovno iskustvo kroz mnoštvo interaktivnih i praktičnih sadržaja.

Muzejski teatar je eklektičan format koji kombinuje veliki broj pozorišnih tehnika i usklauđuje ih sa ciljevima muzeja kako bi komunikacija sa publikom bila što kvalitetnija i privlačnija. Barbara Kiršenblat-Gimblt (Barbara Kirshenblatt-Gimblett) smatra da su „izložbe u osnovi pozorišne, jer su one način na koji muzeji izvode (performiraju) znanje koje stvaraju”. U tom smislu, današnji muzej je „pozorište, palata sećanja, pozornica za odigravanje drugih vremena i mesta, prostor transporta, fantazije, snova”. Muzejski teatar je dragoceno sredstvo u približavanju nasleđa raznovrsnoj publici kojoj može pomoći u procesu tumačenja nudeći uvid

u društveno značenje artefakata i „animiranje neživog”. Ovaj interpretativni je ujedno i snažan edukativni potencijal, naročito u otkrivanju kompleksnosti muzejske naracije i omogućavanju višeslojnih interpretacija. Može poslužiti kao dopuna i podrška formalnom obrazovanju i tradicionalnim metodama, zahvaljujući svom živopisnom i trodimenzionalnom čulnom iskustvu. Muzeji na otvorenom, tradicionalni muzeji, zamkovi, znamenita mesta i kuće sve se više pretvaraju u prostore žive istorije koji svojim posetiocima pružaju inspirativno i obrazovno iskustvo kroz mnoštvo interaktivnih i praktičnih sadržaja.

Muzej Skansen, Stokholm, Švedska

POČECI / Korene muzejskog teatra na evropskom kontinentu možemo povezati sa veštačkim vrtovima u sklopu dvoraca vladara (setimo se farme Marije Antoanete i njenog Malog Trijanona), sa etnografskim selima i muzejima na otvorenom, kao i sa takozvanim *živim izložbama*.

U 19. veku u Evropi nastaje i vrlo brzo postaje popularna nova vrsta izložbene prakse – *živa izložba*. Jedan od prvih koji je uveo ovu praksu bio je Vilijam Bulok (William Bullock), muzeolog i tvorac „izloga staništa” ili diorama. Ovakvu izložbu karakteriše izlaganje starosedelačkih i egzotičnih prikaza u zabavnim parkovima, zoološkim vrtovima, cirkusima, na velikim međunarodnim izložbama. Na njima bi predstavnici naroda iz celog sveta izvodili svoj svakodnevni život u rekonstruisanim ambijentima. Ovaj način prezentovanja dovodi do pojave muzeja na otvorenom s ciljem muzealizacije arhitekture i njenog inventara. U Americi se, naravno, ovaj fenomen vezuje za ipak nešto *estradnije* i zabavnije edukativne formate kao što su moralne predstave investitora i zabavljača Barnuma (P. T. Barnum). Sredinom 19.

veka Barnum je osnovao nekoliko muzeja u Njujorku u kojima su se odvijale moralne predstave. Tesa Brajdl (Tessa Bridal) smatra da je Barnum prva osoba iz sveta edukacije i zabave koja je „muzejski prostor pretvorila u pozorišni i da je zahvaljujući upravo njemu Amerika cvetala, pružajući publici izložbe, zanimljivosti i atrijisku zabavu”.

NASTANAK ŽIVE ISTORIJE / Švedski folklorist Artur Hazelijus (Artur Immanuel Hazelius) osnovao je Muzej Skansen 1891. sa ciljem da rekonstruiše drevne, žive tradicije, bez sloja *muzejske prašine*. Na mesto stare tvrđave Skansen u Stokholmu preneo je mnoge kuće različitih namena, porekla i perioda gradnje, te je tako stvorio prvi muzej na otvorenom. Hazelijusova namera bila je da smesti istorijske objekte u njihov funkcionalni kontekst, a da posetioци dožive višeslojno i autentično iskustvo. Glavni cilj ovog muzeja bio je da pokaže kako su ljudi živeli u različitim delovima ruralne Švedske pre pojave industrijalizacije. Fokus je bio na seoskom životu koji je uključivao seljačke ili radničke kuće,

pomoćne seoske zgrade, škole, pošte, banke, crkve. Skansen se može posmatrati kao jedna velika scena – *mala Švedska, minijaturna Švedska* ili *minijaturna stara Švedska*, kako je njen tvorac često govorio. Na ovoj muzejskoj pozornici posetioci su mogli da vide i *stanovnike*, najpre u obliku lutaka u dramatisovanim postavkama, koje su ubrzo zamenjene ljudima. Tako je rođena *živa istorija*, model muzejskog teatra koji će postati njegov najrasprostranjeniji žanr.

RAZVOJ MUZEJSKOG TEATRA U ISTOČNOJ EVROPI / U Istočnoj Europi, jedna od prvih predstava u baštinskom kontekstu odigrala se u novonastalom SSSR-u 1920. godine, kada je odlučeno da se treća godišnjica Oktobarske revolucije obeleži velikim performansom pod nazivom *Juriš na Zimski dvorac* ili *Zauzimanje Zimskog dvorca*. Za kreiranje i koordinaciju ovog ambicioznog spektakla bio je zadužen pozorišni reditelj i teoretičar Nikolaj Nikolajevič Evreinov. Delo se temelji na istinitim događajima iz 1917. godine. Predstava je počela u 10 sati uveče, u mraku, kanonadom krstarice *Aurora*. Nakon toga je usledio juriš odreda Crvene armije na Zimski dvorac i stilizovana rekonstrukcija stvarnog napada. U realizaciju je bilo uključeno više hiljada ljudi – profesionalnih glumaca, statista, ali i stvarnih učesnika Oktobarske revolucije. Iako je te večeri na Dvorskom trgu sve bilo spektakularno a ljudi čak i više nego 1917. godine, nisu baš svi bili oduševljeni događajem. Jedan od njih, čovek koji je zaista učestvovao u zauzimanju palate tri godine ranije, rekao je da su „1917. godine manje pucali nego danas”. Kreatori su, dakle, imali nameru da se performativnim događajima naglasi smisao istorijskih neminovnosti. Cilj predstave bio je da se u mislima sovjetskog stanovništva stvarni događaj predstavi tako spektakularno kako bi Revolucija izgledala mnogo značajnija nego što je zapravo bila. Rusi će ovakav model obeležavanja praznika sačuvati kao dominantan tokom čitavog sovjetskog perioda, čime su pokazali da je pozorište moćan alat u stvaranju državne mitologije.

U Sankt Peterburgu je 1928. godine otvoren Muzej Fjodora Mihailoviča Dostojevskog, u stanu u kojem je pisac živeo sa porodicom od 1878. do smrti, 1881. godine. Piščev unuk je sakupio vrednu

kolekciju koja je kasnije postala osnova Muzeja. Krajem 20. veka, ponuda Muzeja je proširena nakon saradnje sa pozorištem a izložbeni prostor je oplemenjen scenom, a 1998. godine realizovana je ideja o spajanju pozorišta i Muzeja. Rezultat je bila prva predstava odigrana u novom muzejsko-pozorišnom okruženju – *Zločin i kazna*. Uslediće predstava *Evropske anegdote*, kao propratni sadržaj izložbe *Putovanja s Dostojevskim*, a zatim i *Zagrliti i zaplakati*, urađena prema pripovesti *Večni muž*. U ovoj predstavi uočljiv je veliki broj paralela s temama iz života Dostojevskog, čime je postignut efekat kao da je pisac deo predstave. Delo se izvodilo kasno uveče, što je period kada je pisac najintenzivnije stvarao. Tokom izvođenja glumci su koristili stvarne predmete iz života pisca, a autentičnoj atmosferi doprineo je čak i miris duvanskog dima.

RAZVOJ MUZEJSKOG TEATRA U AMERICI / Bostonki dečji muzej, osnovan 1913. godine, jedan je od prvih muzeja u Sjedinjenim Američkim Državama koji je započeo tradiciju dramskih edukativnih programa mnogo pre nego što je pojam muzejskog teatra uopšte i nastao. Deca su mogla da isprobaju volan, posmatraju kroz teleskope, proučavaju retke artefakte iz celog sveta, ostvaruju komunikaciju sa životinjama, stvaraju izložbe koristeći muzejske predmete. Sve ovo se odvijalo kroz lično angažovanje i igru, istraživanje nepoznatog, a u cilju usvajanja novih veština, pobeđivanja strahova i razvoja socijalizacije. Sedamdesetih godina prošlog veka, uprava Muzeja je, ubeđena u važnu i prirodnu ulogu pozorišta i dečje igre, angažovala dramaturškinju Kerol Korti (Carol Korty) kao savetnicu za muzejski teatar. Zanimljivo je da je jedna od osobenosti njenog rada participativno izvođenje, u čijoj osnovi su mnoga načela i prakse procesnog teatra.

Ana Krtis Čendler (Anna Curtis Chandler) bila je pionirka američkog muzejskog teatra s početka 20. veka, tačnije forme pripovedanja. Čendler je radila na polju muzejske edukacije tako što je stvarala maštovite priče za publiku svih uzrasta u njujorškom Muzeju umetnosti Metropolitan (MET). Razvijala je partnerstva s lokalnim školama, obezbeđivala resurse za učitelje kroz predavanja i publikacije i unapređivala pripovedanja kao edukativni alat. Pre

Selo Grinfield, Mičigen, SAD

nego što bi započinjala svoje izlaganje, razgovarala bi sa što više posetilaca o tome koje priče su već čuli, koje im se sviđaju i da li su zainteresovani da kasnije posete galerije Muzeja. Tokom pripovedanja koristila je uverljivu priču, podržavala dečje komentare i podsticala ih da iznose svoja razmišljanja o sadržaju priča. Često je nosila odgovarajuće kostime i oživljavala priče kroz dramatične pokrete, prilagođavala svoj glas za igranje više uloga. Dok je pripovedala, narativ bi pojačavala sviranjem savremene muzike na klaviru i pevanjem pesama primerenih uzrastu dece, a nakon završetka bi projektovala svetlosne slajdove na kojima su bila prikazana umetnička dela iz stalne zbirke Muzeja.

Dvadesetih i tridesetih godina 20. veka u Americi nastaju dva značajna lokaliteta žive istorije – Selo Grinfield i Kolonijalni Vilijamsburg. Tvorac prvog je Ford (Henry Ford), dok je drugi osnovao Rokfeler (John Davison Rockefeller). Ford, pacifista i čovek koji je bio skromno obrazovan i optužen za nepatriotsko delovanje tokom Prvog svetskog rata, nije bio zainteresovan za vojnu istoriju kao ni za tradicionalno predstavljanje istorije. Stoga je počeo da praktikuje insceniranje nacionalne istorije, prema sopstvenim uslovima – umesto da se fokusira na politiku i istoriju velikih ljudi, odlučio je da izloži „materijal i realnost svakodnevnog života”. Nakon što je sakupio potreban materijal, 1929. godine je

otvorio Selo Grinfield, edukativni park kojim je želeo da probudi i preporodi istorijsku i nacionalnu svest kroz žive izložbe. Slično Muzeju Skansen, i ovaj muzej su činile na stotine istorijskih zgrada, koje su preseljene iz cele zemlje i ponovo sastavljene. Lokalitet je pružao jedinstveno obrazovno iskustvo zasnovano na autentičnim predmetima, pričama i životima iz američke tradicije. Drugi muzej, Kolonijalni Vilijamsburg, predstavlja rekonstruisani glavni grad kolonije Virdžinije u vreme pred samu Američku revoluciju. Ideja o osnivanju datira iz 1928. godine, perioda kada je Amerika počela da otkriva svoje mesto u svetu i redefiniše svoju istoriju. U njemu je vladala aktivna rekonstrukcija i praktikovanje tradicionalnih zanata i veština, a posetilac je imao prilike ne samo da usvoji tehnike i teoriju, već i da se uključi u radnje koja su deo ovih disciplina. Na pozornici ovog muzeja kostimirani zaposleni su razgovarali sa posetiocima o prestonici i o njevoj istoriji.

Sredinom veka u Americi nastaje Staro selo Sturbridž, najveći otvoreni muzej žive istorije na severoistoku Amerike. Lokalitet je oslikavao život u ruralnoj Novoj Engleskoj iz tridesetih godina XIX veka. Kroz izložbe i edukativne programe provlačile su se sledeće teme: uticaj tehnoloških promena na poljoprivredu, saobraćaj, trgovinu, promeњena uloga žena, vrednost trgovačkog rada i uticaj

Kolonijalni Vilijamsburg, Virdžinija, SAD

Festival *Vremena i epohe* (Времена и Эпохи), Moskva

građana i verskih pokreta na politiku, razlike između agrarne i industrijske privrede XIX veka, važnost dužničke ekonomije u ruralnim zajednicama, način na koji su ljudi u ruralnim zajednicama učili o najnovijim modnim i mehaničkim trendovima i kako su ih usvajali.

Tokom sedamdesetih godina tri američke institucije su počele da eksperimentišu sa upotrebom teatra u komunikaciji sa posetiocima. Nacionalna galerija portreta u Vašingtonu izvodila je predstavu *Suđenje Džonu Braunu*, u kojoj je muzejsko osoblje izvodilo komad pred „porotom” (učenicima) i to u školi. Učenicima bi kasnije posetili Galeriju i igrali uloge robova, abolicionista i robovlasnika. U čikaškom Muzeju nauke i industrije u periodu od 1972. do 1973. godine izvodila su se četiri komada koja su obrađivala živote naučnika i njihova dela. Treći u nizu, Muzej nauke u Minesoti je započeo praksu lutkarskih predstava sa dva antropologa (koja su zapravo bila predstavljena lutkama) po imenu Pit i Dok.

Danas bi trebalo pomenuti Samara park u Francuskoj. Poznat je po lokalitetima iz praistorije i predstavlja živu izložbu arheološkog nasleđa tog regiona, kao i rad Žaka Bušera de Perta (Jacques Boucher de Perthes), francuskog arheologa i pisca. Park muzeja Arheon u Holandiji od 1994. godine posetiocima omogućava da iskuse istoriju Holandije (praistoriju, rimski period, Vikinge, srednji vek). Rekonstrukcija *Bitke za Bortangi* je najkompleksnija muzejska ponuda u Holandiji u okviru koje posetioci mogu da vide trupe koje kampuju u gradu i

oko njega, scene bitaka, život vojnika u logorima, ali i stanovnike grada koji obavljaju svakodnevne poslove. Događaj *Vremena i epohe* je festival svetske istorije u Moskvi koji traje deset dana a mahom ga čine rekonstrukcije borbi od antike do XX veka.

Muzejski teatar na domaćem terenu nastao je početkom sedamdesetih godina zahvaljujući *Crvenom teatru* u tadašnjem Muzeju Revolucije. Mnogo godina kasnije, pojavile se monodrama *Na kafi sa kneginjom Ljubicom* u Konaku kneginje Ljubice, a u mnogim drugim muzejima usledile mahom monodrame, predstavljanje istorijskih ličnosti, ali i participativni komadi koji ukazuju na položaj osoba sa invaliditetom.

Značajno je dodati da su razvoju i promociji muzejskog teatra doprinela i strukovna udruženja ALHFAM (The Association for Living History, Farm and Agricultural Museums) – Udruženje za živu istoriju, farme i poljoprivredne muzeje; AEOM (Association of European Open Air Museums) – Udruženje evropskih muzeja na otvorenom i IMTAL (International Museum Theatre Alliance) – Međunarodno udruženje muzejskog teatra. Sva tri udruženja nastoje da kroz participaciju profesionalaca i volontera razvijaju različite prakse muzejskog teatra širom planete. ¶

MUZEJSKI TEATAR I TEATAR U MUZEJU

Pišu

ELIANA GAVRILOVIĆ

MIODRAG TOMIĆ

Simbioza muzeja i teatra proizašla je iz potrebe da se nasleđe koje se istražuje, prikuplja, interpretira i izlaže predstavi dodatnim sadržajima koji posetiocima omogućuju razmenu znanja, obrazovanje, uživanje i promišljanje.

Jedan od tih sadržaja je muzejski teatar, u kojem se scenske i interpretativne tehnike tradicionalnih pozorišta koriste u kreiranju programa namenjenih posetiocima. Iako nastao pre više od jednog veka, muzejski teatar je sa svojim podvrstama i dalje jedan od popularnih načina interpretacije prošlosti.

Razlika u značenju pojmova *muzejski teatar* i *teatar u muzeju* proizlazi iz različitih stavova teatrologa i muzeologa i podeljenih mišljenja o njihovom definisanju, iako to u kontekstu primene ove svojevrzne simbioze u radu sa publikom nije od velikog značaja. Šire gledano, muzeji se odavno koriste umetničkim tehnikama karakterističnim za teatar i film. One su vidljive u kreiranju izložbi kada se posebno urađenom scenografijom oživljavaju prostori u kojima se smeštaju odabrani muzejski predmeti i njihov narativ. Elementi teatra prisutni su takođe u edukativnim aktivnostima za publiku koje uključuju igru, pripovedanje, muziku i pokret. Jedna od interpretativnih tehnika je i veština stručnog vođenja kroz muzejsku postavku gde od umešnosti vodiča i njegove „teatralnosti” zavisi koliko će se pažnja posetilaca usmeriti na izložene predmete radi dubljeg, složenijeg i potpunijeg razumevanja ideje koju ti predmeti nose.

Muzejski teatar može se pojaviti u više oblika, kao što su pripovedanje, monodrama, muzička i igračka izvođenja, pantomima, lutkarstvo, demonstracija i kostimirano oživljavanje istorije. Odluka o izboru scenske tehnike zavisi od politike muzeja i finansijskim, prostornim i ljudskim resursima. U nedostatku resursa, pojedini muzeji pribegavaju saradnji sa lokalnim pozorištima ili udruženjima različitih profila gde po sistemu „ključ u ruke” dobijaju program koji svojom temom i načinom izvođenja odgovara misiji i viziji muzejske kuće. Ovakva saradnja može da bude i podsticajna jer ohrabruje muzejske stručnjake i saradnike da se u sledećem projektu samostalno upuste u realizaciju muzejskog teatra. Pozorište je zajedničko deljenje vremena i prostora između izvođača i gledalaca, odnosno edukativna delatnost u muzejima je prenošenje istorijskih podataka između kustosa i posetilaca. Muzejski teatar možda ne zadovoljava najviše umetničke standarde koji se podrazumevaju u

Monodrama *Moj otac Vuk Karadžić*, 2021

Muzejski teatar u užem smislu može se definisati kao scenario posebno rađen za izvođenje u muzejskom prostoru ili prostoru gde su prisutne zaštita, komunikacija i interpretacija nasleđa. Za razliku od pozorišta u kojem gledalac pristaje na izmišljenu stvarnost, uzbuđenje i eksperiment, u srži muzejskog teatra je edukacija posetilaca zasnovana na egzaktnim i proverenim podacima, što u realizaciji predstavlja daleko veći izazov za muzejske stručnjake, scenariste i glumce. Muzejski teatar sve više zauzima značajno mesto u muzejskom okruženju čineći ga zanimljivijim, impresivnijim i na poseban način edukativnijim.

vrhunskoj pozorišnoj umetnosti, i često ne privlači onu najprobirljiviju pozorišnu publiku, ali je neizostavan segment odnosa pozorište–muzeji.

Poseta muzejima je odavno postala nešto više od običnog razgledanja eksponata i uživanja u njima. U skladu s razvojem tehnologije, konceptom obrazovanja i redefinisanjem ustanova kulture, i od muzeja se očekuje da poseta bude obogaćena dodatnim sadržajima. U Narodnom muzeju Srbije, kome Muzej Vuka i Dositeja organizaciono pripada, za edukativne programe zaduženo je Odeljenje za rad sa publikom i odnose sa javnošću, koje u saradnji s kolegama različitih profila, svojim delatnostima aktivno učestvuje u ostvarivanju uloge Narodnog muzeja kao važnog informativno-edukativnog i komunikacijskog medija. Poslednjih decenija ostvareni su

brojni edukativni programi u kojima su posredno ili neposredno korišćeni elementi teatra. Za rad s mladom publikom najprijemljiviji su programi koji u sebi uključuju demonstraciju, kostimirano oživljavanje istorije i igranje uloga kao što je slučaj sa programima Dečjeg kluba Narodnog muzeja realizovanim od 2003. do 2013. godine pod nazivom *Arheolog i JA*, *Igre u antičkom Rimu* i *Srednjovekovna ishrana*. Ovi programi uključuju demonstraciju određenih veština (arheološko iskopavanje, priprema za sportsko nadmetanje, kuvanje) sa igranjem uloga, aktera navedenih dešavanja, pri čemu svaki učesnik radionice dobija svoju ulogu. Program *Bilo jednom nekada davno* priređen je 2013. godine tokom trajanja izložbe *Zaveti i poruke. Stefan Nemanja – devet vekova*. Nosioци programa bili su

Prateći program izložbe *Zaveti i poruke. Stefan Nemanja – devet vekova*, 2014

saradnici kostimirani kao Stefan Nemanja i car Dušan, koji su sa unapred pripremljenim scenarijom vodili publiku kroz izložbu. Cilj radionice bio je sticanje realnije slike o načinu života u srednjem veku, s posebnim akcentom na kreiranju ideje o Nemanjima kao stvarnim istorijskim ličnostima.

Oživljavanje istorijskih ličnosti primenjeno je i u Muzeju Vuka i Dositeja tokom realizacije programa *Dositejeva putovanja*, u kojem kostimirani kustos u ulozi Dositeja Obradovića u prvom licu kazuje učesnicima o svom životu, delima i putovanjima po Evropi i Maloj Aziji. U programu su aktivno učestvovala i deca koja su se, „putujući” s Dositejem, upoznavala sa kulturom, muzikom i plesom

različitih podneblja. Program je pripreman u saradnji sa Dečjim kulturnim centrom u Beogradu.

Monodrama *Moj otac Vuk Karadžić* realizovana je 2017. godine u saradnji sa Udruženjem KulturNet i sa uspehom se izvodi već sedmu godinu. To je sentimentalna životna ispovest Vukove kćerke Mine Karadžić, koju u svom prepoznatljivom stilu interpretira glumica Ljiljana Jakšić, prenoseći zanimljivosti iz privatnog života, porodične poteškoće i priče o najznačajnijim događajima i ličnostima koje su okruživale Vuka Karadžića i oblikovale njegov život i stvaralaštvo. Monodrama *Dosije Dositej*, rađena u produkciji Narodnog muzeja Srbije, inspirisana je životnom pričom prosvetitelja, književnika i filozofa Dositeja Obradovića. Dositejev lik oživljava glumac Vladimir

Edukativni program *Arheolog i JA*, 2003

Cvejić, upoznavajući publiku sa njegovim životom, putovanjima, učenjem novih jezika, poznanstvima i iskustvima, sve do konačnog dolaska u Beograd. Obe predstave odvijaju se u prostoru stalne postavke Muzeja Vuka i Dositeja, smeštenom na mestu nekadašnje Velike škole – prve srpske prosvetne ustanove namenjene višem obrazovanju, čiji je jedan od osnivača bio Dositej Obradović, a jedan od učenika Vuk Karadžić. Programi su obogaćeni prikazivanjem dokumentarnog materijala, porodičnih fotografija i taktovima muzičkih numera, čime se dočarava vreme o kome glavni junaci priповeđaju, a savremeni audio-vizuelni efekti oživljavaju prostor starog zdanja.

Iskustva stečena u pripremi navedenih programa doprinela su da se spremnije upustimo u organizaciju dveju monodrama – Moj otac Vuk Karadžić i Dosije Dositej – koje svojim konceptom, tekstom, izborom kostima i rekvizita u sebi sadrže najviše elemenata profesionalnog teatra. Realizacija jednog ovakvog projekta može da bude prilično zahtevna, te je na samom početku bilo potrebno odrediti temu predstave – temu koja će na najbolji način predstaviti srž Muzeja i poruku koju on nosi.

Po načinu izvođenja, obe predstave su monodramske, što znači da se kostimirani glumci u ulogama istorijskih ličnosti direktno, u prvom licu, obraćaju publici. Za razliku od tradicionalnog pozorišnog prostora, u kome se od glumca na sceni ne očekuje da zna više o svom liku, glumac u muzejskom okruženju mora biti spreman za interakciju sa publikom. Ovo je zahtevalo i bolju pripremu glumaca koji su sami uvideli da je pored osnovnog teksta scenarija bilo neophodno upoznati se sa širim vremenskim okvirom i biografijama protagonista. Uverljivosti likova doprinosi i prostor Muzeja Vuka i Dositeja, gde su koračali Dositej Obradović i Vuk Karadžić, te je spajanjem bogatih biografija i autentičnog prostora u kojem se igraju predstave, interpretativni smisao muzejskog teatra došao do potpunog izražaja. O tome svedoče i reakcije posetilaca zahvalnih na kratkom i uverljivom putovanju u prošlost zasnovanom na emocijama, uzbuđenju, novim pogledima na istorijska dešavanja i pojednostima o privatnim životima velikana srpske književnosti 18. i 19. veka. ♣

Edukativni program *Igre u antičkom Rimu*, 2012.

Edukativni program *Dositejeva putovanja*, 2005.

Monodrama *Dosije Dositej*, 2022.

MUZEJSKI TEATAR MUZEJA KRAJINE *JA ĆU TEBI LJUBA BITI*

Piše
SANJA RADOSAVLJEVIĆ

Muzej Krajine se monodramom JA ĆU TEBI LJUBA BITI pridružuje beogradskim muzejima i svojim posetiocima nudi i ovaj oblik komunikacije i interpretacije kulturnog nasleđa koje baštini gotovo devet decenija.

Monodrama posvećena slavnom srpskom kompozitoru Stevanu Mokranjcu ima za cilj afirmaciju tradicije, kulture i muzičkog obrazovanja, kao i negovanje vrednosti srpske istorije i opšte kulture. Svojim značajem ona prevazilazi lokalne granice i svrstava se u onu vrstu programa s kojima bi trebalo da bude upoznata i javnost drugih gradova i regiona. Naša monodrama doprinosi podizanju svesti o očuvanju, zaštiti i značaju kulturne baštine.

O d prvih pa do savremenih muzeja ukazivalo se na važnost njihove edukativne uloge, koja je zapravo neodvojiva od primarne muzejske funkcije – prikupljanja, čuvanja i zaštite baštine. Kako se razvijala muzejska edukacija, tako je i muzej prestajao da bude isključivo instrument memorije određene grupe, prostornog i vremenskog ograničenja, i pretvarao se u mesto susreta i provođenja slobodnog vremena. Odgovornost muzeja u pronalaženju novih oblika komunikacije sa svojim posetiocima, kao i u povećanju svoje dostupnosti i privlačenju novih posetilaca, nikada nije bila istaknutija nego u doba kada je njegov obrazovni zadatak stavljen u prvi plan. Muzejska edukacija menja svoj pristup i sve više se usmerava prema pojedincima, koji traže aktivno učešće u različitim muzejskim programima. U potrazi za relevantnošću i društvenom korisnošću, muzeji se okreću izvođačkim umetnostima kao moćnom komunikacijskom sredstvu. Jedan od najznačajnijih predstavnika dramske terapije, Robert Landi (Robert Landy), naglašava važnost obrazovanja kroz modele performansi, jer je „učenje kroz umetnost i igru put do složenijih i sofisticiranijih ličnosti”.

Muzejski teatar kao oblik muzejske komunikacije je primenjeno pozorište, definisano kao korišćenje pozorišne tehnike i kao sredstvo za posredovanje znanja i razumevanja u kontekstu muzejskog okruženja, dok publiku angažuje na više nivoa, posebno na emocionalnom i intelektualnom. Program ovog tipa, na interaktivan način, često uključujući posetioce, rekonstruiše istorijske događaje i pomaže publici da razume kulturnu baštinu koja se interpretira. Reč je o modelu starom oko jednog veka.

U Srbiji se ovaj oblik muzejske komunikacije koristi tek više od jedne decenije, uglavnom u beogradskim muzejima. Muzej Krajine se monodramom *Ja ću tebi ljuba biti* pridružuje beogradskim muzejima i svojim posetiocima nudi i ovaj oblik komunikacije i interpretacije kulturnog nasleđa koje baštini gotovo devet decenija. Monodrama posvećena slavnom srpskom kompozitoru Stevanu Mokranjcu ima za cilj afirmaciju tradicije, kulture i muzičkog obrazovanja, kao i negovanje vrednosti srpske istorije i opšte kulture. Svojim značajem ona prevazilazi lokalne granice i svrstava se u onu vrstu

Kroz ispovest Marije Mokranjac mi zapravo upoznajemo i jedno vreme, običaje, verovanja, odnose u tradicionalnoj srpskoj porodici s kraja 19. i prve polovine 20. veka. Putem ove tople ženske priče mi, na vrlo jednostavan način nenametljivo, saznajemo tako mnogo o javnom i privatnom životu srpske, a pre svega beogradske kulturne scene. To jeste esencija muzejskog teatra – da na zabavan način pouči o proverenim činjenicama, da publici približi značajne ličnosti i događaje iz naše istorije, odnosno da publiku posredstvom teatarskih „alata” upozna sa istorijom i nasleđem.

programa s kojima bi trebalo da bude upoznata i javnost drugih gradova i regiona. Naša monodrama doprinosi podizanju svesti o očuvanju, zaštiti i značaju kulturne baštine.

Beogradska glumica Ljiljani Jakšić, u raskošnom kostimu tadašnje mondenske Evrope, oživljava lik Marije Mokranjac, koja nas upoznaje sa životom i delom svog supruga Stevana, kao i sa znamenitim ličnostima epohe, dočarava nam istorijske prilike i podseća nas na vanvremenske kompozicije Stevana Mokranjca. Okosnicu monodrame čine pisma i razglednice koji se čuvaju u zbirci Stevana Mokranjca u Muzeju Krajine. Priča je bazirana na prepisci između Stevana i Marije Mokranjac, a pored brojne literature koja je korišćena u pripremi ovog teksta, svakako je najvažniji dnevnik Marije Mokranjac koji se čuva u Muzeju grada Beograda. To da je Mokranjac pokretač muzičkog stvaralaštva u Srbiji, muzički pedagog, vrsni poznavalac folkloru, dirigent, kompozitor, jedan od osnivača prve srpske muzičke škole, jedan od osnivača prvog gudačkog kvarteta je opštepoznata stvar, ali kroz intimnu

Gostovanje u Gornjem Milanovcu , fotografija: Muzej rudničko-takovskog kraja u Gornjem Milanovcu

korespondenciju između Stevana i Marije mi upoznajemo privatnu stranu Mokranjčeve ličnosti i saznajemo da je on bio topao, nežan, pažljiv čovek nadasve privržen svojoj porodici.

Mokranjčeve kompozicije prate izvođenje monodrame, kako bi gledaoci mogli u potpunosti da dožive i život i delo slavnog kompozitora. Brižljivo birana Mokranjčeva dela doprinose autentičnosti situacije i na jedinstven način dočaravaju gledaocima određene segmente priče. Publika ima prilike da čuje kompozicije koje su za Stevana i Mariju imale posebnu vrednost, jer su bile deo njihove životne priče, i da uživa u njima. Monolog potkrepljuju odlomci iz: IV rukoveti, koja se sastoji iz samo jedne melodije, *Mirjano*, što pripada kategoriji orijentalizovanog gradskog folklora, tj. sevdalinkama – sa ovom kompozicijom počinje monodrama; Primorskih napjeva, koji se sastoje iz osam veselih pesama, a za monodramu smo izabrali pesmu *Vozila se šajka, mala*; X rukoveti, dela koje predstavlja vrhunac Mokranjčeve delatnosti na polju svetovne muzike i koje je postalo savršen obrazac umetničke stilizacije narodnih muzičkih tema – za monodramu je odabrana pesma *Biljana platno beleše*; Liturgije Svetog Jovana Zlatoustog, koja se izvodi u trenutku kada Marija Mokranjac opisuje noć u kojoj je Mokranjac preminuo, i V

rukoveti, iz koje je odabrana sedma pesma, *Oj, za gorom*, koja se odlikuje pastoralnim karakterom i izvodi se na samom kraju uz pratnju glumice i stih *Ja ću tebi ljuba biti*.

Monodrama se, sa velikim uspehom, izvodi već godinu dana po Srbiji i regionu. Nakon jednogodišnjeg iskustva možemo da rezimiramo da je cilj muzejskog teatra postignut. Baziran na istorijskim činjenicama, muzejski teatar Muzeja Krajine svojim porukama uspeo je da zainteresira svest muzejskih posetilaca i izazove naboje emocija i strasti, da uzdrma istorijske, kulturne, psihološke slojeve posetilaca i dovede do kritičkog promišljanja i posledično – do uživanja u saznanju. Mokranjac je postao bliži publici koja je odgledala predstavu. Spona, postignuta nakon predstave između posetilaca i stvaraoca veoma je jaka, čak i kod gledalaca koji možda nisu razumeli Mokranjca kao umetnika, ali ga razumeju kao čoveka, jer monodrama Muzeja Krajine *Ja ću tebi ljuba biti*, bazirana na ispovestima njegove supruge, predstavlja najverniji intimni portret Stevana Stojanovića Mokranjca. ♣

Gostovanje u Knjaževcu, fotografija Zavičajni muzej Knjaževac

Gostovanje u Gornjem Milanovcu, fotografija Muzej rudničko-takovskog kraja u Gornjem Milanovcu

SA NADEŽDOM KROZ VREME – EDUKATIVNI DRAMSKI PROGRAM U ČAČKU

Piše
DRAGANA BOŽOVIĆ

U Umetničkoj galeriji NADEŽDA PETROVIĆ u Čačku 2015. godine realizuje se od edukativni dramski program nazvan SA NADEŽDOM KROZ VREME, koji se može svrstati u oblast DRAMA U OBRAZOVANJU odnosno MUZEJSKI TEATAR. Njegov autor i organizator je Dragana Božović, a program predstavlja svojevrsni doprinos negovanju kulture sećanja i odnosa prema nasleđu – duhovnoj i materijalnoj baštini

Cilj programa je bolje upoznavanje dece (i ostale publike) sa životom Nadežde Petrović i njene porodice. Osmišljavanje programa usmerilo je stanovište da građanstvo i deca Čačka treba da poseduju šire znanje o Nadeždi Petrović kao znamenitoj ličnosti rođenoj u njihovom gradu i da budu aktivni promoteri njenog lika i kulturoloških vrednosti koje nosi. Program predstavlja svojevrsni doprinos negovanju kulture sećanja i odnosa prema nasleđu – duhovnoj i materijalnoj baštini. Takođe, ovaj model muzejske komunikacije doprinosi bogaćenju i unapređenju edukativne ponude ove ustanove.

Sadržaj je studiozno pripreman od 2012. godine. Tekstovi su nastali posle detaljnijeg istraživanja privatnog i profesionalnog života članova porodice Petrović kako bi se kroz dramsku igru prezentovali tačni i provereni podaci. Izabrane porodične priče (teme) napisane su u obliku kratkih jednočinki sa radnjom i dijalozima koji slikovito opisuju porodične

događaje, ali i datu epohu (poslednje decenije 19. i prve decenije 20. veka). Publici se pružaju zanimljive priče i detalji iz života Nadežde Petrović, njenih roditelja Mileve i Dimitrija Mite Petrovića i drugih članova porodice, a istorijske činjenice su dopunjene blago romansiranim detaljima.

Uobličeno je ukupno 12 dramskih tekstova. Obuhvataju vreme od početka službovanja Nadeždinih roditelja u Čačku (1869) do trenutaka kada se slikarka bori sa tifusom u valjevskoj vojnoj bolnici (1915). Čačak je mesto radnje tri priče. Oživljeni su sledeći događaji: prvi čas Mite Petrovića u realčici, šetnja male Nadežde do čačanske pijače i porodično okupljanje u mirnom periodu između dva srpsko-turska rata. Beograd je mesto dešavanja četiri priče. Opisani su: prvi dolazak male Nadežde u atelje slikara Đorđa Krstića, dan kada Nadežda sa porodicom odlazi kod fotografa, jedan Nadeždin dan na obali reke kada nastaje

slika *Dereglje na Savi* i okupljanje sa prijateljima u čast Nadeždinog odlikovanja. Po jedna priča se odvija u Minhenu (Nadeždina proslava porodične slave), Sićevo (druženje sa slikarima – učesnicima umetničke kolonije), Veneciji (Nadeždina šetnja Venecijom sa bratom Rastkom), na ratnom terenu u Zapadnoj Srbiji (trenuci kada Nadeždi za sliku pozira vojnik tobdžija) i u Valjevu (vreme kada vojnici neguju obolelu Nadeždu).

Ovaj program se realizuje u saradnji sa osnovnim i srednjim školama sa teritorije Grada Čačka. Školama se dostavljaju izabrani tekstovi koje treba pripremiti za igru pred publikom. Statistika projekta za period 2015–2021. je upečatljiva. Učestvovalo je 12 čačanskih osnovnih škola i čačanska gimnazija. Jedan tekst je pripremila novoosnovano Omladinsko pozorište *Morava teatar* iz Čačka. Osnovna škola iz Kotraže učestvovala je kao gost sa posebnim povodom – dragačevsko selo Kotražu sa porodicom

Petrović povezuje do sada malo poznata činjenica da je Nadeždin deda Pavle Zorić dve godine bio učitelj u ovom mestu. Do sada je održano 35 nastupa (u Galeriji 24, a van Galerije 11). Pripremanje tekstova vodili su profesori razredne nastave, srpskog jezika, likovne i muzičke kulture i engleskog jezika. Učestvovali su učenici svih razreda i ukupno je kroz program prošlo 34 nastavnika i 171 učenik.

Program se odvija periodično. Prvi put je predstavljen publici 2015. godine u okviru obeležavanja stogodišnjice smrti Nadežde Petrović. Tada je i sadržaj bio najbogatiji. Niz škola je nastupilo u prolećnom (maj) i jesenjem terminu (oktobar/novembar). Godine 2018. izveden je dramski tekst koji obrađuje vezu Nadežde Petrović i jugoslovenstva, a povod je bio sećanje na proteklih 100 godina od stvaranja prve jugoslovenske države – Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Prigodan dramski tekst izveden je 2019. godine povodom sećanja na 150 godina od

Organizacija programa je zahtevna, posebno u danima kada se pred publikom smenjuju nastupi dve škole (sa dva različita teksta). Iza „scene” je uvek mnoštvo dece, kostima, obuće, rekvizita. Atmosferu ispunjavaju uvežbavanje rečenica, poslednje doterivanje odeće i frizura, pitanja, smeh, trema, iščekivanja... Kao pozornica za najveći broj izvođenja služi terasa Umetničke galerije Nadežda Petrović.

Kod Đorđa Krstića, OŠ Preljina

dolaska Nadeždinih roditelja u Čačak. Za program obeležavanja 50 godina rada ustanove 2021. godine odabrani tekst je pripremila Omladinsko pozorište „Morava teatar” iz Čačka.

Za oživljavanje Nadeždinog vremena poseban trud se ulaže u izbor kostima, scenski inventar i rekvizite koji bi dočarali epohu. Njihovu nabavku do sada su pomagale mnoge organizacije i ustanove u Čačku i van njega. Poseban doprinos atmosferi dao je kostim koji je pozajmljen iz fundusa KUD-a *Abrašević* Čačak, fundusa manifestacije *Nušićijada* u Ivanjici (Udruženja građana KUDES i Opštine Ivanjica) i fundusa Dramskog studija Doma kulture i Gimnazije u Čačku. Za oslikavanje scenografija angažovani su profesori likovne kulture i učenici – članovi likovnih sekcija.

Jedan od ciljeva ovog programa je da dramatizovane priče žive i budu viđene i van Galerije. To se i ostvaruje tako što se jednočinke izvode u okviru programa dana škola. Može se izdvojiti učestvovanje autorke Dragane Božović na Konferenciji *Drama u obrazovanju* održanoj u Dečjem kulturnom centru u Beogradu 2015. godine, u okviru koje je autorka kroz radionicu predstavila koncept projekta (dopunjen je kraćim nastupom učenika OŠ *Stepa Stepanović* iz Gornje Gorevnice). Posle gostovanja

u Sićevu (u vreme održavanje likovne kolonije) dramski tekstovi koji su izvedeni ustupljeni su tačnošnjoj OŠ *Nadežda Petrović*. Učenici su ih izveli u okviru programa obeležavanja stogodišnjice rada Škole (2019; Polaznici Omladinskog pozorišta *Morava teatar* nastupili su 2021. godine u Narodnom muzeju u Kraljevu).

Od problema sa kojima se Umetnička galerija „Nadežda Petrović” suočava u okviru organizacije i prezentacije ovog programa treba izdvojiti jedan. U pitanju je mobilnost, tj. mogućnost da se pripremljene jednočinke izvedu na više mesta. To iziskuje znatna sredstva vezana, najpre, za prevoz i boravak dramske grupe van Čačka, tako da se, bez obzira na želje, izvođenje najčešće svede na nastupe u ovoj ustanovi i školi koja je pripremila tekst. Putovanja u neki drugi grad i gostovanja u drugim muzejskim ustanovama i školama su zasad malobrojna iako bi doprinela širenju ove svojevrsne obrazovne

Nadežda Petrović i tobdžija, Gornja Gorevnica

Kako se program razvijao, pokazuje i to da su postepeno uvedene edukativne radionice koje se održavaju neposredno posle dramskih nastupa. U njima se sa publikom razgovara o predstavljenom sadržaju – likovima, događajima i životu u Nadeždino vreme (modi, upotrebnim predmetima, govoru i sl.).

Nadežda Petrović u Valjevu, Gimnazija u Čačku

Slava u Minhenu, OŠ Milica Pavlović

Nadežda Petrović u Valjevu, Gimnazija u Čačku

misije i negovanju sećanja na našu veliku slikarku i njenu nadarenu porodicu. Za jesen 2023. godine, povodom obeležavanja 150 godina od rođenja Nadežde Petrović, priprema se novi nastup. Reč je o

Nadežda Petrović u Veneciji, OŠ Prijedor

zajedničkom radu profesora i učenika čačanskih osnovnih škola i Gimnazije. Svi priželjkujemo da se ovo novo druženje sa Nadeždom i davno prošlim vremenima odigra na više mesta. 🍷

MUZEJSKI TEATAR MLADIH: PROGRAM UMETNIČKE GALERIJE BOSNE I HERCEGOVINE NAMIJENJEN ADOLESCENTIMA

Piše
AIDA ŠARAC BERBIĆ

Savremena muzejska institucija, relevantna društvu u kojem i za koje djeluje, javnosti treba da nudi različite oblike dodatnih (obrazovnih) programa i aktivnosti, prilagođenih potrebama različitih grupa koje egzistiraju u društvu i da na taj način učini svoje sadržaje pristupačnijim za širi krug publike.

Program pod nazivom Muzejski teatar mladih, koji je tokom 2023. godine implementiran u Umjetničkoj galeriji Bosne i Hercegovine, služi se teatarskim tehnikama. Njegova svrha je da interpretira umjetnička djela stalne postavke pod nazivom Galerija entuzijazma, kao i da dodatno motiviše adolescente na kontinuiranu posjetu muzeju umjetnosti, demistifikaciju ovog tipa institucije i pripremanje mladih za aktivno zalaganje u društvenoj zajednici u budućnosti.

U okviru 26. Generalne konferencije Internacionalnog vijeća za muzeje (ICOM – *International Council of Museums*), 24. augusta 2022. godine u Pragu, održana je i vanredna skupština Vijeća na kojoj je 127 nacionalnih komiteta izglasalo novu definiciju muzeja. Uvidom u dosadašnje definicije¹ ovog tipa institucije, utvrdili bismo dominantnu

¹ Prvu definiciju muzeja daje ICOM 1946. godine, a ona glasi da je muzej svaka zbirka otvorena za javnost, neovisno o njenoj tipologiji. Osnovne funkcije muzejskog djelovanja koje podrazumijevaju prikupljanje, čuvanje, istraživanje i izlaganje zbirke utvrđuju se 1951. godine. Od 1961. muzej se redefiniše kao institucija koja se rukovodi općim interesima u svrhu očuvanja, proučavanja i poboljšanja zbirke na različite načine,

orijentiranost muzeja na zbirke u prvoj polovini 20. stoljeća. Osnovne odgovornosti ovakvog muzeja su prikupljanje, čuvanje i istraživanje zbirke, dok funkcija izlaganja ostaje jedina koja se tiče javnog i društvenog karaktera muzeja.

Odsustvo društvene relevantnosti i manjak zainteresiranosti muzeja za generalnu publiku,

posebno izlaganjem javnosti za njeno uživanje i informiranje o eksponatima od kulturnog značaja. Novim ICOM-ovim statutom iz 1974. godine muzej je prepoznat kao javna institucija u službi društva i njenog razvoja sa proširenim funkcijama: prikupljanja, očuvanja, istraživanja, komuniciranja i izlaganja u svrhu proučavanja, edukacije i uživanja. <http://archives.icom.museum/hist def eng.html> (stanje na dan 23. 8. 2023)

prouzrokovat će šezdesetih godina 20. stoljeća potrebu za pokretanjem procesa demokratizacije muzejskog rada i prakse.² Kako bi se funkcije muzeja uskladile sa konstantnim promjenama u društvu, posljednja važeća definicija, iz 1989. godine, podvrgnuta je reviziji 2016. godine. Period revizije trajao je pune tri godine,³ nakon čega je na vanrednom sastanku ICOM-a u Kjotu (Kyoto) 2019. godine dat nacrt nove definicije. Na zvanično usvajanje nove definicije i njenu integraciju u Statut ICOM-a čeka se dvije godine.⁴

Nakon višedecenijskog funkcionisanja muzeja sa zbirkom u fokusu, nova definicija treba da načini prekretnicu, jasnijim pozicioniranjem muzeja u službu društva:

„Muzej je neprofitna, stalna institucija u službi društva koja istražuje, prikuplja, čuva, interpretira i izlaže eksponate materijalnog i nematerijalnog naslijeđa. Otvoren za javnost, pristupačan i inkluzivan, muzej njeguje različitost i održivost. Djeluje i komunicira etički, profesionalno uz učešće društvenih zajednica te nudi raznolika iskustva u službi obrazovanja, uživanja, refleksije i dijeljenja znanja.“⁵

Dosadašnja nemogućnost muzeja da se „otvori“ za šire slojeve društva, u smislu saradnje sa zajednicom i generalne razumljivosti sadržaja, leži u aristokratskom porijeklu muzejskih zbirki. Duboko

² Socijalni aktivizam u muzejskom diskursu javlja se šezdesetih godina 20. stoljeća potaknut snažnim društvenim promjenama koje su uslovljene ratovima i dubokim socijalnim nejednakostima koje su vladale u društvu. U ovo vrijeme počinju i sistematične studije muzejske publike, što ukazuje na pojavu interesa muzeja o tome ko posjećuje muzej i kada. Kao posljedica razvoja interesa muzeja za publiku, sedamdesetih se javlja „nova muzeologija“, koja zahtijeva revidiranje tradicionalnih načina rada muzeja u korist društva. Andrew McClellan, *The Art Museum from Bouleee to Bilbao*, 156.

³ Revizija se provodila putem transparentnog, demokratskog i konsultativnog procesa koji se odvijao između nacionalnih i internacionalnih komiteta, regionalnih alijansi i saradničkih organizacija koji svi zajedno čine ICOM. U tom periodu prikupljeno je 250 prijedloga za novu definiciju muzeja koju su dali muzejski stručnjaci. <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> (stanje na dan 24. 8. 2023)

⁴ Razlog dvogodišnjeg čekanja na usvajanje nove definicije leži u neodlučnosti pojedinih nacionalnih komiteta da se slože sa prijedlogom nove definicije.

⁵ <https://icom.museum/en/news/icom-approves-a-new-museum-definition/> (stanje na dan 20. 8. 2023)

Demokratizacijom rada i muzejskih praksi, koje uključuju saradnju sa publikom, studije muzejske publike te dodatne (obrazovne) programe i aktivnosti koji se temelje na zbirkama, muzeji će biti u mogućnosti da povećaju svoju društvenu relevantnost. Zbirke muzeja (umjetnosti), koje su interpretirane iz perspektiva različitih predstavnika društvenih skupina, mogu se povezati sa svakodnevnim životnim iskustvima čovjeka i na taj način doprinijeti društvenoj relevantnosti ovog tipa institucije.

ukorijenjeni osjećaj ekskluziviteta, vezan za porijeklo umjetničkih zbirki, pozicionirao je muzej umjetnosti na elitističko mjesto u društvu, koja se ogleđa u isuviše intelektualiziranim konceptima izložbi. Sadržaji i značenja zbirki muzeja umjetnosti sa ovakvim načinom rada ostaju nedokučivi širem sloju društva. Unutar šireg sloja društva egzistiraju i grupe koje su iz određenog razloga marginalizovane u njemu, kao što su LGBTQ+ osobe, osobe s invaliditetom, socijalno ugrožene žene, romska populacija, migranti i dr. koji čine najmanji udio muzejske publike. Pored ovih marginalizovanih grupa u društvu, rijetki posjetitelji muzeja umjetnosti su i adolescenti. Na osnovu istraživanja Muzeja Bruklina (*Brooklyn Museum*), koje je obavljeno 1979. godine, Nina Jensen, stručnjakinja za muzejsko obrazovanje, navodi razloge zbog kojih je starosna grupa

⁶ Andrews Kathryine, Caroli Asia, „Teenagers: attitudes about Art Museums“, *Curator*, 22 (3) (septembar 1979): 229. je oblik izvještaja o istraživanju koje je proveo *National Endowment for the Humanities*, a čiji je cilj bio istraživanje interesa i potreba adolescenata iz Bruklina (Brooklyn) i razvoj muzejskih programa za tu grupu. Preuzeto iz Jensen, Nina, *Children, Teenagers and adults in Museums*, 111.

adolescenata slabo zastupljena u muzeju.⁶ Iako su se načini života u kontekstu globalizacije i tehnološko-digitalnog razvoja radikalno promijenili u odnosu na 1979. godinu, zaključci izneseni u ovom izvještaju još uvijek se mogu primjeniti na adolescente savremenog doba. U izvještaju se navodi da su adolescentske godine najnestabilniji period u emotivnom razvoju čovjeka. Preokupirani sticanjem nezavisnosti, adolescenti često odbacuju muzejsku instituciju, jer je usko povezuju sa porodičnim vrijednostima. Nedostaju im znatiželja i pristup estetskom, humanističkom ili historijskom okviru koji bi im pomogao da cijene predmete u muzeju.

SADRŽAJI MUZEJA (UMJETNOSTI) RELEVANTNI U ŽIVOTNOM ISKUSTVU ADOLESCENATA

Muzej Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine već deceniju organizuje dodatne programe i aktivnosti kojima želi zadovoljiti određene potrebe različitih grupa koje egzistiraju u društvu.⁷ Iako se kontinuirano sprovode organizovane školske posjete srednjoškolaca uz vođene obilaske izložbi uz diskusiju, u Galeriji je primjećen manjak adolescenata u ulozi posjetitelja i korisnika dodatnih programa i aktivnosti. Kako bi motivisali adolescente na češću posjetu muzeju, obrazovni stručnjaci Galerije su u saradnji sa dramaturginjom osmislili strukturu

programa koji se temelji na djelima iz zbirke, a koja su povezali sa temama relevantnim za savremeno društvo i koje se dotiču ove populacije. Identificirane teme (problemi) relevantne za trenutno stanje bosanskohercegovačkog društva su: socijalna nejednakost, odlazak mladih iz države i osjećaj ličnog identiteta. Svaku od navedenih tema reprezentuje jedno ili više djela iz stalne postavke *Galerija entuzijazma* posredstvom formalnog i narativnog sadržaja. Temu socijalne nejednakosti reprezentuju slike: *Na tuđem hljebu* autora Đoke Mazalića i *Besprizorni* Romana Petrovića, temu identiteta reprezentuju slike *Studija* autora Ive Šeremeta i *Razgovor (rekla-kazala)* autora Danijela Kabilja, a temu odlaska mladih iz države reprezentuje slika *Putnici* autora Lazara Drljače.

Struktura programa zamišljena je tako da učesnici na osnovu izabranih slika⁸ postepeno kreiraju svoju teatarsku igru uz pomoć koje iznose svoj stav o navedenim temama. Aktivnosti pojedinačnih sedmičnih radionica, koje se odvijaju kontinuirano u trajanju od tri mjeseca, strukturirane su na način da učesnici uz pomoć različitih teatarskih tehnika⁹ dramatiziraju sliku, kreiraju i produbljuju karaktere igranih likova i rješavaju dramske situacije/probleme. Redovne aktivnosti programa su i teatarske igre¹⁰ čija je svrha opuštanje učesnika u muzejskom prostoru, pronalaženje svog unutrašnjeg glasa i pokreta, razvijanje vještina improvizacije, te demistifikacija muzejske institucije

⁷ Za porodice sa djecom predškolskog uzrasta Galerija od 2019. godine nudi muzejsko-obrazovni program *Naša priča*, s ciljem produblivanja emotivnog odnosa dijete–roditelj u konstruktivnom okruženju muzeja umjetnosti; za djecu mlađeg i starijeg školskog uzrasta Galerija od 2013. godine nudi program *Alternativna učionica* koji se temelji na muzejskoj metodi Strategije vizuelnog razmišljanja, koja za cilj ima razvoj kritičkog razmišljanja i širenje vokabulara; za djecu i mlade s teškoćama u razvoju Galerija od 2018. godine nudi višestruko nagrađivani muzejsko-obrazovni program pod nazivom *Plavi artizam*, s ciljem pružanja dodatnih mogućnosti za socijalnu inkluziju ove populacije; osobama treće životne dobi od 2020. godine Galerija nudi program pod nazivom *CogniART*. Pored navedenih programa Galerija je za grupu djece i mladih s teškoćama u razvoju, 2019. godine, razvila i digitalni oblik asistivne tehnologije pod nazivom *ARTsee*. Više o dodatnim programima i aktivnostima Galerije možete saznati putem veb-stranice obrazovnog odjela Muzeja: <https://www.artseeugbih.com/>.

⁸ U prvom dijelu programa učesnici saznaju osnovne informacije o ekonomskom, političkom i socijalnom kontekstu nastanka djela selektovanih za program, koji onda posredstvom aktivne diskusije sa muzejskom pedagogicom Galerije i stručnom saradnicom na programu – dramaturginjom, povezuju sa savremenim kontekstom.

⁹ U ove svrhe upotrebljene su sljedeće teatarske tehnike: kreiranje narativa, biografija lika, *vruća stolica* i improviziranje dramskih situacija.

¹⁰ Tokom programa realizovane su sljedeće teatarske igre: *porodični portret*, drama-freeze, igra improviziranja emocija, *noćna straža* itd. Većina izabranih igara služi se vještinama improvizacije, kreiranjem facijalnih ekspresija, razvojem koncentracije, memorije te oslobađanjem, tj. spontanom pokretom.

kao mjesta u kojem vladaju tišina i mir. Kako aktivnosti programa odmiču, učesnici se prema svojim ličnim afinitetima opredjeljuju za jednu od 5 slika na koje su aktivnosti fokusirane. Oni samostalno, u parovima ili grupama kreiraju teatarsku igru uz pomoć koje iznose svoj stav o: socijalnoj nejednakosti, osjećaju identiteta i odlasku mladih iz države. Glavni cilj programa, pored motivacije adolescenata na češću posjetu muzeju umjetnosti, jeste da se navedu na kritičko promišljanje o navedenim aktuelnim društvenim problemima i da se pripreme na aktivno učešće u kreiranju ravnopravne društvene klime sutrašnjice.

Samostalne i grupne teatarske igre učesnici u posljednjoj sedmici realizacije programa predstavljaju javnosti u prostoru stalne postavke muzeja *Galerija entuzijazma*. „Predstave” za prisutnu javnost odigravaju se u neposrednoj blizini slike koja reprezentuje temu koju pojedinačna teatarska igra obrađuje. Izložbeni kontekst uključuje i foto-dokumentaciju nastalu u toku trajanja programa, a koja odražava muzejsko-pedagoški proces koji je izveden sa grupom adolescenata. Na ovaj način se teatarske igre adolescenata stavljaju u kontekst.

Usvajanjem nove definicije muzejske institucije od strane ICOM-a krajem 2022. godine, mnogi muzeji okrenut će se zadovoljenju različitih potreba grupa koje egzistiraju u društvu. Muzeji neće zaboraviti na primarnu brigu o zbirkama, ali uz nove smjernice za rad promišljat će o drugačijim strategijama interpretacije i metodama saradnje sa publikom kako bi svoje sadržaje učinili društveno relevantnijim, a muzej integralnim dijelom svakodnevnog života čovjeka.

Na studiji slučaja prikazanoj u radu, vidimo kako na jednostavan način, kroz saradnju sa umjetničkim sektorom teatra, možemo naći referentne tačke unutar kolekcije muzeja koje rezonuju sa životnim iskustvima starosne grupe adolescenata. Kontinuirano učešće ciljne grupe u strukturirano osmišljenim aktivnostima muzejskog programa koji se bavi temama bliskim ovoj populaciji, doprinijet će pozitivnom stavu prema instituciji muzeja. Ovi mladi ljudi će u budućnosti postati stalna muzejska publika, a njihovo iskustvo obogaćeno procesima kritičkog mišljenja i produženog estetskog iskustva, osnažit će ih da kreiraju pravičnije, ravnopravnije i zdravije društveno okruženje sutrašnjice. ♡

POZORIŠTE SENKI KAO ALAT U INTERPRETACIJI NASLEĐA

Piše

KATARINA DRAGIN

U muzejskom okruženju često srećemo upotrebu drame i specifičnih dramskih tehnika koje publici pružaju informacije, edukaciju i zabavu. Različite forme muzejskog teatra doprinose boljem razumevanju nasleđa, njima se može oživeti prošlost, istorijski događaji ili ličnosti, one deluju na čula, svest i osećanja publike. Pozorište senki je oblik lutkarstva čiji se počeci vezuju za praistoriju i senku čoveka na zidu pećine koja nastaje uz plamen vatre. Danas se ova dramska tehnika može primeniti i u interpretaciji muzejskih sadržaja i tema. Primeri iz Narodnog muzeja u Kikindi pokazuju da je pozorište senki moguć i koristan dramski medij baš kada je u pitanju praistorija i ne tako davna prošlost.

Prvi takav primer je animirani film *U društvu sa mamutom*, snimljen 2018. godine. U Narodnom muzeju Kikinda, osim stalne postavke, posetioci mogu da pogledaju 3D film *Kikindski mamut*. On je dokumentarnog karaktera sa nekoliko minuta 3D efekta koji kod publike izaziva veliku pažnju i uzbuđenje. Međutim, veliki procenat informacija najmlađim posetiocima (deci predškolskog uzrasta) nije razumljiv i ne drži im pažnju. Na kraju filma mamut umire, zaglibljen u blatu, što decu veoma rastuži. Novi animirani film nastao je u želji da se upravo ovoj publici ponudi sadržaj prilagođen

njihovom uzrastu i poimanju. Dramatizacija priče o otkriću mamuta izvedena je prema prethodno napisanom scenariju, pomoću jednostavne scenografije, bez previše detalja, sa svedenim brojem senki (plošnih lutaka) izrezanim od papira i pričvršćenim na štapiće. Kao jedan od mogućih načina interpretacije lokalnog paleontološkog nasleđa, snimljen je animirani film, u čijoj osnovi je teatar senki. Na ovaj način obezbeđena je efikasna i ekonomična prezentacija i prikazivanje u bilo kom vremenu i prostoru. Ovaj film se sastoji od dvadesetak kadrova koji su montažom uklopljeni u kontinuirani proces scenske

Projekcija animiranog filma u jednom kikindskom vrtiću

radnje. Ekranizacija pozorišta senki omogućila je najmlađim posetiocima da pomoću senki saznaju ko je pronašao mamuta, kada i gde se to dogodilo, kog je pola bila životinja, koliko je bila velika, visoka i teška. Mamut se u priči zaglibljuje u močvari, a ostali mamuti, nemoćni da pomognu, nastavljaju put prema toplijim i hranom bogatijim predelima. Međutim, mamut ne skonačava život na taj način, već ga u nastavku priče deca spasavaju iz nevolje. Tako film ima srećan kraj koji je najmlađoj publici prihvatljiv. Snimljeni animirani film, trajanjem, radnjom i naracijom prilagođen deci, prikazan je u većini kikindskih vrtića i po potrebi se prikazuje u Muzeju. Muzejskim pedagozima služi da motivišu decu na kreativno izražavanje, likovno oblikovanje različitog materijala, kreiranje sopstvenih plošnih lutaka i oprobavanje u izvođenju novih predstava sa senkama. Time je stvorena zaokružena aktivnost u kojoj se deca upoznaju sa nasleđem (u ovom slučaju sa mamutom), doživljavaju novo estetsko-vizuelno iskustvo i učestvuju u stvaralačkom procesu, eksperimentišu i zabavljaju se.

Drugi primer primene pozorišta senki je participativni dramski projekat pod nazivom *Muzej na sceni*. Realizovan za vreme zimskog raspusta školske 2019/2020. godine, okupio je tridesetoro dece mlađeg školskog uzrasta i deset srednjoškolaca, volontera Narodnog muzeja Kikinda. Tokom nedelju dana, učesnici su na stalnoj postavci istraživali teme iz lokalnog nasleđa i na osnovu toga osmislili scenario i uvežbavali dramaturgiju. Krajnji rezultat

Kao jedan od mogućih načina interpretacije lokalnog paleontološkog nasleđa, snimljen je animirani film, u čijoj osnovi je teatar senki. Na ovaj način obezbeđena je efikasna i ekonomična prezentacija i prikazivanje u bilo kom vremenu i prostoru. Film se sastoji od dvadesetak kadrova koji su montažom uklopljeni u kontinuirani proces scenske radnje, trajanjem i naracijom prilagođen deci Prikazan je u većini kikindskih vrtića i po potrebi se prikazuje u Muzeju. Muzejskim pedagozima služi da motivišu decu na kreativno izražavanje, likovno oblikovanje različitog materijala, kreiranje sopstvenih plošnih lutaka i oprobavanje u izvođenju novih predstava sa senkama.

projekta bio je dramski igrokaz u kome je publika mogla da vidi kako je izgledao život ljudi u praistoriji, kako je nastao grad Kikinda, kojim poslovima su se bavili Banaćani, koje predmete su koristili, ko su bile značajne ličnosti. Sve ove teme dramaturgije su kroz pokret, igru, muziku, naraciju i pozorište senki. Na podijumu su se smenjivale scene sa glumcima pred publikom ali i scene sa glumcima iza razapetog platna. Tehnika pozorišta senki, gde deca demonstriraju neku radnju iza izvora svetlosti pomoću kojeg se na platnu ocrtavaju senke, doprinela je dinamičnosti igrokaza. Ovo je veoma zahvalan dramski model za učesnike koji žele da doprinesu scenskoj radnji, ali nemaju puno samopouzdanja

Scena sa glumcima iza platna, Narodni muzej Kikinda

i osećaju se sigurnije iza platna. Ta radnja mora biti precizna jer je veoma važno kako se pokreti izvode i na kojoj udaljenosti od izvora svetla, što zahteva određenu koncentraciju i dosta uvežbavanja. Pozorište senki je efekatan medij koji privlači pažnju i na neki način mistifikuje radnju, a deca ovog uzrasta ga rado prihvataju i eksperimentišu njime. U igrokaz je uveden narator, devojčica koja je prisutna u svim scenama i objašnjava radnju. Postoji nekoliko zanimljivih vizuelno-estetskih scena koje su izvedene pomoću senki. To su, na primer, scena iz lova u kojoj praistorijski čovek ranjava životinju (koju glumi dete), a isti glumci ostaju iza platna i telima formiraju brdo u koje jedan dečak zabada veliku zastavu, glumeći tako osobu zahvaljujući kojoj je osnovan grad. Najromantičnija scena igrokaza svakako je ona u kojoj deca koja glume poznate ličnosti započinju ples dok se iza platna kao senka pojavljuje stari gramofon sa velikom tubom. U jednoj od poslednjih scena glumci iza platna predstavljaju originalne predmete koje su ljudi koristili u prošlom veku: petrolejku, peglu na žar, obramicu, valjak za

ukrašavanje zidova, što ovaj kadar čini autentičnim i daje mu posebnu estetiku. Projektom *Muzej na sceni* pokazano je da je sa velikim brojem dece za samo nedelju dana moguće osmisliti i uvežbati igrokaz, da svaki učesnik može dobiti ulogu, ali i jednaku odgovornost za uspeh izvedbe. Učešće podrazumeva sticanje znanja o nasleđu, ali i razvoj određenih dramskih veština, kreativnosti i estetike. Publika koju su činili roditelji i rođaci dece glumaca reagovala je pozitivnim komentarima i oduševljenjem.

Na osnovu ovih primera može se zaključiti da primena tehnika pozorišta senki ima veliki potencijal za razvoj muzejskih aktivnosti u kojima se teme interpretiraju na zanimljiv, nov i nesvakidašnji način. ♣

MUZEJSKI TEATAR ZA NAJMLEĐE – VIŠE OD IGRE

Piše
LIDIJA CVETIĆ VUČKOVIĆ

Posebna vrednost u kreiranju programa i razvoju publike u Muzeju slatka jeste raznoliko obrazovanje samog kustoskog tima. Iako smo tročlana porodica, čiji su članovi ujedno i stanovnici i kustosi muzeja osnovanog sopstvenom inicijativom u Kući Cvetića, organizaciono smo veoma spretni i sposobni da odgovorimo na potrebe najšire publike. Istoričar umetnosti, konzervator, heritolog, vizantolog, likovni kritičar, teoretičar umetnosti i medija, inženjer i glumica, kao i dve vrsne domaćice, jedan pekar i vezilja, jesu profesionalne i druge uloge – zanati kojima se poigravamo u dinamičnom prostoru kuće koju baštinimo od 1908. godine. Muzejski teatar za decu u Muzeju slatka oblik je interpretacije nematerijalnog nasleđa Srbije i Evrope u kome interaktivno učestvuju najmlađi posetioci svih uzrasta.

U interpretaciji kulture građanske Srbije s kraja 19. i početka 20. veka idejno nam je pomogao slavni predak Radomir Raša Plaović, koji je kao direktor Narodnog pozorišta znao čak 8 zanata. Muzejski teatar za decu u Muzeju slatka oblik je interpretacije nematerijalnog nasleđa Srbije i Evrope u kome interaktivno učestvuju najmlađi posetioci svih uzrasta. Mogućnost koju smo za publiku formalno postavili od osnivanja – da svaki muzejski predmet dotaknu i upotrebe uz slobodan pristup eksponatima i ambijentu bez barijere – pokazala se nedovoljnom za dečju radoznalost i potrebe edukacije. Naš program *Alisina prva čajanka* konceptualno prevazilazi dečju, a i pozorišnu igru, integrišući teatarsku, heritološku i kustosku praksu u autentično muzejsko iskustvo. Performativnost je snažan alat u postizanju atmosfere koja ima za cilj da decu inspiriše za vrednovanje i očuvanje nasleđa, više nego potpuna sloboda u konzumaciji muzejskog sadržaja.

Polazeći od okolnosti da je naš muzej posvećen nematerijalnom nasleđu, u startu se nameće pitanje odabira metoda i alata kojima se ono približava i interpretira publici. Prostor porodične građanske kuće i njenih baštinika koji se trude da sačuvaju autentičnost kulture svakodnevnog života predaka u savremenom trenutku performativan je sam po sebi. Uslovnost postavljanja ovakvog prostora kao muzejskog direktno ide u korist transformativnog

potencijala koji se u okviru novih muzejskih praksi priželjkuje za publiku. Neki od naših prvih edukativnih programa, kao što je *Soba sećanja*, koji smo 2016. prilikom osnivanja postavili za manifestaciju *Dani evropske baštine*, pokazali su dijaloški potencijal tada inače nevelike zbirke. U salonu kuće koja se koristi kao svojevrsni vremeplov, postavka je uvek dinamična. Tematski organizovane celine se periodično smenjuju i dopunjuju, bez veze sa konkretnom izložbenom delatnošću. Osim toga dobro je poznato da u našem muzeju *malih predmeta, a velikog sećanja* publika može dodirnuti i upotrebiti sve artefakte i da je postavka za svaku grupu ili individualnu posetu drugačija. Budući da iste predmete i mi koristimo u pripremi delicija ili dekoraciji enterijera, može se reći da se oni ponašaju kao pozorišni rekviziti u zajedničkoj izvođačkoj igri. Interaktivnim elementima u interpretaciji nasleđa, uz momente koji provociraju dijalog sa posmatračem, želimo da ispitamo koliko prostor muzeja može postati intiman sa posetiocem tako da u njemu asocijativno pokrene prostor sećanja – njegov lični muzej koji ćemo kasnije i dokumentovati, a naš prostor nastaviće da komunicira i reflektuje se u obostranim praksama i nakon izlaska posetioca iz muzeja, tako da međusobno bivamo obogaćeni za iskustvo autentičnog kontakta sa nasleđem. Ova refleksija značajna je u komunikaciji živog nasleđa na kojoj insistiramo i na njoj počiva celokupan razvoj našeg

muzeja. Ipak ovakva razmena nije moguća sa mladom publikom koja je sve brojnija, te stoga nismo imali mnogo dileme oko forme kojom bi se kulturno nasleđe edukativno približilo najmlađim posetiocima. Na našoj izložbi o domaćičkim školama u Srbiji, realizovanoj 2020. godine u Narodnom muzeju Kraljevo, našao se i značajan broj školske dece koja su se već, po navici u ambijentu koji smo kreirali, kretala i istraživala slobodno. Međutim primetili smo da, uopšteno rečeno, sloboda u muzejskim prostorima nije dovoljna da bi se mladima prenela idejna poruka ili upamtile činjenice vezane za određenu temu. Gotovo srazmerno količini slobode ponašanja u muzeju deca ostaju nezainteresovana za muzejski sadržaj. Po izlasku upamtiće igru i zabavu, ali ne i samu tematiku kojoj je neki program direktno posvećen niti će biti u mogućnosti da je dalje interpretiraju i problematizuju u okviru svojih interesovanja ili zadataka. Nakon povratka svojoj praksi, 2022. godine reaktivirali smo radionice, predavanja i gastroheritološke rekonstrukcije sa kojima putujemo i nastupamo i primetili smo da se, iako smo prinudno bili prekinuli rad tokom dve godine, broj posetilaca bez dodatnih napora ubrzano povećava.

Naši programi računaju na onaj teatarski momenat prevarenog očekivanja koji će skrenuti i razobličiti predznanja, podrazumevanje i predrasude. Za nas performans nije alternativni interpretativni alat, on je osnovni metod komunikacije između kustosa i publike, među kojima ne postoji teatarski četvrti zid. Rezultati ovakvog individualnog i performativnog pristupa vidljivi su u broju muzejske publike i u učestalosti poseta, ali i povećanom interesovanju pojedinca koji se u ovakav dinamički organizovan prostor muzeja rado vraća.

Zato smo odlučili da dugo razmatranu ideju muzejskog teatra pokrenemo upravo za mlade posetioce i da ovim gestom prvenstveno otvorimo nove programe za njih.

Teatarska, kao i dečja, igra počiva na lucidnosti, ali je jasno strukturisana i obuhvaćena unapred zadatim elementima. Uz obostrani ugovor izvođača i publike sada i ovde kreira se stvarnost u kojoj se kroz interakciju i zajednički doživljaj dolazi do katarze. Momenat transformacije svesti i implementacije nepoznatog sadržaja u srcu posmatrača jednako je važan i za one najmlađe (pritom ovde mislim na decu predškolskog i mlađeg školskog uzrasta) kao i za odrasle. Program koji smo nazvali *Alisina prva čajanka* pokazao je koliko jedan manje interesantni element nematerijalnog nasleđa kao što je čaj može zainteresovati publiku koja mu inače generacijski nije naklonjena. Na ovaj način proširili smo ponudu gastronomskog segmenta muzeja i dodali još jedan element do sada toliko popularizovanom slatku, obogaćujući doživljaj konzumenta.

Šta se sve može interpretirati u Muzeju slatka, saznaćemo u novim radionicama koje nas očekuju na zimu 2024. a muzejski teatar proširuje se na najizazovnije – tinejdžersku publiku. Naš credo je da se sa publikom ne mora praviti kompromis tako da se ponuda obesmisli i svede na podilaženje mejnstrim kulturi, koju bi oni, po automatizmu, trebalo da prihvate. Naprotiv.

Alisina prva čajanka odstupa od poznate bajke iako u vizuelnom jeziku otvara komunikaciju univerzalno prepoznatljivim elementima. Priča o istorijskom liku devojčice Alis Plezns Lidel (Alice Pleasance Liddell, 1852–1934) i *zlatnom poslepodnevu* 1865. godine (All in the golden afternoon), u kome

je ličnom pričom i karakterom inspirisala Kerola da napiše čuvenu uvodnu poemu *Alisinih avantura u zemlji čuda* (Alice's Adventures in Wonderland), otvara novu perspektivu u *Kući Cvetića*, koja za potrebe performansa postaje Alisina porodična kuća u Oksfordu. Narativne komponente takođe su vešto uvezane sa deci omiljenom bajkom, tako da ih istovremeno podstiču na komparaciju i aktivno učešće, vodeći ka novim saznanjima koja će kroz delimično poznati narativ biti lakše upamćena. *Alisina prva čajanka* pokazuje kako uslovno suvoparni istorijski podaci mogu postati deo muzejsko-teatarske igre, ne gubeći na svojoj autentičnosti i ozbiljnosti usled razigranosti prezentacije. Posredstvom teatarske igre muzej postaje edukativno podsticajno okruženje za mlade generacije, a nasleđe nešto drugačije, praktično i novo – dobro staro učilo koje neposredno implementira vrednosti i ideje višestruko razvijajući kulturne potrebe mladih. ♡

DA LI STE ČULI ZA MIŠA HARLAMPIJA?

Pišu

SLAĐANA VELENDEČIĆ
ALEKSANDRA STEFANOV

*Edukativni program Avanture miša Harlampija, Muzej Vojvodine
Ja sam miš Harlampije i živim u Muzeju Vojvodine.*

Apitajte se sigurno otkud ja ovde... Nekada sam vodio život prave, gradske skitnice, ali sam uvek sanjao sigurno mesto koje bih nazvao domom. Jednog hladnog, jesenjeg dana, gladan i umoran, ugledao sam ogromnu, osvetljenu zgradu – to je bio muzej. Utrčao sam unutra, a da me niko nije primetio.

Šta bih još mogao da Vam kažem o sebi... Ja sam šarmantan miš, radoznao definitivno! Avanturističkog sam duha, ali pomalo nespretn, što često daje smešne rezultate. Može se reći da sam umetnička duša i volim da se družim, ali to mi ne ide uvek od ruke jer svi me se boje iako sam ovako mali. Ja se bojim samo konzervatora, a najviše njihovog šefa – Zoce Zloće! Ona nije srećna što sam joj sustanar i gleda na mene kao na muzejsku štetočinu.

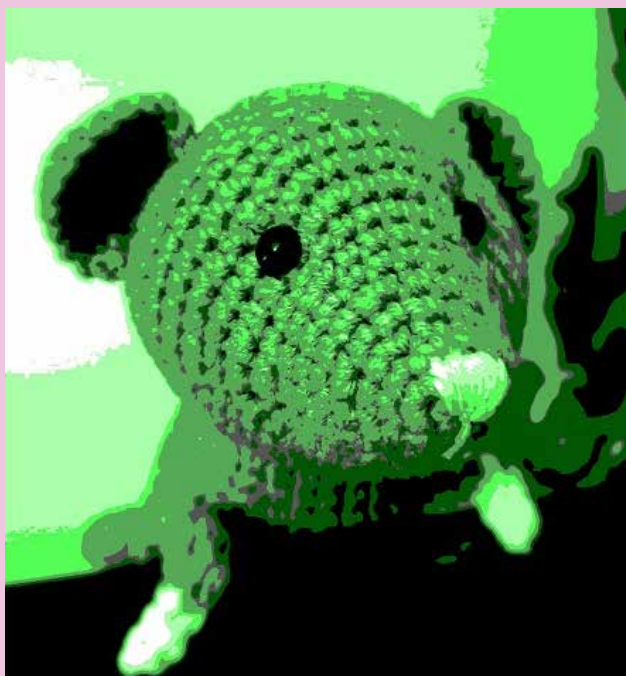
U Muzeju rade mnogi stručnjaci – kustosi pa moram da budem oprezan da ih ne uplašim. Uglavnom iz nekog skrivenog kutka pažljivo slušam njihove priče, gledam šta rade, kako istražuju i otkrivaju nova saznanja o muzejskim predmetima. Naročito mi je zanimljivo kako konzervatori i restoratori popravljaju i leče muzejske predmete i vraćaju im stari sjaj. Ipak najviše volim da budem na izložbi, tamo sam naučio najviše zanimljivih stvari.

Po danu sve to posmatram iz nekog skrivenog kutka, ali kada padne mrak, sve je drugačije. Noću su ovde samo čuvari, ali oni su uglavnom kul. Tada mogu slobodno da istražujem muzejske predmete, razgledam izložbe, skoknem do arheo-botaničke bašte, čitam knjige u muzejskoj biblioteci...

Oh, koliko ima zanimljivih stvari i priča! Toliko sam želeo da ih podelim sa nekim...

I onda, sasvim slučajno, otkrio sam jedan beskrajni virtuelni svet – Jutjub. Došao sam na fantastičnu ideju: da postanem jutjuber! Sada mogu da se družim sa svima, jer niko ne vrišti kad me vidi, a i nije im čudno da jedan običan miš zna da priča.

Prvenstveno volim da pričam deci, najviše onoj od 5 do 10 godina. Trudim se ipak da zabavim i odrasle, u stvari sve one koji vole i koji će tek da zavole muzeje, a i miševe. Naučio sam čak i novu reč za pričanje priča: interpretacija! Listao sam i knjige za osnovnu školu, pa kad nađem na nešto što sam video na izložbi, onda o tome napravim video. Trudim se da pomognem deci u učenju, a i učiteljima u objašnjavanju. Želim da znaju da se neke lekcije mogu naučiti i u muzeju.

To radim na svoj način – kratko, jasno i uz malo začina – nevolja i avantura u koje ponekad upadam. Moram priznati dobio sam čak i neke super komentare, npr.: *Ovo je iskorak u interpretaciji muzejskog sadržaja – bravo!*

Čvrsto verujem da svojim angažmanom mogu da pomognem da muzejski sadržaji postanu

popularniji i dostupni svima jer moj Jutjub kanal – *Miš Harlampije* može da se prati iz svakog kutka planete, pa na taj način oko sveta kruži priča o mom gradu i Muzeju Vojvodine.

Namera mi je da, kad se proslavim, idem i u druge muzeje u Novom Sadu, u Srbiji, na Balkanu i, što da ne, na sve strane sveta, a kako je krenulo, možda

skoknem i na Mars. Želeo bih da mojim pratiocima, osim eksponata Muzeja Vojvodine, predstavim i kulturnu baštinu koju čuvaju drugi muzeji. Nadam se da ću uspeti u tome jer do sada sam imao sreće da moj trud bude zapažen. Videle su me face sa RT Vojvodine i sad sam na pravom zvezdanom putu, sa vojskom ljudi koji se staraju o meni i mojim pričama. Dobio sam i svojih pet minuta u dečjoj emisiji *Dobro jutro, lenjivci*.

Uživam da budem jutjuber i neću stati dok ne ispunim svoju misiju – da se poveća vidljivost muzejskog nasleđa i njegova pristupačnost. Vredno ću raditi dok svima, u stvarnom i virtuelnom svetu, ne uzburkam svest o značaju kulturne baštine i ne ubedim ih da se moramo starati o kulturnom nasleđu, jer ono je priča o svima nama.

Hvala na pomoći svima koji razumeju da ja nisam tek obični glodar i koji mi pomažu da istrajem

u svom naumu. Zaprati me, pa mi ostavite komentar da li vam se sviđa to što radim i šta bih mogao da poboljšam, značiće mi mnogo.

P. S. Inspirisali su me svojim pričama kustosi s kojima sam se sprijateljio, koje moje prisustvo nije iznenadilo i koji se ne boje miševa: Slađana i Aleksandra. Najviše sam naučio od edukatora koji rade sa posetiocima – Vlatke, Ivane, Tanje, Ljilje i Mine. Super ekipa mi je pomagala oko snimanja – Nikita, Aleksa, Miša i još jedan Aleksa. Zahvaljujući jednoj divnoj Višnji, koja je zapravo moj stilista, izgledam ovako dobro skockan, pardon sheklan.

Sve je postalo mnogo lakše kada smo dobili finansijsku podršku Ministarstva za kulturu i javno informisanje, a i direktorici Muzeja – Tijani se izgleda sviđam ;-). 🍀

TEATAR I PLES – MOĆNI ALATI U KOMUNIKACIJI KOMPLEKSNIH IDEJA

Pišu

MILICA ORLOVIĆ ČOBANOV
JASMINA JAKŠIĆ SUBIĆ

U potrazi za novim oblicima komunikacije sa publikom, Spomen-zbirka Pavla Beljanskog je primenom teatra i plesa uspešno povezala tehnike ovih scenskih umetnosti sa mogućnostima koje nudi muzej. Muzejski teatar se kao primenjeno pozorište smatra savremenim načinom komunikacije sa publikom, ali korišćenje dramskih efekata zapravo i nije toliko novo u radu Spomen-zbirke. Prvi dramski oblici korišćeni su 1984. i 1998. godine u čast dobitnika Nagrade Spomen-zbirke. Prvom prilikom, glumica Maja Dimitrijević izvodi monodramu rađenu po pismima slikarke Nadežde Petrović, a drugom, Rada Đuričin monodramu: Oporuke Desanke Maksimović.

O d 2011. ovaj način komunikacije postepeno se razvija kroz nove forme kojim se prvenstveno oživljavaju istorijske ličnosti. Te godine je povodom obeležavanja pedeset godina od otvaranja institucije u okviru radionica za najmlađu publiku kustos prerušen u diplomatu Pavla Beljanskog pričao o njegovom životu i kolekciji. U skladu sa proslavom, poseban program dečje radionice pod nazivom *Kolekcionar i njegova zbirka* imao je za cilj da predstavi ličnost, karijeru i sakupljačku delatnost Pavla Beljanskog. Najzanimljiviji deo programa održao se u galerijskom prostoru, gde su deca u okruženju umetničkih dela iz kolekcije mogla upoznati kolekcionara *glavom i bradom*, tj. kustosa odevenog u diplomatsku uniformu Pavla Beljanskog.

Uključivanjem drame i glumaca u programima *U ateljeu Nadežde Petrović* (2013) i *Vidosava Kovačević: slikarka osobenog poteza* (2014) ovaj pristup je unapređen. Za program posvećen Nadeždi Petrović koji je organizovan povodom obeležavanja 140 godina od njenog rođenja, deo galerijskog prostora preuređen je u autentični atelje umetnice. Atmosferu prelaska 19. u 20. vek dočarala je glumica Sonja Mladenov u ulozi Nadežde Petrović, a naredne godine u ulozi Vidosave Kovačević. Osim obilaska stalne postavke, deca su u improvizovanim *ateljeima* mogla da u razgovoru sa glumicom saznaju nešto više o životima umetnica, njihovim putovanjima i nastanku dela u okviru ambijentalnih postavki.

Kolekcionar i njegova zbirka, Đordje Marković u ulozi Pavla Beljanskog, 2011.

Za otvaranja pojedinih izložbi u Spomen-zbirci osmišljeni su posebni dramski programi. U okviru otvaranja izložbe *Milan Konjović iz novosadskih kolekcija* (2018), povodom 120 godina od rođenja umetnika, učestvovalo je Akademsko pozorište *Promena* sa predstavom *Tri lika sa Konjovićevih slika*.

Interpretativna moć teatra i plesa posebno je došla do izražaja tokom realizacije projekata za mlade podržanih na različite načine od strane Fondacije *Novi Sad – Evropska prestonica kulture: Muzej mladih* (2019), zatim *Sava Šumanović evropski realizmi između dva svetska rata* (2022) i *ChoreoChroma* (2022). U periodu od 2019. do 2022. godine sa Teatrom mladih *Mišolovka* realizovane su tri muzejske predstave, nastavljajući formu oživljavanja poznatih istorijskih ličnosti čiji su život i rad na direktan način povezani sa kulturnom baštinom muzeja: *Šest portreta Pavla Beljanskog, U ogledalu muza* i *Boemi sa Monparnasa*.

Prva u nizu predstava pod nazivom *Šest portreta Pavla Beljanskog* (2019) osmišljena je

s ciljem da se ličnost kolekcionara, kao i umetnika čija dela je sakupljao, osvetli u sferi njegove privatnosti koju je, tokom svoje kolekcionarske karijere, čuvao od očiju javnosti. Kroz metod procesne drame učesnici su upotreбили sav dostupan muzejski materijal (literatura, eksponati, novinski članci, audio i video zapisi, fotografije, pisma itd.), vrednosti kolekcije i ambijent Spomen-zbirke za pozorišnu interpretaciju i kreiranje šest scena koje su režirane na različite načine – kamerno, koreografski, razigrano u interakciji s publikom, a koje su, po njihovom mišljenju i osećanju, bile ključne u životu Pavla Beljanskog. Svaka priča/tema odigrava se u posebnom izložbenom segmentu Muzeja i predstavlja kolekcionara u različitoj dobi, u različitim situacijama. Ono što ih sve povezuje jeste kustos – narator koji publiku dočekuje i vodi kroz scene, povezuje prošlo i sadašnje vreme.

Dramska radnja druge predstave, *U ogledalu muza* (2021), vodi nas kroz dinamičan period nastanka kolekcije Pavla Beljanskog: vreme između dva svetska rata, kada se Beljanski

U ateljeu Nadežde Petrović, Vrčić Palčica,
likovni pedagog Viktorija Čikoš, 2013.

Izložbeni prostor postaje zapravo pozornica za sve tri predstave. Akteri, u ovom slučaju dramski pedagog i mladi glumci, dobijaju mogućnost da oblikuju priču, u istorijskim činjenicama traže inspiraciju i koriste je u okviru svojih uloga i predviđenih akcija. Gotovim predstavama prethodio je dugotrajan istraživački rad tokom kojeg se mladi glumci kroz razgovor sa kustosom upoznaju sa umetnicima i njihovim delima iz kolekcije, kao i obimnom dokumentarnom građom o poreklu, odrastanju, privatnom životu, diplomatskoj karijeri i zaostavštini Pavla Beljanskog.¹

Otvaranje izložbe Vidosave Kovačević, 2014/2015,
fotografija Branislav Lučić

intenzivno druži s mladim jugoslovenskim stvaraocima u Rimu i Parizu, sa fokusom na trećoj deceniji 20. veka. U međuratnom periodu, mecenica usmerava sakupljačku strast prema savremenoj nacionalnoj umetnosti. Odluku da neko umetničko delo uvrsti u zbirku, uglavnom je donosio sam ili oslanjajući se na sud svojih prijatelja umetnika. Ova predstava dočarava odnose između kolekcionara i stvaraoca, koristeći autentične tekstove iz lične prepiske prijatelja, ali i domaštane dijaloge.

¹ U predstavama igraju: Marko Glišić, Snežana Virijević, Emilija Vasović, Vasilije Zečević, Hana Gusić, Petra Protić, Katarina Ivić, Milan Kokotović, Lenka Banić, Mihajlo Gucunja, Jelena Lemajić, Marija Lemajić, Milica Ilinčić, Tara Jeftović, Vuk Vučić, Marko Božović i Ivana Antić, Pero Blažić, Luka Bandović, Simona Čokić, Nadica Stojićević i Dušan Trbojević. Dramsko-pedagoški rad, kostimografija, dramatisacija, izbor muzike i režija: msr Ibro Sakić.

Šest portreta Pavla Beljanskog, 2019.

Boemi sa Monparnasa, fotografija Darko Milosavljević, 2022.

Poslednja predstava u nizu, pod nazivom *Boemi sa Monparnasa*, zasniva se na konkretnim situacijama iz života Save Šumanovića u Parizu: njegovo poznanstvo sa čuvenim umetnicima pariske škole (Kisling, Fužita, Deren, Pjer Krog) i modelima koji su im pozirali, poput čuvene Kiki od Monparnasa. Mladi glumci su svakom od pomenutih likova sa slika udahnu li jedinstven karakter i na taj način *oživeli* dela koja predstavljaju publici. Intencija u procesu rada bila je i da se kroz njih predstavi duh ondašnjeg Pariza – mogući susreti, situacije i događaji koje ne nalazimo u zvaničnim biografijama umetnika.²

Moć scenskih umetnosti u prezentaciji baštine Spomen-zbirke je istaknuta i organizovanjem Festivala muzejskog teatra 2023. godine, na kome su predstavljena dosadašnja iskustva i rezultati postignuti u ovim oblastima. Festival je realizovan kao deo okvira projekta *Muzej mladih*, kao sastavni deo programa manifestacije *Muzeji za 10*, u okviru kojeg je, pored predstava Teatra mladih, odigrana i predstava *Amanet* Pozorišne trupe *Drž` – ne daj*. Namera je da

se uključivanjem predstava muzejskih i srodnih ustanova kulture Festival u narednim godinama dodatno proširi i otvori za sagledavanje različitih mogućnosti primene dramske discipline u savremenoj muzeologiji.

Za razliku od programski jasno definisanog razvoja i prisutnosti primenjenog pozorišta u Spomen-zbirci, savremeni ples je kao scenska forma uključen kroz višegodišnji međunarodni projekat *ChoreoChroma* u okviru povezivanja dve evropske prestonice kulture: Novog Sada i Eš-sir-Alzeta. Razvijan kroz partnersku saradnju sa plesnim udruženjem *Lucoda* (Luksemburg) i Fondacijom *Bewegend Beeld* (Rotterdam) projekat je imao dva osnovna cilja: umetnički, kojim su se istraživale mogućnosti interpretativne sinergije različitih formi izražavanja (ples, slikarstvo, muzika, video, fotografija) i pedagoški, u okviru kojeg su profesionalni umetnici prenosili ideje svojih istraživanja mladim novosadskim plesačicama. Rezultati su prezentovani tokom 2022. godine u Eš-sir-Alzetu (Luksemburg) kroz performans profesionalaca inspirisan slikom *Doručak na travi* Save Šumanovića, a u Novom Sadu su realizovana dva performansa mladih: jedan kao svojevrsno *plesno vođenje* kroz izbor iz kolekcije Pavla Beljanskog, a drugi inspirisan izborom iz stvaralaštva Save Šumanovića

² U predstavi igraju članovi Teatra mladih i Umetničkog društva studenata Dramskog departmana Akademije umetnosti u Novom Sadu.

Probe sa plesačima iz Srbije u Spomen-zbirci Pavla Beljanskog, fotografija Guido Bošua, april 2022.

Performans udruženja *Lucoda*, prema delu Save Šumanovića u Eš-sir-Alzetu, fotografija Guido Bošua, 2022.

Otvaranje izložbe *Sava Šumanović i evropski realizmi između dva svetska rata*, septembar 2022.

na otvaranju izložbe *Sava Šumanović i evropski realizmi između dva svetska rata*. Radionice za mlade plesače su specijalno osmislili, vodili i konačno uobličili inostrani umetnici, plesači i koreografi Đovani Zazera i Rianon Morgan u saradnji sa slikarkom Šantal Make.

Proces započet audicijama 2021. godine oformio je grupu mladih za potrebe realizacije projekta, a intenzivne aktivnosti su bile definisane periodima usklađenim sa kalendarom Evropskih prestonica kulture, te u Novom Sadu programskim lukovima pod nazivom *Budućnost Evrope* (april) i *Kaleidoskop kulture* (septembar).³ Kao rezultat radionica u okviru projekta mlade plesačice su dobile potrebne osnove za formalna, ali i neformalnija čitanja likovne umetnosti i osnažene su za samostalno promišljanje i korišćenje savremenog plesa u interpretaciji umetničkih ostvarenja, kako u okvirima muzejskih prostora, tako i van njih. Da bi se i široj javnosti približila ova mogućnost interpretacije likovnog stvaralaštva, organizovana je i posebna radionica za publiku pod nazivom *Beyond Expression*, u kojoj

su pod rukovodstvom profesionalaca, plesačice bile svojevrsni medijatori u procesu realizacije zadataka. Ovim su i publici približene kompleksne ideje projekta, ali i interpretativne mogućnosti savremenog plesa u muzejskom okruženju.

Realizacijom navedenih sadržaja Spomenzbirka Pavla Beljanskog je pokazala spremnost da se prilagodi i prihvati potrebu dodatnih angažmana za predprodukciju i produkciju netipičnih muzejskih programa. Pokazala je otvorenost da podstiče kvalitet u uključivanju i primeni atipičnih interpretativnih alata i u tu svrhu razvija saradnjusa različitim partnerima za potrebe popularizacije kulturne baštine u savremenom okruženju. ♡

² U radionicama i performansima učestvovala su: Milenica Jović, Danica Kolarov, Sofija Kozarić, Leona Iriškić, Maša Slijepčević, Mia Vojnović, Isidora Subić, Uma Zuban. Koordinator mladih plesača bila je Ista Stepanov, nastavnik igračkih predmeta u Baletskoj školi u Novom Sadu. U umetničkom timu novosadskih aktivnosti bili su: Đovani Zazera i Rianon Morgan (umetničko usmerenje, koreografi, plesači), Šantal Make (slikarka), Gvido Bošua (fotograf), Ljubomir Nikolić (kompozitor).

PLES KAO ATIPIČAN INTERPRETATIVNI ALAT NA PRIMERU PLESNIH RADIONICA ZA DECU U MUZEJU AFRIČKE UMETNOSTI

Piše

ALEKSANDRA GAČIĆ

Fotografije

JOVAN PRODANOVIĆ

Muzej afričke umetnosti u Beogradu od prvih dana osnivanja 1977. godine pored prikupljanja, čuvanja i izlaganja artefakata afričke umetnosti i kulture, svojim programskim aktivnostima poput organizovanja plesnih performansa, muzičkih nastupa, stručnih predavanja i sl. doprinosi očuvanju i promociji nematerijalnog kulturnog nasleđa Afrike i njene dijaspore. U skladu sa aktuelnim procesom rekonceptualizacije stalne postavke koja prikazuje prevashodno reprezentativnu tradicionalnu umetnost (skulpture, maske, tekstil i dr.) Zapadne Afrike, preispituje se proširivanje načina reprezentacije afričke umetnosti u Muzeju. Da li ples kao atipičan interpretativni alat može da omogući sveobuhvatnije tumačenje afričke umetnosti?

Tokom stručnog usavršavanja u Muzeju afričke umetnosti u periodu od 2020. do 2022. godine, nastojala sam da tokom organizovanih vođenja kroz stalnu postavku ukažem na neophodnost, ali i poteškoće muzejskog baštinjenja plesa kao integralnog elementa nematerijalnog kulturnog nasleđa Afrike.

Kada sam prošle godine dobila zaduženje da osmislim kreativnu radionicu za decu, kao vid pratećeg programa tematske izložbe, spram ličnog afiniteta i dugogodišnjeg iskustva u urbanim plesovima (hip-hop i kramp), počela sam da razmatram potencijal plesa kao vida kustoske (re)interpretacije konkretne, tada aktuelne izložbe *Reflect #2 – fragmenti, fragilnosti, sećanja: Savremena umetnost Angole*.

Zahvaljujući podršci direktorke Muzeja dr Marije Aleksić, stručnom mentorstvu viših kustosa Marije Miloš i Emilie Epštajn, kao i asistenciji saradnika Jovana Prodanovića i Ane Acić, imala sam priliku da na leto i jesen 2022. godine osmislim, isplaniram i sprovedem plesne radionice za decu u okviru programa *Nedelja u MAU*, redovnog pratećeg programa tematske izložbe namenjenog individualnim posetama dece i odraslih.

HIP-HOP PLESNA RADIONICA ZA DECU

Od pokreta do oblika

Koncept radionice: Hip-hop plesna radionica za decu uzrasta od 6 do 14 godina pod nazivom *Od pokreta do oblika* realizovana je u sklopu tematske izložbe *Reflect #2 – fragmenti, fragilnosti, sećanja: Savremena umetnost Angole*. Cilj radionice bio je da se, ukazivanjem na sličnosti društvenih problema u urbanim kontekstima dve različite metropole – Luande i Njujorka – te povezivanjem kreativnog bunta angolskih savremenih umetnika i afroameričkih hip-hop plesača, deca podstaknu na odvažno izražavanje sopstvenog stava putem izvođenja hip-hop plesnih pokreta. U periodu od kraja juna do kraja avgusta 2022. godine održano je ukupno 11 radionica, kako na pomenutom redovnom programu *Nedelja u MAU*, tako i na više javnih, kolaborativnih programa i manifestacija.

Struktura radionice: Prvi deo radionice podrazumevao je obilazak izložbe tokom kojeg su deca posredstvom kustoskog tumačenja opažala instalaciju *Fragmenti Šikale*, rad angolskog umetnika Nela Tešeirea. Ovo umetničko delo jarkog kolorita, napravljeno od reciklažnih materijala poput olovki, konzervi, delova automobila, lenjira i dr. ukazuje na društveni problem prenaseljenosti tzv. *museke* naselja smeštenih u priobalskom mestu Šikala, na obodima Luande, glavnog grada Angole.

Tokom drugog dela radionice, deca su prelazila u baštu Muzeja gde su uz instruktivne kustosa učila i isprobavala osnovne korake hip-hop plesa kao što su *bounce, 2-steps, prep i smurf*. Kognitivnom vizuelizacijom muzejskog predmeta tokom plesnog istraživanja, odnosno zamišljanjem Tešeirinih predstava kockastih ljudskih figura smeštenih u pravougaone kutije, deca su izvodila samointerpretativne i kontrolisane plesne pokrete u tzv. *robot* stilu, kako bi otelovila preneseno značenje umetničke instalacije – *kakav je to osećaj boraviti u zbijenim prostorima museke naselja?*

Pored same umetničke instalacije, inspiracija za ples u bašti Muzeja bio je i grafiti poster za radionicu, koji je oslikao srpski grafiti umetnik Stefan Pantelić – *ACID*; a koristili su se i rekviziti kao što su hip-hop kačketi ravnog oboda i prenosivi zvučnik za puštanje angolske hip-hop muzike. Glavni zadatak tokom radionice bio je da deca nakon učenja zadatih hip-hop koraka i istraživanja sopstvenih plesnih pokreta, pred prisutnim polaznicima, uz ritam nasumično puštene muzike, spontano otplešu svoj plesni *izlaz* u trajanju od 30-ak sekundi.

PLESNA RADIONICA ZA DECU

Dodi, pleši sa mnom

Koncept radionice: Tokom jeseni 2022. godine održan je i drugi ciklus plesnih radionica za decu u nekoliko termina (9. i 23. oktobar, 13. i 20. novembar i 10. decembar), ovoga puta kao prateći program izložbe *Antikolonijalni muzej*, autorke dr Ane Sladojević, takođe u okviru programa *Nedelja u MAU*. Plesne radionice su realizovane u saradnji sa Alfonsom Sivijanom, predsednikom udruženja *Student*

Muzej afričke umetnosti ©

International Vision – SIVISION, a sprovele su ih članice ovog udruženja, studentkinje iz Gane, Ugande, Zambije i Esvatinija: Mitchellle Ayamba, Julian Abaasa, Vine Nyirenda i Thandeka Mamba.

Na ličnu inicijativu, predavači-saradnici su osmislili program radionice, a autorka ovog teksta je koordinirala tok radionice i pomagala u simultanom prevođenju njihovog predavanja i plesnih instrukcija, kako bi deca razumela iznete informacije i lakše ovladala plesnim koracima. Pošto je izložba *Antikolonijalni muzej* bila posvećena dekonstruisanju muzejske reprezentacije afričke umetnosti, te samim tim i dekolonizaciji načina prenošenja znanja u muzeju, cilj radionica bio je, s jedne strane, da se ukaže na važnost muzejskog baštinjenja plesa kao vida nematerijalnog kulturnog nasleđa Afrike i da, s druge strane, deca kroz živu interakciju i

izvođenjem plesnih pokreta, uče o umetnosti i kulturi Afrike direktno od samih predavača koji baštine svoje kulturno nasleđe.

Struktura radionice: Program radionice počinjao je kratkim vođenjem kroz tematsku izložbu, gde je autorka davala uvod o kulturnom diverzitetu afričke umetnosti, nakon čega se odlazilo u radioničarski prostor. Svaka plesna radionica bila je tematski posvećena upoznavanju kulture određene države iz koje predavači dolaze – Gane, Zambije, Ugande i Esvatinija. Nakon upoznavanja sa nekoliko osnovnih pojmova iz geografije, istorije i jezika koje su predavači pripremili, sledilo je fizičko zagrevanje, učenje pokreta tradicionalnih plesova i isprobavanje rekvizita koje su predavači doneli (nakit, tunike, suknje i lepeze). Glavni zadatak radionice bio je da deca reprodukuju pokrete tradicionalnih

Muzej afričke umetnosti ©

plesova koje su im predavači pokazivali. To su mahom bili prizemni plesni pokreti koji su se sinhronizovano izvodili rukama i nogama.

PLES KAO ATIPIČAN INTERPRETATIVNI ALAT U MUZEJU AFRIČKE UMETNOSTI

Primer plesnih radionica za decu realizovanih tokom programa *Nedelja MAU* pokazuje da ples kao interpretativni alat omogućava sveobuhvatnije tumačenje afričke umetnosti zato što se ono, uz *reči* i *predmete*, upotpunjuje i izvođenjem plesnih pokreta. Pokazalo se da plesne radionice za decu kao vid interaktivnog, kreativno-edukativnog programa, predstavljaju efikasan vid baštinjenja plesa kao integralnog elementa nematerijalnog kulturnog nasleđa Afrike i njene dijaspore, jer pored angažovanja saradnika afričkog porekla koji tumače svoje plesno nasleđe, podstiču decu (posetioce) na aktivnu participaciju i kolektivno (pr)oživljavanje afričkog kulturnog nasleđa.

Prilikom planiranja plesnih radionica u budućnosti, kao vida pratećeg programa stalne izložbene

postavke, ili pak neke naredne, nove tematske izložbe, treba imati u vidu pitanja, koja u širem muzeološkom kontekstu, mogu da budu značajna i pri razmatranju uvođenja plesa kao atipičnog interpretativnog alata i u drugim muzejima:

1. Ko može da drži plesne radionice? Da li plesne radionice mogu da drže kustosi bez plesnog iskustva i u kojoj meri sticanje plesnog iskustva za kustose može da bude komplikovano? Koliko je izazovno angažovati profesionalne saradnike sa plesnim iskustvom koji nisu muzejski stručnjaci?

2. Koja vrsta plesa može da bude vid interpretativnog alata?

3. Gde mogu da se održavaju plesne radionice? Pošto realizovanje plesnih radionica iziskuje zaseban plesni prostor, da li su u budućnosti plesne radionice, ali i plesne intervencije u vidu performansa, moguće i na stalnoj i tematskoj izložbenoj postavci muzeja?

4. Kome plesne radionice mogu da budu namenjene? Pošto se pokazalo da deci za pohađanje radionica nije bilo od presudnog značaja prethodno plesno iskustvo, da li radionice mogu da se prilagode drugim uzrastima – mladim (ispod šest godina) i starijim (tinejdžerima, odraslima, starijim sugrađanima) posetiocima? ♣

MUZIKA KAO SREDSTVO OŽIVLJAVANJA KULTURNOG NASLEĐA

Piše
TATJANA LJUBOJEVIĆ

*Muzika čini mnogo stvari za mnoge ljude.
Prenosi, sigurno. Može vas odvesti unazad,
godinama unazad, do trenutka kada su vam
se u životu dogodile određene stvari.
Aretha Frenklin (Aretha Franklin)*

U svetu sve više muzeja koristi muziku kao način za postizanje snažnih iskustava kod publike. Dok u Tejt muzeju u Londonu (Tate Britain) imaju već kreirane muzičke liste koje posetioci mogu da preuzmu i slušaju prilikom obilaska izložbi, u Muzeju i umetničkoj galeriji Bristola (Bristol Museum & Art Gallery) publici je ponuđena radionica Ozvuči pejzaž prošlosti (Soundscape the Past). U saradnji sa muzičkim obrazovnim centrom Bristol Plays Music, posetiocima je omogućen sledeći izazov: Izaberite objekat ili prostoriju koja vas zanima, naučite o tome i pronađite svoj način da saopštite šta vam to znači. Da li ćete napraviti praistorijski dabstep, audio-vodič kroz drevni Egipat, ili ponovo stvoriti zvukove staništa divljih životinja?¹

¹ <https://www.bristolmuseums.org.uk/bristol-museum-and-art-gallery/whats-on/soundscape-the-past/>

Korak dalje napravio je Muzej moderne umetnosti u Njujorku (The Museum of Modern Art, MoMA) kada je angažovao unuka umetnika Žuan Miroa (Joan Miró) da napravi plejlistu omiljenih kompozicija svog dede. Ova lista je zatim uparena sa radovima koji su se našli na izložbi *Žuan Miro: Rađanje sveta (Joan Miró: Birth of the World)*.²

Tokom 2021. godine Centar za primenjenu muziku pokrenuo je umetnički projekat u saradnji sa Muzejom nauke i tehnike iz Beograda. Projekat je obuhvatio komponovanje tri kompozicije za tri stalne postavke Muzeja, a zatim je sprovedeno istraživanje o uticaju muzike na publiku. Rezultati istraživanja su pokazali da su posetioци muziku zajedno sa eksponatima i prostorom doživeli kao celinu i da je muzika pozitivno uticala na doživljaj postavki i na emocionalnom i na kognitivnom planu.

Kustosi Muzeja Vojvodine prihvataju prednosti ovakvog koncepta izložbe i značaja pozadinske muzike u doživljavanju postavke. Za potrebe izložbe *Tamo gde seoba završava: od rimske Panonije do današnje Vojvodine* (2022) izvedene su kompozicije na harfi inspirisane rimskom kulturom.³ Autorka izložbe *Boško Petrović – skice za velika dela* (2023) izabrala je nešto dinamičniju pozadinsku muziku, tzv. gitarski surf, prilagođenu mlađoj publici. Namera je bila da posetioциma pruži uzbudljivu vožnju kroz postavku. Izložbu *Pšenica, od njive do trpeze* (2023) pratila je tamburaška muzika, kao zvuk karakterističan za podneblje Vojvodine. Ovom prilikom je sprovedena usmena anketa o uticaju muzike u doživljaju izložbe. Većina anketiranih se izjasnila da je muzika izuzetno doprinela utisku. Posetioци su istakli da su izloženi predmeti i dizajn bili veoma zadovoljavajući, ali da je muzika u pozadini dovela do toga da su doživeli intenzivan emotivni naboj. Muzika je ostala neprimećena kod mlađe publike zbog nezainteresovanosti za ovaj muzički žanr.

Pedagozi i edukatori Muzeja Vojvodine koriste muziku u interpretaciji kroz različite programe. Deca su na radionicama posmatrala eksponate slušajući muziku izvedenu na različitim instrumentima, a zatim su na kreativan način predstavljala svoj

*U pedagoškom radu Muzeja, muzika može da bude dobar način približavanja kulturnog nasleđa i umetnosti najmlađim posetioциma. Potvrđeno je da puštanje klasične muzike deci od najranijeg uzrasta može da doprinese njihovom kognitivnom razvoju. Mogućnost da najmlađoj publici približi svet muzike i umetnosti, ali i da ih istovremeno upozna sa muzejskim i galerijskim prostorom, prepoznala je Galerija Matice srpske, koja veći duži niz godina uspešno održava program Koncerti za roditelje i bebe namenjen deci uzrasta do dve godine.*⁴

doživljaj i emociju. Uključivanje muzike u pedagoški rad omogućava razvoj kreativnosti, kao i pozitivnog i kritičkog odnosa prema umetnosti i kulturnom nasleđu. U predstavi *Au, što je lepa mlada* Teatrića Muzeja Vojvodine, u kome se kroz kratke lutkarske scene prikazuju muzejske priče, edukatori koriste muziku, odnosno određene narodne pesme koje izvode zajedno sa decom u publici. Na ovaj način deca su motivisana i poseta Muzeju postaje dinamičnija. Zajedničko pevanje doprinosi da se u rad uključe i stidljiva i povučena deca, da razviju osećaj za saradnju i da se lakše prilagode okruženju u kom se nalaze. Značajan pomak u korišćenju muzike u popularizaciji i približavanju kulturnog nasleđa publici, ostvaren je u saradnji Muzeja Vojvodine i kreativnog sektora. Muzejski edukator je napisao tekst, dok je afirmisani muzičar Milan Mumin komponovao i zajedno sa dečijim horom *Bajičevi slavuji* izveo numeru *Ima jedno lepo mesto*.⁵

² <https://www.moma.org/magazine/articles/44>

³ <https://www.youtube.com/watch?v=2v8oGoffNEk>

⁴ <https://www.galerijamaticesrpske.rs/odrastanje-uz-umetnost/koncerti-za-roditelje-i-bebe/>

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=ElHG-t3wYFA>

Ima jedno lepo mesto, izvode Milan Mumin i Bajićevi slavuji, Muzej Vojvodine

U prostoru muzeja ili izložbene galerije muzika može da prenese posetiocu kompleksnost emocija koju donosi određeni eksponat. Korišćenje pozadinske muzike na stalnim i tematskim izložbama i drugim muzejskim programima je višestruko korisno. Predstavlja moćan stimulans u doživljavanju predmeta i prostora. Izaziva različite emocije i omogućuje da poseta muzeju bude čulnije iskustvo. Cilj izložbe i muzejskih programa ne treba da bude samo saznajni i estetski nego i da izazove određenu emociju. Svaki sledeći put kada posetilac čuje istu kompoziciju setiće se svog iskustva sa izložbe i poželeće da

se vrati, a isto tako će biti motivisan da dovede novu publiku.

Ipak, trebalo bi voditi računa o izboru muzike. Stil muzike treba da prati atmosferu same izložbe. Žanr treba da bude prilagođen ciljnoj grupi kojoj je izložba namenjena. Muzika ne sme da bude glasna i ne sme da odvraća pažnju od predmeta nego da posluži kao dodatni stimulans, podsticaj posetiocu da intenzivnije doživi određeni eksponat, program ili priču. ♣

MAMUTFEST – OD RADIONICE DO JEDINSTVENOG MUZEJSKOG FESTIVALA

Piše
KATARINA DRAGIN

Drugog vikenda u septembru 2023. godine održan je još jedan Mamutfest. Ovaj muzejski festival za decu i porodicu prvi put je realizovan 2007. godine u Narodnom muzeju Kikinda sa željom organizatora da promoviše značajno otkriće – kikindskog mamuta, popularno nazvanog Kika. Iz godine u godinu, program i organizacija manifestacije su se menjali, ali je cilj njenog održavanja uvek ostao isti: da se najmlađi edukuju o značaju čuvanja nasleđa. Mamutfest je vremenom postao jedinstveni muzejski festival za decu i porodicu u Srbiji koji publika doživljava kao proslavu Kikinog rođendana.

U godini (2006) kada je originalni skeletni ostatak ženke mamuta konačno dobio svoje mesto u Narodnom muzeju Kikinda, uz adekvatne uslove za čuvanje i prezentaciju, organizovana je petodnevna kreativna radionica za decu *U društvu sa mamutom*. Već naredne godine osmišljen je Mamutfest, manifestacija koja se poklapa sa godišnjicom Kikinog otrića, a koja publici poklanja niz zabavnih i edukativnih sadržaja vezanih za paleontologiju, arheologiju, geologiju, biljni i životinjski svet, umetnost i nauku. Prvi festival okupio je veliki broj volontera koji su pomagali u realizaciji

i privukao značajan broj lokalnih stanovnika, pre svega dece i omladine. Premijerno je na gradskom trgu postavljena replika mamuta u prirodnoj veličini, a u Muzeju su posetioci mogli da saznaju više o kikindskom mamutu putem edukativnih panoa i 3D filma.

Iz godine u godinu, program i organizacija manifestacije su se menjali, ali je cilj njenog održavanja uvek ostao isti: da se najmlađi edukuju o značaju čuvanja nasleđa. Organizatori su se trudili da program obogate, učine ga atraktivnim, obrate pažnju na zahteve posetilaca i ponude im sadržaje u

Dečiji hor Čuperak izvodi *Pesmu o Kiki* (fotografija Sretenović)

kojima i sami mogu da učestvuju, zabave se i nešto novo nauče, vide, dožive. Izborom različitih izložbi, radionica, animacionih programa, scenskih i muzičkih nastupa i kvizova znanja, publici je omogućeno da tokom dva dana Festivala uživa u zanimljivim i nesvakidašnjim sadržajima i temama. Mamutfest je vremenom postao jedinstveni muzejski festival za decu i porodicu u Srbiji koji publika doživljava kao proslavu Kikinog rođendana.

Na osnovu izvršenih analiza i anketa u prethodnim godinama, organizatori manifestacije definisali su ciljne grupe i u skladu sa tim pažljivo birali sadržaje namenjene svakoj od njih. Deci predškolskog uzrasta omogućeno je saznavanje putem zabave i igre. Oni se najviše raduju Kikinom rođendanu, u Muzeju uče o mamutu (kada i gde je živio, čime se hranio...) i on im postaje inspiracija za kreativno izražavanje (crtaju ili pišu čestitku za Kiku, prave rođendanski kolačić ili nešto slično). Za njih se organizuju i animacioni programi koji uključuju

ples, ritmičke igre i pozorišne predstave. Osnovci se nakon obilaska aktuelnih izložbi priključuju edukativnim radionicama gde imaju priliku da istražuju i saznaju zanimljivosti vezane za različite teme. Prvi festivalski dan (petak) namenjen je organizovanim grupnim posetama vrtića kikindske opštine, a drugog dana (subota) Festival posećuju učenici osnovnih škola, srednjoškolci, porodice sa decom i neretko, turističke grupe. Planiranje kvalitetnog programa zahteva angažovanje saradnika, animatora i volontera koji učestvuju u pripremi materijala za radionice, izradi dekoracije i slično. Muzej se putem ove manifestacije transformiše u zabavno i inspirativno mesto, mesto za druženje i prostor za razvoj kreativnosti kroz aktivno učešće. Veliki broj prosvetnih radnika koristi priliku da svoje đake dovede na Festival, kako bi proširili znanja i sticali nove veštine, a roditelji na ovaj način svojoj deci obezbeđuju kvalitetno slobodno vreme. Sva-ke godine kroz kapije kikinskog muzeja u toku dva

Pozorišna predstava *Plivajte sa nama* u izvođenju pozorišta „Teatrilo“ (fotografija Katarina Dragin)

Prvi Bazar muzeja i ideja sa gostujućim muzejima i radionicama (fotografija Sretenović)

festivalska dana prođe preko 1500 posetilaca. Izložbe koje se otvore za vreme Mamutfesta, publika ima prilike da pogleda i u narednih mesec dana, te je broj posetilaca znatno veći.

U proteklih sedamnaest godina kikindski muzej je u sklopu Mamutfesta bio domaćin mnogim kulturnim i obrazovnim institucijama i muzejima iz Srbije i regiona, koji su se kroz različite aktivnosti (izložbe, radionice) predstavili publici. Među njima su: Muzej primenjene umetnosti u Beogradu, Dečji kulturni centar Beograd, Geološka škola *Milutin Milanković*, Muzej Vojvodine, Britanski savet (British Council), Prirodnjački muzej iz Beograda, Etnografski muzej iz Beograda, Laboratorija za bioarheologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Muzej grada Novog Sada, Muzej afričke umetnosti Beograd, Centar za promociju nauke, Spomen-zbirka *Pavle Beljanski*, Muzej nauke i tehnike iz Beograda i mnogi drugi srpski muzeji, kao i oni iz okruženja: Tiflološki muzej Zagreb, Arheološki park *Simonov zaliv* iz Izole, Notranjski muzej Postojina, Samoborski muzej, Zemaljski muzej Sarajevo, Otroški muzej *Hermanov brlog* iz Celja, Muzej krapinskih neandertalaca, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka i Regionalni istorijski muzej Ruse.

Od tada, svake naredne godine Muzej postaje domaćin kolegama iz drugih muzeja koji putem promotivnog štanda, edukativnih materijala i organizovanih radionica prezentuju svoje pedagoške programe. *Bazar muzeja i ideja* postao je centralni događaj Festivala jer svojim raznovrsnim

Uspešno realizovani programi, potrebe i reakcije posetilaca, pomogli su da se festival vremenom unapredi. Publici je pružio mogućnost da učestvuje u najboljim programima za najmlađe ostvarenim u našoj zemlji, ali je i otvorio mogućnost za razvoj i unapređenje međumuzejske saradnje. Želja organizatora da Mamutfest postane značajni događaj za predstavljanje pedagoških muzejskih programa ostvarila se 2015. godine, kada se prvi put održao Bazar muzeja i ideja (slika 3).

aktivnostima privlači najveći broj posetilaca. Veliko zadovoljstvo organizatora predstavlja interesovanje drugih muzeja za učešće na Mamutfestu. Odziv i podrška kolega iz godine u godinu su sve veći, što opravdava ovakav vid promocije muzeja kao mesta kulturne akcije, ali i muzejske pedagogije kao značajne karike u muzejskoj delatnosti.

Pedagoška služba kikindskog muzeja odnedavno organizuje participativne aktivnosti koje se realizuju pre održavanja Mamutfesta i angažuju decu i

Sa izložbe *Muzej u očima dece* (fotografija: Katarina Dragin)

mlade u kreiranje određenog segmenta manifestacije. Tako se, na primer, mesec dana pred Mamutfest raspisuje konkurs za decu predškolskog i školskog uzrasta na kome se odabere likovni rad za vizuelni identitet Festivala. Prošle godine realizovana je interaktivna izložba *Muzej u očima dece*, koju su osmislila deca uzrasta od 6 do 8 godina za svoje vršnjake (slika 4). Pred ovogodišnji festival kreirana je edukativna izložba *U društvu sa mamutom* u formi priče u slikama koju je ilustrovalo dvanaestoro dece uzrasta od 7 do 12 godina. Na ovaj način, pažnja šire javnosti (medija, lokalne zajednice) usmerava se na predstojeći događaj, roditelji i prosvetni radnici planiraju posetu Muzeju, dok najmlađi željno iščekuju Kikin rođendan koji se proslavlja drugog vikenda u septembru.

Narodni muzej Kikinda je zahvaljujući saradnji sa srodnim institucijama iz zemlje i regiona pokazao da je Mamutfest dobar primer prezentacije i promocije nasleđa. Kreiranim edukativnim i zabavnim sadržajima već dugi niz godina privlači pažnju najmlađih, razvija naviku posete muzejima i učešća u kulturnim događajima, te povećava zainteresovanost za nasleđe. Besplatnim sadržajima pruža mogućnost da ga svako može posetiti, kvalitetno provesti slobodno vreme i nesmetano otkrivati baštinu putem aktivnog učešća: deca svih uzrasta, njihovi roditelji, omladina, osobe sa invaliditetom, lokalno stanovništvo. 🇷🇸

Kutak za decu, Spomen-zbirka Pavla Beljanskog

IMA LI U MUZEJIMA PROSTORA ZA DECU?

Piše
JELENA BOBIĆ

Kako bi se otklonili određeni rizici do kojih dolazi boravkom dece u prostoru, poseta učinila prijatnijom, motivisala se prirodna radoznalost dece i njihova intrinzični poriv za učenjem, u muzejima se javlja potreba za kreiranjem posebnih kutaka za decu. Kutak za decu deo je muzeja koji je posebno uređen za najmlađe. Stolovi i stolice su prilagođeni njihovoj visini, a police sa didaktičkim materijalom su pristupačne i organizovane tako da deca mogu samostalno da ga koriste. Drugim rečima, sadrže sve ono što deci budi radoznalost, aktivno ih vodi do saznanja kroz lični angažman. Ukoliko je ovako prilagođen kutak za decu dostupan posetiocima tokom radnog vremena muzeja i deo je zajedničkog javnog prostora, deca i njihovi pratioci mogu u njemu samostalno da uživaju, istražuju i tu provode svoje slobodno vreme.

Mnogi muzeji u Srbiji su tokom prethodnih decenija, u skladu sa savremenim promenama, iskustvima i praksom svetskih muzeja, u svoju delatnost uvrstili i edukativne programe za decu. Osim učeničkih ekskurzija tokom kojih deca dolaze u muzej sa obavezom i često u velikim, pasivnim grupama, pojedini muzeji realizuju i edukativne sadržaje za manje, aktivne grupe zainteresovane dece. Dakle, određeni muzeji su prepoznali značaj muzejske edukacije na obostranu dobrobit kako dece, tako i muzeja. Dolaskom u muzej i učestvovanjem u različitim aktivnostima, deca se uključuju u kulturni život svoje zajednice, susreću se sa realnim predmetima u jednoj instituciji kulture i uče iskustveno, kroz sopstvenu aktivnost, igru i zabavu. S druge strane, muzej na taj način gradi novu publiku, kao redovne posetioce i učesnike u budućim aktivnostima. Stoga se mnogi zaposleni u muzejima trude da ponude što raznovrsnije programe za decu.

Specifičnost dece kao muzejske publike ogleda se u razvojnim razlikama u odnosu na odraslog čoveka, pogotovo kada su najmlađi uzrasti u pitanju, poput predškolskog ili nižeg osnovnoškolskog. Deca su radoznala i u svojoj radoznalosti vrlo slobodna. Prilikom istraživanja, pored vida, angažuju i druga čula, poput dodira, sluha, mirisa, pa čak i ukusa. Takođe, kada im se nešto učini zanimljivim ili im privuče pažnju, deca vole da potrče i što pre saznaju informaciju ili reše neki zadatak. Budući da su rastom niža u odnosu na odraslog čoveka, često im korišćenja predmeta koji su namenjeni odraslima može predstavljati dodatni napor i otežavati aktivnosti. Korišćenjem visokih stolova i stolica,

Dečja soba, Galerija Matice srpske

previsokih vitrina sa predmetima, kao i previsokim postavljanjem umetničkih dela ili postavljanjem pod određenim uglom tako da svetlost pokriva deo slike, deca mogu biti uskraćena za određeni doživljaj ili informaciju. Obilazak muzeja, naročito ukoliko je muzej kompleksan i velik, može biti umarajući za mališane. Kako bi se otklonili određeni rizici do kojih dolazi boravkom dece u prostoru, poseta učinila prijatnijom, motivisala se prirodna radoznalost dece i njihova intrinzična potreba za učenjem, u muzejima se javlja potreba za kreiranjem posebnih kutaka za decu.

Kutak za decu deo je muzeja koji je posebno uređen za najmlađe. Stolovi i stolice su prilagođeni njihovoj visini, a police sa didaktičkim materijalom su pristupačne i organizovane tako da deca mogu samostalno da ga koriste. Dostupan didaktički materijal treba da bude prilagođen različitim razvojnim stupnjevima i njihovim karakteristikama, a može biti raznovrstan i sadržati razne igre, papire

Za potrebe ovog članka sprovedena je kratka anketa čiji je cilj bio da se objedine primeri namenskog uređivanja prostora za decu u muzejima u Srbiji, kao i da se ukaže na prednosti ovakvog prostora, izazove koji se postavljaju pri njihovom uređenju, prednosti i mane rada sa decom u redovnom izložbenom prostoru. Anketu su popunila 24 muzeja, koja su ukazala na važnost postojanja prostora za decu jer više od 70% ispitanika smatra da je izuzetno važno prilagoditi prostor deci i njihovim potrebama.

sa zadacima ili vodiče, slagalice, kockice, plišane igračke, projekcije filmova, materijale za crtanje i kreativni rad. Drugim rečima, sve ono što deci budi radoznalost, aktivno ih vodi do saznanja kroz lični angažman. Kutak može imati i deo sa tepihom i jastučićima ili foteljama, gde se deca mogu udobno smestiti sa svojim pratiocima i odmoriti od aktivnosti. U prostoru može biti i mala biblioteka sa publikacijama za decu ili kratkim muzejskim pričama. Pored intelektualnih i igrovnih aktivnosti, ne treba zaboraviti i na fiziološke potrebe, koje mlađa deca

boravak u prirodi i vršnjačka edukacija. Uzrast za koji muzeji priređuju edukativne programe kreće se pretežno od dece predškolskog doba do studenata.

Anketom smo saznali da više od polovine ispitanika nema prostor posebno uređen za decu. Ovakvi muzeji edukativne programe realizuju najčešće u redovnom izložbenom prostoru, u hodniku ili na polju, ispred muzeja ili u njegovom dvorištu. Pojedini muzeji imaju posebne višenamenske prostore koje koriste za realizaciju različitih programa, pa tako i za edukativne programe za decu. Najčešći

Klub – prostor za istraživanje, zabavu i učenje, Narodni muzej Kikinda

teže kontrolišu, stoga u blizini kutka za decu treba obezbediti toalet koji deca mogu samostalno da koriste. Ukoliko je ovako prilagođen kutak za decu dostupan posetiocima tokom radnog vremena muzeja i deo je zajedničkog javnog prostora, deca i njihovi pratioci mogu u njemu samostalno da uživaju, istražuju i tu provode svoje slobodno vreme.

Predviđeno je bilo da upitnik popune i muzeji koji ne realizuju edukativne programe, kako bi se ispitalo zašto ih ne realizuju i da li je nedostatak prostora razlog zbog kojeg se ne održavaju edukativni programi. Međutim, upitnik su popunili samo muzeji koji organizuju edukativne programe. Oblici rada su raznovrsni, a najveći broj muzeja realizuje vođenja kroz stalnu postavku za ekskurzije, prilagođena vođenja kroz stalnu postavku i povremene izložbe za manje grupe dece, edukativne i kreativne radionice i izložbe dečjih radova. Zatim slede koncerti za decu, dramske i inkluzivne radionice,

razlozi koji su navedeni za nedostatak prostora posebno uređenog za decu jesu: prvenstveno, nedovoljno prostora u muzeju i nemogućnost adaptacije zgrade, zatim manjak finansijskih sredstava, te nedovoljno interesovanje za edukativne programe za decu. Prednost rada u redovnom izložbenom prostoru je svakako neposredan kontakt dece sa izloženim predmetima, ali i autentičan prostor, podsticanje socijalno-emocionalnog razvoja i razumevanja funkcionisanja društva, kao i činjenica da takva aktivnost deci i roditeljima predstavlja zanimljivo iskustvo. S druge strane, mane ovakvog načina rada su povećana opreznost zbog bezbednosti dece i predmeta u prostoru, nemogućnost korišćenja raznovrsnih tehnika u kreativnom izražavanju zbog originalnih predmeta, ograničeno kretanje dece i uslovljenost strukture radionice izložbom, nemogućnost da se veći broj zainteresovanih smesti u prostor, zahtevnija priprema radionice i

Škola na reci, Prirodnjačke izložbe, Pokrajinski zavod za zaštitu prirode, Novi Sad

nemogućnost dece da borave u posebnom prostoru van unapred najavljenih aktivnosti.

U Srbiji postoji tek nekoliko primera muzeja koji su namenski uredili prostor za decu. Za sve njih karakteristično je:

- obogaćeni raznovrsnim didaktičkim materijalima koje deca mogu samostalno koristiti tokom boravka u prostoru. Specifičnosti pojedinih prostora će biti dočarane fotografijama i kratkim opisima.

Teatrir i Dečja soba, Muzej Vojvodine

- da su prostori uvek dostupni kako deci tako i publici,
- opremljeni nameštajem prilagođenim za decu,

Dečja soba je posebna prostorija u okviru stalne postavke, te su u njoj uvek izložena originalna umetnička dela ili reprodukcije. Pod u sobi je obložen tepihom i uvek su dostupni jastučići za sedenje, kao i fotelja za dojenje. Izgled dečje sobe se preuređuje na

Dečji muzejon, Narodni muzej Leskovac

dve godine, kada se menja i većina didaktičkog materijala, kao i dostupne publikacije i vodiči za decu, kako bi se uskladili sa temom aktuelnog edukativnog programa. U blizini sobe, nalazi se dečja garderoba i kupatilo opremljeno za decu i roditelje sa bebama.

U Klubu se nalazi poseban „Aktivni sto” na kojem su kroz kratak i jasan tekst i jednostavne zadatke deci dočarane zbirke koje se nalaze u Muzeju. Na primer, kako bi se deci dočarala Arheološka zbirka, na stolu se nalazi razbijena vaza koju deca treba da sastave. Takođe, tokom boravka u prostoru deca mogu pogledati film o mamutu ili sovi.

Deo izložbenog prostora koji je preuređen za decu nosi naziv Škola na reci. U prostoru se nalazi model reke koji plavi i uređaji savremene tehnologije koji deci ukazuju na značaj reka, a posebno Dunava. Specifičan segment Muzeja je i prostor *Arboretum*, lociran u NP Fruška gora, gde deca mogu videti hotel za insekte i naučiti da prepoznaju kore različitog drveća.

U Muzeju Vojvodine postoje dva prostora namenjena deci: *Teatrić*, u kojim se prezentuju lutkarske vinjete koje služe kao motivacija za obilazak jednog dela stalne postavke, i *Dečja soba*, u kojoj se nalaze

materijal za crtanje, društvene igre, slagalice i izdanja za decu ove ustanove.

Dečji muzejon funkcioniše kao dečji muzejski klub smešten u prostoru Gradske kuće, izdvojenog objekta Narodnog muzeja. U njemu se okupljaju deca, sadržajno provode svoje slobodno vreme i razvijaju pozitivan odnos prema kulturnoj baštini, tradiciji i umetnosti.

Kutak za decu dostupan je u okviru stalne postavke i opremljen flajerima dečjih izložbi i bojankama.

Prostori posebno namenjeni deci u muzejima nisu presudni za rad sa decom u muzeju. Mnoge prednosti ima rad sa decom u redovnom izložbenom prostoru, gde se deca sureću sa realnim predmetima. Međutim, posebno uređen dečji kutak čini da se deca osećaju prijatno i dobrodošlo u muzeju i može ih motivisati da požele da dođu ponovo kako bi tu provela svoje slobodno vreme i uživala. S druge strane, dečji kutak je poseban i za muzejske edukatore koji rade sa decom, jer u njemu mogu realizovati raznovrsne edukativne sadržaje i učiniti dostupnim materijale za samostalno istraživanje muzejske kolekcije. ♣

ILIJAnopolis za decu

Pišu

MARIJA POKRAJAC

RADOVAN SREMAC

Muzej naivne umetnosti Ilijanum Šid sa fondom od 337 umetničkih dela predstavlja neiscrpnu oazu za rad sa decom i mladima. Na jednom mestu okupljen najveći broj umetničkih dela Ilije Bosilja, umetnika čija arhetipska originalnost po svemu podseća na dečje poimanje umetnosti i poistovećuje se sa njim, neodoljivo privlači kako kustose, muzejske edukatore, vaspitače i nastavnike tako i samu decu. Ovakvu privilegiju naš muzej koristi u edukaciji mladih, podizanju svesti o značaju kulturnog nasleđa, razvijanju osećaja za lepo, ali i povezivanju najmlađih članova lokalne zajednice sa muzejom.

Muzej ima višedecenijsko iskustvo u radu sa decom, a taj rad je posebno intenziviran u poslednjoj deceniji kroz velik broj različitih radionica. Cilj muzejskih aktivnosti namenjenih deci je pre svega povezivanje lokalnih škola i predškolskih ustanova sa radom Muzeja i njihovo upoznavanje sa značajem muzejskog fonda. Dugogodišnju saradnju Muzej gaji sa osnovnom školom za decu sa smetnjama u razvoju „Jovan Jovanović Zmaj” iz Šida, uz podršku i aktivno učešće učenika Gimnazije „Sava Šumanović” Šid i Tehničke škole „Nikola Tesla” Šid.

Pored klasičnih radionica različitog karaktera u kojima se razvijala pretežno motorika, Muzej je ove godine realizovao specijalizovane radionice posvećene očuvanju planete Zemlje koje su podrazumevale kreativan pristup u duhu Bosiljevog životnog puta, puta okrenutog prirodi, zemljoradnji

i stočarstvu. Prva ovakva radionica je podrazumevala sejanje bosiljka u oslikanom dvorištu Muzeja, pri čemu su deca razvijala pozitivan odnos prema prirodi i senzomotorne sposobnosti. Na drugoj radionici nazvanoj *Legenda o drvetu*, po kulturnoj slici Ilije Bosilja *Bačinački brest* (1967), deca su imala prilike da na improvizovano drvo kače ukrašene hranilice za ptice i time stvore osećaj odgovornosti i obaveze prema drugim bićima u prirodi.

Muzej kroz različite prigodne programe radi na podsticanju talentovane dece na polju književnog stvaralaštva, muzike i fotografije. U cilju podsticanja kreativnosti na polju fotografije, odnosno u cilju iskazivanja sopstvenog viđenja Muzeja i Ilije Bosilja kroz fotografiju, 2022. godine organizovan je novogodišnji foto-konkurs. Na njemu je pobedio Luka Jaščur, učenik šidske gimnazije, čija fotografija na

Mamutfest, Kikinda 2023.

originalan način predstavlja viđenje stvaralaštva Ilije Bosilja kroz objektiv mlade osobe zrelog pristupa umetničkom stvaralaštvu. Zanimljiva književna radionica pod motom *Umetnost će spasiti svet* realizovana je u saradnji sa učenicima osmog razreda, koji su putem posmatranja slika iz muzejskog fonda i stvaranjem asocijacija na ponuđene teme kreirali sopstvene bajke.

U okviru manifestacije *Muzeji za 10*, u saradnji sa decom petog i šestog razreda, održana je radionica otvorenog tipa pod nazivom *Rekreacija slike u vreme društvenih mreža*. Njen cilj je bio da deca počnu aktivno da posmatraju umetnička dela, da se osnaže da svoje misli o umetnosti artikulišu kroz prezentovanje svojih radova nastalih korišćenjem predmeta koji ih okružuju. Istovremeno, za osnovce četvrtog razreda održano je zanimljivo druženje pod nazivom *Gleda, a govoriti ne može*, u okviru kojeg su deca imala prilike da rešavaju zagonetke i rešenja pronalaze u detaljima na slikama Ilije Bosilja, kroz koja su razvijala opažanje, logičku misao,

maštovitost i kompetitivnost. Posebno uspešnom se pokazala radionica *Muzej u kutiji*, namenjena svim uzrastima, kojom se Muzej predstavio na *Zmajevim dečjim igrama*. Kutije su zamišljene kao minijturni muzeji, gde su stranice kutije predstavljale zidove izložbenih prostorija, a zadatak dece je bio da osmisle muzejsku postavku i na zidove „okake” male reprodukcije dela iz fonda Muzeja. Svaki učesnik je potom bio kustos svoje postavke i morao je da je prezentuje i obrazloži prisutnima. Na taj način deca su se edukovala o značaju posla kustosa, razvijala su osećaj za estetiku i snalaženje u prostoru. Radionica osmišljena za učešće u manifestaciji *Mamutfest 2023*. godine, u organizaciji Narodnog muzeja iz Kikinde, pod nazivom *ILIJAnopolis* podstakla je decu na saradnju i stvorila im osećaj zajedništva i ostvarivanja zajedničkog cilja. Ovom prilikom cilj je bio da osmisle svoju viziju fantastičnog, imaginarnog grada i kreiraju ga uz pomoć detalja isečenih sa papirnih reprodukcija dela iz našeg fonda sa prikazima arhitekture i motiva iz prirode.

Dosadašnju izdavačku delatnost Muzeja okrenutu mladima čine tri publikacije, namenjene kako individualnom, tako i grupnom radu sa decom. Prva je posvećena najmlađem uzrastu i predstavlja bojanku za razvoj grafomotorike kroz slobodno bojenje crteža urađenih po umetničkim delima Ilije Bosilja. Ova bojanka, realizovana pod uredništvom Ljubinke Pantić, omogućava deci da, uz posetu Muzeju, ili bez nje, i upoznavanje sa Ilijinim radovima, dovrše njegovu ideju, i to na svoj način, svojim idejama i vizijama. Druga publikacija pod naslovom *Bosiljevi kraljevi, kraljice, junaci i vile* (2021), autora Radovana Sremca, inspirisana je slikama Ilije Bosilja sa temom srpske srednjovekovne istorije i srpske epike. Sadrži kombinaciju vizuelnog materijala (umetničkih dela iz fonda Muzeja), tekstova – pesama i zadataka. Cilj publikacije je da, s jedne strane, decu upozna sa stvaralaštvom Ilije Bosilja i sa srpskom srednjovekovnom istorijom, a s druge strane, da kroz taj sadržaj pospeši razvoj percepcije, logičnog razmišljanja, generalno – kognitivne inteligencije. Treća publikacija istog autora pod naslovom *Od dečije mašte do umetnosti* (2022) kroz kratke, duhovite tekstove i prateće ilustracije predstavlja detinjstvo dva šidska velikana umetnosti, Save Šumanovića i Ilije Bašičevića Bosilja. Naraciju u publikaciji vode umetnici u dečjem uzrastu, opisujući svoj Šid, svoje detinjstvo, okolnosti u kojima su vaspitavani, u kojima su odrastali i u kojima su na kraju postali umetnici. Poseban akcenat je stavljen na određene momente u prostoru i vremenu koji će kasnije obojici postati inspiracija za slikanje i koji objašnjavaju umetnost oba slikara. Ovo povezivanje prostora i umetnosti bilo je inspiracija za pokretanje novog projekta našeg muzeja: *Oživljavamo slike, razvijamo maštu*. Budući da je deci predškolskog uzrasta potrebno više vremena i pažnje da pravilno sagledaju prostor prikazan na slici, da se orijentišu u njemu i kroz svoju maštu učestvuju u „dešavanju” na slici, osmišljen je projekat koji podrazumeva izradu trodimenzionalnih modela prostora prikazanih na umetničkim delima. Na taj način deca mogu da, ulaskom u maketu, „uđu” u samo umetničko delo, uz pomoć edukatora koji sa njima razvija priču u pravcu prepoznavanja detalja, razgovora o tome šta se sve dešava na toj slici i šta

Radionica Muzej u kutiji

Publikacije za decu i mlade

misle da bi se dešavalo posle te scene, odnosno da proširuju realnost prikazane scene dodavanjem novih likova i radnji za koje smatraju da bi mogle da se pojave u datoj situaciji.

Uprkos sve manjem interesovanju dece i mladih za nedigitalne sadržaje, Muzej uspešno ostvaruje komunikaciju sa njima kroz ove programe koji mogu da se okarakterišu kao klasični sadržaji, pa čak, u neku ruku, i kao retro sadržaji. Budući da Muzej nema zaposlenog muzejskog edukatora, kreativnost malog broja zaposlenih, i, kao što je navedeno, neprevaziđena originalnost slika Ilije Bosilja, ipak uspešno privlače pažnju dece i mladih i edukuju ih posmatrajući ih već sad kao punopravne konzumente kulture. ♣

Portrait of a woman in a blue dress, 18th century.

PORODIČAN DAN: PREDLOG ZA ZAJEDNIČKO PROVOĐENJE SLOBODNOG VREMENA U NARODNOM MUZEJU SRBIJE

Piše
MARINA PEJOVIĆ

Jedan od programa koje realizuje Narodni muzej, a posvećen je širokoj ciljnoj grupi jeste Porodični dan. Osmišljen je tokom 2019. godine sa idejom da pruži mesto i aktivnosti koji će porodicama omogućiti zajedničko provođenje slobodnog vremena, kao i priliku da uspostave dodatno međusobno povezivanje, a sve to uz određenu dozu zabave i učenja. Sa velikom željom da rane koje je naše društvu pretrpelo u maju 2023. što pre zarastu i da veliki gubici koje su doživele porodice, prijatelji i poznanici postanu podnošljiviji i da se njihovi životi bar delimično oporave, Narodni muzej Srbije trudiće se da kroz svoj rad, znanje, edukacijske veštine i saradnju pruži prostor svima kojima je potrebno da pronađu mir za sebe i svoje misli.

Jedan od prvih izazova bilo je definisati pojam porodice. Bilo nam je bitno da definicija bude što obuhvatnija, kako bismo na samom početku imali uvid u što širu moguću publiku. Upravo iz tih razloga, a u skladu sa našim ciljem i idejom uvideli smo da se najbolje uklapa teorija porodice koju zastupa prof. Dierking (Lynn D. Dierking), a to je da porodicu čini dvoje ili više ljudi, koji formiraju multigeneracijsku grupu koja je u određenoj emotivnoj vezi, i koji mogu ali ne moraju biti biološki povezani. Osnovno pravilo je da ako neka grupa ljudi sebe definiše kao porodicu, oni to jesu i za nas.

Porodične aktivnosti sve su prisutnije u kulturnim prostorima širom sveta posebno zbog toga što podstiču porodično učenje. Ovakav vid učenja deci i odraslima daje mogućnost da zajedno uče uzimajući u obzir jedinstvenost ovakvog postupka.

Kao što je već navedeno osmišljavanje aktivnosti započeto je tokom 2019. godine na inicijativu tadašnjeg *Kluba saradnika* Narodnog muzeja. Jedna od naših saradnica došla je na ideju da organizujemo aktivnost koja se bavi srednjovekovnim životom, ali da program traje ceo dan i da bude otvorenog tipa, kao neka *otvorena vrata* za celodnevnu interakciju sa decom od 7 do 10 godina.

Zajedničkim razvijanjem ideje i diskutovanjem usmerili smo se na zamisao da to bude celodnevni program ali da ga uzrasno ne ograničavamo, već da ponudimo više različitih aktivnosti za sve članove porodice.

Pri planiranju sadržaja izuzetno nam je važno da se ima na umu da ne učimo svi na isti način i da se rukovodimo teorijom višestruke inteligencije koja upravo upućuje na to da postoje različiti tipovi inteligencije kao što su vizualno-prostorna, verbalno-lingvistička, logičko-matematička, telesno-kinestetička, muzička, interpersonalna i intrapersonalna, kako je to definisao Gardner (Howard Gardner). Sadržaji koje Muzej planira i koje realizuje, poput programa *Porodični dan*, teže da što više budu u skladu sa Gardnerovom teorijom. Upravo iz ovih razloga urađen je šablon po kojem se realizuje *Porodični dan*. On je u skladu sa ciljem celog programa, a to je da na zanimljiv i interaktivan način, a u skladu sa stavom da svi učimo na različite načine, predstavi deci

Porodično učenje promovise porodicu kao temelj saznavanja, oslanja se na kućnu kulturu i baštinu i nadograđuje ih, podstiče zajedničko učešće u procesu učenje, zajednička istraživanja i iskustva, pruža prostor i mogućnosti za razvijanje novih sposobnosti i, naravno, omogućava osnaživanje porodičnih veza i psihičke dobrobiti. A sve to uz razvijanje novih interesovanja koja su zajednička za celu porodicu.

i zainteresovanima deo stalne postavke Narodnog muzeja koji na posredan ili neposredan način govori o ljudima, njihovoj svakodnevici, ishrani, zanimanjima u različitim vremenskim razdobljima.

Kad smo imali postavljen cilj i ciljnu grupu, krenuli smo u osmišljavanje programa, tj. toga kako bi taj naš *Porodični dan* trebalo da izgleda. Dan za realizaciju programa je subota, pošto je radno vreme muzeja od 12 do 20 časova, i može da se uklopi u obaveze dece i roditelja, ili njihovih pratilaca, i drugih članova porodice.

Šablon programa *Porodični dan* sastoji se iz radionice za decu koja je inspirisana temom, a traje oko sat i po vremena i ima ustaljeni format muzejskih radionica. Uključuje decu uzrasta od 5 do 10 godina, što je dosta šira ciljna grupa nego inače, ali smo se odlučili za ovoliki raspon upravo iz razloga što dosta dece dolazi sa braćom, sestrama, drugarima pa je dosta teško uklopiti ih u standardne oblike radionica. Zatim, tu je celodnevna radionica, koja je zamišljena kao aktivnost koju deca realizuju sa svojim pratiocima. Sve instrukcije za rad, kao i materijal i podršku pri realizaciji obezbeđuje Muzej. Ideja ovog programa je da pruži prostor porodicama da zajedno, na kreativan način, naprave neki predmet (šlem, kruna) i da im on ostane kao uspomena. Potom, šablon uključuje kostimirana vođenja u prvom licu, koja se dešavaju dva puta dnevno. Primetili smo da je u potpunosti drugačiji doživljaj kada čujete priču u prvom licu o nekom periodu i to od ljudi koji se zovu i izgledaju kao što je to bila praksa u određenom istrojskom trenutku. Tu je i muzički deo programa, pošto je muzika bitan deo našeg folklora i obeležila je različita razdoblja u našoj istoriji, a njena upotreba je bliska Gardnerovoj teoriji. I na kraju, naravno hrana i piće, pošto se raznolikost među kulturama najlakše uči kroz čulne nadražaje, a ujedno na ovaj način rušimo i predrasude o tome kako su se hranili naši preci. I sve to uvek zaokružimo aktivnošću koja traje ceo dan, a koja je bila na neki način specifična za konkretan istorijski period, kao što je recimo srednjovekovno mačevanje ili igranje tavlje.¹

¹ Tavla je jedna od najstarijih igara na ploči koja ima 24 polja a svaki igrač ima po 15 svojih figurina koje se pokreću u skladu sa brojevima dobijenim bacanjem kockica. Danas je poznatija pod imenom bekgejmon (Backgammon).

Prvi *Porodični dan* koji smo realizovali bio je na temu srednjeg veka a priređen je u januaru 2020. godine. Zainteresovanost publike, njihove reakcije, kao i sam program prevazišli su sva naša očekivanja. Sledeći *Porodični dan* na temu *Srbija u prvoj polovini 19. veka* bio je planiran za kraj marta iste godine ali zbog svima poznatih vanrednih okolnosti uzrokovanih pandemijom aktivnost nije održana. *Porodični dan* vraća se u program Narodnog muzeja tek 2022. godine, te smo upravo zbog izuzetnih rezultata prvog ponovili temu *Srbija u srednjem veku*. Do sada je održano sedam *porodičnih dana*, a zbog kompleksnosti organizacije zasada se program održava nekoliko puta godišnje. Želja i cilj nam je da se program održava jednom u dva meseca u istom terminu kako bi publika imala stalan datum za ovaj vid sadržaja i polako počela da se navikava da je *Porodični dan* redovna aktivnost. Tako će postati prirodno da porodice provode svoje zajedničko vreme u Muzeju.

Realizovanje Porodičnog dana moguće je jedino u saradnji sa velikim brojem skinuti spoljnih saradnika čiji angažman pruža jedinstvenu priliku da koristeći različita čula i nadražaje uplovimo u neki interesantni istorijski period koji baštini muzej. Ovo je jedinstvena prilika da na neposredan način komuniciramo sa našom publikom i oslušujemo njihove želje i potrebe. Naravno, sve sa idejom da porodice imaju mesto gde se osećaju bezbedno i prijatno da zajedno ojačaju svoje veze, a uz to da se zabava i uče istovremeno. 🍷

OD MUZEJA SE MISLI: MUZEJSKI PROGRAMI ZA DECU IZ UGLA PORODICE ĐUROVIĆ

Piše
Natalija Đurović

Savremeno dete odrasta u okruženju koje mu neprekidno nudi veliki broj najrazličitijih sadržaja koji se „bore” za svaki minut njegovog slobodnog vremena. Odgovorno roditeljstvo i danas ima samo jednu želju – da deci pruži najkvalitetnije sadržaje, one sadržaje koji će podržati njihovo obrazovanje, vaspitanje i stvoriti pretpostavke za jedan normalan život. U ovom radu predstavimo vam iskustvo naše porodice. Ideja od koje smo pošli jeste da je potrebno da dete od najranijeg uzrasta posećuje različite kulturne sadržaje kako bi formiralo trajnu potrebu za kulturnim dobrima, kao i da bi od najranijeg uzrasta razvilo kritičko mišljenje i dobar ukus koji bi bio čvrsta osnova za njegov kasniji kulturni identitet.

Uobilju sadržaja koji se u savremenom svetu svakodnevno nude, važan segment zauzimaju kulturne ponude za decu i porodice. Jedna od glavnih karakteristika savremenog doba je želja za profitom. Veoma često sadržaji koji se kreiraju i nude namladima su oni koji donose profit njihovim tvorcima ali ne i dobrobit deci. Stoga je uloga roditelja danas još zahtevnija jer se polazi od pretpostavke da roditelji imaju odgovarajući vrednosni aparat kojim

mogu da procene kvalitet sadržaja koji se nude, što, naravno, u najvećem broju primera nije slučaj.

U ovom radu predstavimo vam iskustvo naše porodice. Ideja od koje smo pošli jeste da je potrebno da dete od najranijeg uzrasta posećuje različite kulturne sadržaje kako bi formiralo trajnu potrebu za kulturnim dobrima, kao i da bi od najranijeg uzrasta razvilo kritičko mišljenje i dobar ukus koji bi bio čvrsta osnova za njegov kasniji kulturni identitet.

Porodica Đurović na lokalitetu Lepenski Vir

MUZEJSKA PUBLIKA OD NAJRANIJEG DOBA: SLUČAJ PORODICE ĐUROVIĆ

Neplanirana poseta domu Domu Jevrema Grujića januara 2017. godine bila je naš prvi porodični odlazak u muzej. Naša jednogodišnja ćerka uživala je u prijatnom muzejskom ambijentu i ukusnoj torti kraljice Natalije. Naredne godine, povelu smo je u Modernu galeriju u Lazarevcu na otvaranje izložbe. Umetnik Dušan Rajšić, poznat po radu sa decom, za dvogodišnju Emu priredio je tada stručno vođenje – „plovili” su kroz legat Lepe Perović u brodu od reciklažnih materijala.

Ova dva susreta sa kulturnim sadržajima navela su nas da nastavimo sa porodičnim posetama muzejima i galerijama. Štaviše, muzeji i galerije postali su mesta na koje naše dete želi i traži da odlazi. U početku nam je najteže bilo da Emi objasnimo zašto u drugim muzejima nema torte a danas, kad smo već iskusna muzejska publika, često je kritična prema radu kustosa od kojih mnogo očekuje.

Sistem u kom od svog deteta pravite konzumenta kulturnog sadržaja mora biti pažljivo isplaniran. Produkciju kulturnih sadržaja pratili smo najviše preko zvaničnih sajtova i profila na društvenim mrežama muzeja. Pored toga, bilo nam je korisno da pratimo i programe manifestacija u kojima muzeji učestvuju (*Muzeji za 10, Dani evropske baštine...*).

Ema i Višnja Đurović u programu za decu u Modernoj galeriji u Valjevu

U jednom trenutku prepoznala sam značaj muzejskih edukatora, male ali izuzetno važne grupe ljudi za porodice kao publiku. Mnogi među njima su najsjajnije zvezde svojih ustanova koje imaju veliku moć u formiranju nove publike. Njihova međusobna saradnja i kolegijalnost bila nam je od velike pomoći jer smo od njih dobili neke od najboljih preporuka za narednu muzejsku avanturu. Od prvog kontakta sa muzejom do danas, u kontinuitetu smo obilazili stalne i povremene muzejske postavke i posećivali najrazličitije radionice. Utisci iz muzeja veoma su različiti. Najvredniji pomena su malobrojni muzeji koji u stalnoj ponudi imaju dečje programe. Kontinuitet koji održavaju, bilo kroz rad dečjih klubova ili radionice sa ustaljenim terminom, čini da ih publika prepoznaje kao mesta kojima se vraća. Neki su koncipirani kao stručno vođenje za decu koje prati kreativna radionica (Narodni muzej Srbije, *Poštanski sati* PTT muzeja), neki kao interaktivan muzejski teatar koji je samo uvod u

Ema i Višnja Đurović u Legatu Leposave Lepe Petrović, Centar za kulturu Lazarevac

stručno vođenje (*Teatrić* u Muzeju Vojvodine), neki kao potraga za eksponatima (*Muzej od A do Š* u Narodnom muzeju Kikinda).

Ema i njena mlađa sestra Višnja mnogo su bolje reagovale na vođenja koja su kreirana kao igra u čijem centru više nije muzejski eksponat već one kao publika. Radni list *Muzej od A do Š* od muzejskog obilaska napravio je celočasovnu zabavu. Neobično iskustvo doživeli smo i u Muzeju Vojvodine zahvaljujući dečjem Ju-tjub serijalu o mišu Harlampiju. Potpuno neočekivani eksponati postali su predmet oduševljenja jer su ih deca prepoznavala kao mesta *gde je miš jeo semenke, gde se sakrio od restauratorke....* Slični su i utisci iz obilaska cetinjskih muzeja, za koje smo se pripremili gledajući televizijski serijal sa dečakom Matijom Roganovićem, koji predstavlja znamenitosti svog mesta.

Neki od muzeja imaju samo povremene programe za decu, najčešće u okviru nekih manifestacija ili raspusta (radionica u Pančićevom kabinetu

Višnja Đurović učestvuju u programu *Poštanski satić*, PTT muzej, Beograd

tokom manifestacije *Dani evropske baštine*, radionica u Narodnom muzeju Arandjelovac...). Budući da su mnogi od ovih programa bili izuzetno uspešni, naša je želja da budu češći i u nekim terminima koji su više prilagođeni porodicama kao publici. Postoje i muzeji koji nemaju ni kustose pedagoge ni muzejske programe za decu, ali su se prilagodili potrebama naše porodice. Muzej Krajine, Mokranjčeva kuća i Muzej Narodnog pozorišta samo su neki od muzeja čiji su kustosi toliko dobro prilagodili vođenje deci da smo sasvim sigurni da u njima postoji veliki potencijal za dečje klubove.

Programi i radionice imaju veliki značaj za razvoj publike. Ono što bi možda dodatno pojačalo efekat jesu muzejske publikacije za decu (radni listovi, slikovnice, aplikacije, stripovi...). Svedočimo da su ovi materijali u našem slučaju bili produžena ruka programa, jer ih deca rado koriste i dugo nakon muzejske posete. Radni list o mamutu Kiki, koji su naša deca ponela u vrtić da pokažu drugarima, videlo je oko 60 mališana. Neke publikacije su nam se toliko dopale da smo ih i poklanjali drugoj deci (*Vodič kroz Muzej Vuka i Dositeja*, interaktivni strip *Zlatni šlem* Muzeja Vojvodine).

Moram, nažalost, da primetim da postoje programi i sadržaji koji nisu primereni deci kao publici, a nude im se. Razlozi za kritiku su brojni, od lošeg odabira teme do neadekvatne komunikacije sa publikom mlađeg uzrastom, ali o tome možda više u nekom drugom tekstu.

Ema i Višnja Đurović na dečijem programu *Teatrić*, Muzej Vojvodine

DEČJA KULTURNA GEOGRAFIJA:

Od muzeja se misli

Na sajtu Dečje kulturne geografije (*DECImetar*) www.decimetar.rs trenutno se nalazi desetak tekstova sa preporukama za dvadeset različitih muzejskih programa. Sajt ima i podstranice posvećene književnosti, pozorištu i muzičkim programima za decu. Do kraja godine, planiramo da mapu kulturnih sadržaja dopunimo a krajnji cilj je da se na jednom mestu nađu svi kvalitetni kulturni sadržaji za decu i porodice.

Jedan od velikih pozitivnih efekata rada na sajtu je izuzetna saradnja sa nekim od muzejskih edukatora. Sa njima saradujemo i na programima koje Udruženje realizuje u Lazarevcu i Valjevu. *DECImetar* takođe radi i na afirmaciji kulturne baštine kroz projekat *Šetam i pričam*. Kulturnu baštinu deci i porodicama do sada smo, u saradnji sa različitim ustanovama kulture, predstavili u više gradova – Lazarevcu, Valjevu, Pančevu, Kotoru, Topoli i Užicu.

Želeli bismo da mislimo da sadržaji koje kreiramo i oni koje su kreirali drugi a mi ih preporučujemo na sajtu *DECImetra*, utiču na formiranje nove publike. Namera nam je da deca malih nogu nauče da je kulturna baština blago svih nas a muzeji, kao i sve ustanove kulture, naša druga kuća. Borba za novu publiku je zajednička, kao i za kvalitetan život sve naše dece. Ona je stalna i nikad se ne završava. ♡

*Iskustvo konzumiranja kulturnih sadržaja sa svojom decom, nekoliko godina delila sam sa drugim zainteresovanim roditeljima na blogu Ema i mama. Bile su to kratke preporuke za pozorišne predstave, muzejske radionice, knjige i muzičke programe. Rezultat svega je bio da sam svakodnevno dobijala komentare, poruke i pozive sa svih strana u kojima mi se obraćaju zainteresovani roditelji. Sledeći korak bio je osnivanje udruženja Dečja kulturna geografija (*DECImetar*) i kreiranje veb-stranice čiji je cilj mapiranje kvalitetnih kulturnih sadržaja za decu koji bi drugima olakšali put koji smo mi već prešli.*

Ema Đurović u poseti Domu Jevreme Grujića, Beograd

MALI KUSTOSI – VELIKE PRIČE U NARODNOM MUZEJU ZRENJANIN

Pišu

IVANA ARAĐAN

SANJA VRZIĆ

Mali kustosi – velike priče naziv je projekta Narodnog muzeja Zrenjanin namenjenog mladima uzrasta od 13 do 19 godina koji ima za cilj njihovo aktivno uključivanje u interpretaciju zavičajnog kulturnog nasleđa prezentovanog na stalnoj postavci Muzeja. Projekat je realizovan tokom 2022. godine uz podršku Pokrajinskog sekretarijata za kulturu, javno informisanje i odnose sa verskim zajednicama. Za edukaciju i rad sa mladima na rojektu Mali kustosi – velike priče bila je zadužena Ivana Arađan, viši muzejski pedagog, dok je za promociju Projekta na društvenim mrežama i u medijima bila zadužena Sanja Vrzić, viši organizator muzejskih aktivnosti iz Narodnog muzeja Zrenjanin. Mentori snimanja i montaže video-materijala bili su Dušan Udicki i Feldeši Đula, dok izvršnu produkciju potpisuje udruženje Pečat.

Učenici osnovnih i srednjih škola koji su iskazali interesovanje za učešće u ovom projektu najpre su se upoznali sa sadržajem stalne postavke Narodnog muzeja Zrenjanin i u skladu sa svojim afinitetima birali teme koje će biti predmet video-prezentacije. U projekat su se uključili učenici osnovnih škola *Vuk Karadžić* iz Zrenjanina i *Uroš Predić* iz Orlovata, kao i učenici Srednje poljoprivredne škole, *SMS Josif Marinković* i učenici Zrenjaninske

gimnazije. Nakon odabira tema, radilo se na istraživanju literature, pisanju tekstova i njihovom sadržaju. Na samom kraju, pristupilo se edukaciji učesnika u oblasti snimanja slike i zvuka, odnosno snimanju materijala za filmove na pomenute teme.

Učenici viših razreda OŠ *Uroš Predić* iz Orlovata priredili su video u kome su predstavili detinjstvo i crtačko-slikarske početke Uroša Predića, iz perioda kada je bio njihov vršnjak. Fokus

Snimanje u Legatu Uroša Predića, Narodni muzej Zrenjanin

videa je na Legatu Uroša Predića i dečjim crtežima koje je ovaj slikar načinio sa 11 godina. Učenici su se posebno zainteresovali za ovu sferu stvaralaštva velikog umetnika, kao i za crteže *Umiranje grešnika* i *Umiranje pravednika* iz 1868. godine. Iskazali su želju da svi ravnopravno učestvuju, tako da nije bilo preporučene podele uloga na naratora/kustosa, snimatelja, PR-a i dr. Cilj videa je da zainteresuje mlade da posete Muzej i Legat Uroša Predića, obogate svoja znanja o ovom velikom srpskom slikaru i pogledaju njegova dela koja čuvamo.

Učenicima VII i VIII razreda OŠ *Vuk Karadžić* iz Zrenjanina iskazale su zainteresovanost za zlatovez, kape zlatare i srpsku narodnu nošnju iz perioda XIX i prve polovine XX veka. Snimanje je bilo posebno zanimljivo jer su za tu priliku kape zlatare i kape džege, koje inače nisu deo stalne postavke, iznete iz depoa, te je došlo i do saradnje sa kustosom Etnološkog odeljenja. Cilj videa je da zainteresuje mlade za pojam etnologije i da dožive

zrenjaninski muzej kao mesto promišljanja prošlosti i tradicije naroda na ovim prostorima.

Učenici Srednje poljoprivredne škole iz Zrenjanina (II-2, Veterinarski smer) iskazali su veliku zainteresovanost za Prirodnjačko odeljenje Muzeja, životinje i fosilne ostatke praistorijskih životinja. Fokus njihovog istraživanja bio je mamut, budući da se delovi skeleta ove životinje nalaze na stalnoj postavci. Uz opšte informacije o dobu kada su živeli mamuti, učenici su predstavili delove skeleta koji su otkriveni prilikom kopanja kanala Dunav-Tisa-Dunav 1952. godine i preneti u Muzej. Cilj videa je da zainteresuje mlade da posete Narodni muzej Zrenjanin i otkriju koje se sve priče u njemu nalaze i pobudi radoznalost kod ove populacije.

Učenici Zrenjaninske gimnazije (IV-8), koji su pohađali nastavu na mađarskom jeziku, u dogovoru sa profesorkom srpskog jezika i književnosti, kroz učešće na ovom projektu su osim učenja o svom kulturnom identitetu, vežbali govor srpskog jezika. Odabrali su priču o čuvenoj advokatskoj porodici

Snimanje u Legatu Varadi, Narodni muzej Zrenjanin

Varadi, čija je kancelarija kontinuirano radila u Velikom Bečkereku, Petrovgradu i Zrenjaninu od 1893. do 2014. godine. Prezentovali su značaj ove porodice kroz biografije njenih članova i predstavili inventar Legata, koji u sebi sadrži stilski nameštaj velike istorijsko-umetničke vrednosti, umetnička dela, vredna dokumenta, povelje i dr. Cilj videa je da zainteresuje mlade da posete Muzej i povežu njegov bogat sadržaj sa svojim kulturnim i nacionalnim identitetom (sa akcentom na mađarskoj zajednici mladih u Zrenjaninu i okolini).

Učenice IV-2 razreda Zrenjaninske gimnazije iskazale su želju da kroz filozofski aspekt predstave skulpturu *Siročići*, vajarke Zlate Markov Baranji. Veoma ih je zainteresovao životni put ove zavičajne umetnice, kao i ovo krajnje misteriozno delo koje prikazuje petoro gotovo istovetne dece u pohabanoj odeći. Osim na biografskim podacima o umetnici Zlati Markov Baranji, fokus je i na empatskom i filozofskom tumačenju ove skulpture. Cilj videa je da zainteresuje mlade da posete Muzej, obogate svoja

znanja iz kulturne istorije Srednjeg Banata, ali i da ih podstakne na slojevitije tumačenje jednog umetničkog dela.

Maturanti Muzičke škole *Josif Marinković* iskazali su zainteresovanost za umetnički pravac simbolizam i stvaralaštvo slikara Stevana Aleksića. Nakon upoznavanja sa njegovim likom i delom, u svojoj interpretaciji spojili su naizgled krajnosti ljudskog duha, ali i stvaralaštva samog Aleksića. Najpre su analizirali delo *Veseli Banačani* iz 1911. godine. Ova žanr-kompozicija bila je im zanimljiva zbog atmosfere i prisutnosti muzike i igre u kadru. U središtu njihove interpretacije je i *Autoportret* iz 1918. godine, u kome su uvideli izvesnu simboliku tanke linije između života i smrti i veseo duh slikara Aleksića. Čitav tok scenarija, odabir muzičke podloge (Musorgski, kompozicija *Slike sa izložbe*) i glumačke detalje su osmislili samostalno. Cilj videa je da zainteresuje mlade da posete zrenjaninski muzej i promišljaju o umetnosti kao refleksiji istorije, kulture i društva.

Snimanje videa *Zlatne niti Kate Zlatarke*

Oni su postavljali video-materijal i fotografije na svoje profile i *tagovali* Narodni muzej Zrenjanin i *Male kustose – velike priče*. Taktika se ogledala u tome da *mali kustosi* budu i svojevrsni saradnici za odnose sa javnošću koji će, među prijateljima i putem društvenih mreža koje najčešće koriste, promovisati svoj angažman u Muzeju. Kanali za promovisanje projekta bili su oni koje Narodni muzej Zrenjanin koristi i inače za promociju svojih aktivnosti. Realizovani video-klipovi su postavljeni na Fejsbuk profile *Mali kustosi – velike priče* i *Narodni muzej Zrenjanin*, kao i na profilima Narodnog muzeja na Tiktoku i Jutjubu (Tik tok, Twitter, Youtube).

Završni rezultati projekta u vidu šest kratkih filmova premijerno su predstavljani u Salonu Narodnog muzeja Zrenjanin decembra 2022. godine pred mnogobrojnom publikom, đacima, nastavnicima, profesorima. U planu je da projekat zaživi kao redovna programska aktivnost sa mladima Pedagoško-informativne službe Narodnog muzeja Zrenjanin. Nekoliko učesnika projekta podelili su svoje utiske koje su poneli iz Muzeja:

Za potrebe promocije projekta Mali kustosi – velike priče otvoreni su posebni nalozi na društvenim mrežama – Fejsbuku i Instagramu. Na tim profilima po fazama su plasirane aktivnosti koje su obuhvaćene projektom. Jedna od zamisli bila je da se učesnici aktivno uključe i sami postavljaju i uređuju sadržaje objava.

„Najveći utisak na mene je ostavila prilika da upoznam svet iza kamere, tj. sve ono što se dešava u toku snimanja. Hvala puno Dušanu Udickom i Đuli Feldešiju na strpljenju i vremenu da rade sa nama. Nadam se da smo postigli cilj, a to je da pokažemo deci da je Muzej jako interesantan i prepun kulturnog nasleđa našeg naroda koje treba da upoznamo. Beskrajno hvala i Ivani Arađan, koja nas je uvela u taj čarobni svet i učinila sve da upoznamo i zavolimo našu kulturu kroz ovaj zanimljiv projekat”, izjavila je Milica Milisavljević, koja je učestvovala kao član Novinarske sekcije OŠ *Vuk Karadžić*. Miličina tema je bila zlatovez.

„Muzej nam je pružio priliku da se oprobamo u nečem sasvim novom i drugačijem i svi smo uživali. Timski smo se dogovarali o svakom detalju i na kraju sve završili bez problema. Zrenjaninski muzej smo sagledali iz jednog sasvim drugog ugla”, rekla je Čila Barna, gimnazijalka koja se sa svojim razredom opredelila za legat znamenite advokatske porodice Varadi. ♡

Skeniranjem QR koda možete pristupiti Jutjub (You Tube) kanalu zrenjaninskog muzeja na kojem se može pronaći video-materijal nastao u projektu *Mali kustosi – velike priče*:

Snimanje inspirisano slikom Stevana Aleksića *Veseli Banačani*

PLAVA IZLOŽBA – MULTISENZORNA POSTAVKA U MUZEJU SAVREMENE UMETNOSTI*

Piše
SENKA RISTIVOJEVIĆ

Sa idejom da se dela likovnog i vizuelnog umetničkog nasleđa učine pristupačnim sugrađanima koji su slabovidni ili slepi, došlo se do metode u interpretaciji koja se pokazala dragocenom i za publiku koja vidi. Ovaj model svodi se na minimum informisanosti i teorijske prezentacije, te tako podstiče kreiranje prostora za slobodu ličnog doživljaja i tumačenja umetnosti, dok poseban akcenat stavlja na angažovanje tela posetioca i aktiviranje njegovih čula. Lično iskustvo kroz telesnu pokretljivost i osetljivost daje više slobode i mogućnosti nego stroga informisanost i vizuelni stimulansi. Posetioci u umetnički muzej ne dolaze samo da bi gledali, već i da nešto novo saznaju i nauče.

* Kustoskinje Senka Ristivojević i Katarina Krstić 18. maj – 13. oktobar 2023.

Princip višeculnog muzejskog iskustva u Muzeju savremene umetnosti prvi put je primenjen na izložbi *U dodiru sa* 2019. godine, a ponovljen je *Plavom izložbom* 2023. godine, na projektu prilagođavanja muzejske kolekcije slepim i slabovidim posetiocima. Sa idejom da se dela likovnog i vizuelnog umetničkog nasleđa učine pristupačnim sugrađanima koji su slabovidni ili slepi, došlo se do metode u interpretaciji koja se pokazala dragocenom i za publiku koja vidi. Ovaj model svodi se na minimum informisanosti i teorijske prezentacije, te tako podstiče kreiranje prostora za slobodu ličnog doživljaja i tumačenja umetnosti, dok poseban akcenat stavlja na angažovanje tela posetioca i aktiviranje njegovih čula. Lično iskustvo kroz telesnu pokretljivost i osetljivost daje više slobode i mogućnosti nego stroga informisanost i vizuelni stimulansi. Posetioci u umetnički muzej ne dolaze samo da bi gledali, već i da nešto novo saznaju i nauče.

Percepcija i razumevanje spoljašnjeg sveta formira se tumačenjem informacija koje procesuiraju

Plava izložba interpretira dvanaest dela koja se čuvaju u zbirnama Muzeja savremene umetnosti, koja su izložena zajedno sa radovima studenata Vajarskog odseka Falkulteta likovnih umetnosti. Kao i u prethodnom projektu U dodiru sa, studenti su radili na zadatku prevođenja vizuelnih elemenata umetničkih dela u višeculne interpretacije, prenoseći kako likovne elemente, tako i druga značenja i vrednosti odabranih dela.

naši senzorni sistemi – vid, sluh, dodir, ukus, miris, naše telo. Doživljaj i način na koji ćemo usvojiti znanja, u velikoj meri oblikovani su našim prethodnim znanjem, iskustvom, predrasudama i očekivanjima, kao i kulturnim i istorijskim, društvenim pojavama. Razumevanje je tako individualni, ali i socijalni proces. Da bi efekti interpretacije bili što delotvorniji, neophodno je omogućiti spontaniji odnos sa umetničkim delom koje se tumači. Jedna od čestih zamki muzejske interpretacije umetničkog dela je preterano oslanjanje na intelekt i teoriju, baš zbog potrebe da se detaljnije objasne okolnosti (istorijske, društvene, političke, filozofske, socijalne) u kojima je delo nastalo. Oslanjajući se na intelektualna objašnjenja sadržaja dela umetnosti, zanemarujemo svoj senzorni aparat koji je ključni u izgradnji novih iskustava, prostora za saznavanje i učenje i doživljaj umetnosti. Užurban i omamljujući način života prepun je materijalnih nadražaja, slika, zvukova, mirisa, što čini da se osećamo preplavljenim, omamljenim i

dezorijentisanim. Čovek se nalazi u poziciji koju Nikola Burio definiše kao *društvo statista*¹, anestetiziran scenskim svetlima i zahtevima tržišta, prihvata sve što mu je servirano, bez reakcije. Naša čula su otupela, a mi u konstantnoj jurnjavi za dodatnim nadražajima koje i ne stižemo da obradimo i prenesemo u iskustvo.

Izložena dela, autora Milana Milovanovića, Ivana Tabakovića, Petra Dobrovića, Petra Omčikusa, Radomira Reljića, Zorana Petrovića, Dušana Otaševića, Sanje Iveković, Tomislava Peterneka, Uroša Đurića i Saše Tkačenka, nastala su u periodu od 1907. do 2012. godine. Zahvaljujući studentima Milici Anđelić, Ivanu Bonu, Bogdanu Đukanoviću, Nikiti Živanović, Strahinji Zoćeviću, Teodori Jovanović, Jani Jovašević, Ani Kocić, Pavlu Radoviću, Vukašinu Rajkoviću, Maji Rakočević Cvijanov, Joujuu Renu i Obradu Češiću, kao i mentorima profesorima Mrđanu Bajiću i Radošu Antonijeviću, u izložbenom prostoru je nastao multisenzorni poligon sa dvanaest punktova za doživljaj

Tema izložbe je fenomen boje u svetu bez svetlosti i kako ovu pojavu objasniti i približiti slepim osobama. Mišel Pasturo navodi da su boje pre svega koncepti, ideje i intelektualne kategorije. Za njega su boje apstrakcije i postoje bez konkretne materijalizacije. Plava izložba boju objašnjava kroz simboliku i univerzalna značenja građena i usvajana vekovima, kroz istoriju, religiju, verovanja, tradiciju.

umetnosti. Pažnja je fokusirana na osobeno iskustvo čitavim telom.

Plavetnilo se vezuje sa providnošću neba, dubinom vode, planinskom visinom, odakle i proizlaze značenja koja se plavoj pridaju – beskonačnost, dubina, uzvišenost. Vedro nebo povezujemo sa optimizmom, slobodom, vedrinom, dok je boja noćnog neba i morskih dubina tamnija, neizvesnija. Uz plavu se vezuju i udaljenost, uzdržanost prema ljudima, ali i harmoničnost, stremljenje visinama, osetljivost. U psihološkim tumačenjima, plava sažima suprotnosti: nežnost i vedrinu sa tugom i žalošću, odnosno melanholijom. U sociološkom kontekstu, plava je boja pobune i otpora. Za vreme Francuske revolucije, 1789. godine, tamnoplava je bila omiljena boja. U Americi je *plavi otpor* donela pojava džinsa na tržištu 1920. godine, kada je radnička uniforma postala simbol otpora i pobune mladih. Stoga, izložba govori o dva aspekta plave – Plavo kao nebo i Plavo kao pobuna. Interpretacije koje su izradili studenti pokazuju heterogenost u medijima, materijalima i pristupima. Pored taktilnih radova i zvučnih elemenata, dela iz muzejskih zbirki su interpretirana i kroz prostorne i participativne instalacije, mirisne segmente.

Prethodna izložba za slepe *U dodiru sa* pokrenula je pitanja doživljaja u muzeju i pronalaženja alternativnih načina prevođenja vizuelnih umetnosti i prilagođavanja slabovidim i slepim. U ovoj, narednoj fazi istraživanja, fokus je na preispitivanju pojmova

empatije i poverenja u istorijskom trenutku u kojem se naše društvo našlo. Kroz subjektivna i neposredna višечulna iskustva, posebna prilika za preispitivanje je program, svojevrsni eksperiment *Vođenje na neviđeno. Vodič na neviđeno*, Boris Dončić, saradnik iz Saveza slepih Srbije, kroz izložbu vodi grupu od deset posetilaca sa povezima preko očiju. Pored toga što je ovo učesnicima šansa da sat i po provedu u *tudim cipelama* i u mraku, program je pokazao koliko je naše senzorno telo moćno i kako se brzo prilagođava u slučaju da nam je jedno čulo uskraćeno. Ključno je poverenje u vodiča, poverenje u druge ljude u grupi na vođenju, u okolinu, pa i u sebe dok stojimo sami u mraku u nepoznatom prostoru i pokušavamo da razumemo zvuke oko sebe.

Kako bi izložba bila pristupačna slepima i slabovidima, opremljena je tiflo trakama koje olakšavaju kretanje kroz postavku. Pored interpretacija u prostoru izložbe, informacije o izloženim delima se mogu naći na legendama koje su prilagođene slabovidima, ali i štampane na Brajevom pismu. Dodatne informacije i audio-deskripcija dostupne su na audio-nosačima u prostoru izložbe, kao i na internetu, a pristup se dobija jednostavnim skeniranjem QR koda na legendi pored dela. Autorka tekstova audio-deskripcije izloženih dela iz zbirke Muzeja savremene umetnosti je Violeta Vlaški, a tekstove su pročitali Ivana Đorđević, Aleksandra Hadžić i Vladimir Jelenković. ♣

PEDAGOŠKI PROGRAMI I INKLUZIJA

Piše
IRENA ĐORĐEVIĆ
Fotografije
SAŠA SAVOVIĆ

*Neophodno je da se u muzeju, budući da je on prostor kulture,
ali i prostor socijalizacije, publika meša da bi se na
taj način promenio stav posetilaca muzeja
prema osobama sa invaliditetom (Klod Žilber)*

*Od 2013. godine u radionice Muzeja rudničko-takovskog kraja
uključili smo i decu sa smetnjama u razvoju iz Volonterskog
centra Gornji Milanovac i decu i mlade osobe sa invaliditetom.*

*Deca zajedno sa svojim roditeljima i defektolozima, kao i
licima koja volonterski rade sa njima, dolaze u Muzej i bave se
zadacima koji su njima prilagođeni. Rad sa njima predstavlja
posebno zadovoljstvo, gde je osmeh na licima nagrada za sav
trud uložen pre i tokom realizacije radionice.*

Značajno mesto u radu Muzeja rudničko-takovskog kraja zauzimaju interaktivni edukativni programi koji su namenjeni deci i omladini. Pojam i sadržaj muzeja se različitim oblicima animacije približavaju širem krugu posetilaca. Osim edukacije, tu su i istraživanje muzejske publike, saradnja sa obrazovnim institucijama, publikovanje muzejske literature namenjene deci, održavanje muzejskih radionica, pripremanje izložbi dečjih radova, priređivanje retrospektivnih izložbi o radu Muzeja, organizacija muzejskog festivala, planiranje, komunikacija i obaveštavanje.

Najbrojnije su muzejske radionice organizovane po uzrastima dece (uzrast od 3 do 5 godina, predškolski uzrast, učenici od I do IV razreda, učenici od V do VIII razreda osnovne škole), radionice za decu sa smetnjama u razvoju, radionice sa uvođenjem „trećeg lica – gosta radionice”, letnje radionice, on-lajn radionice, radionice na engleskom jeziku, radionice koje su više godina ponavljane na zahtev zainteresovanih prosvetnih radnika, radionice organizovane u okviru muzejskih manifestacija. Muzejske kreativne radionice doprinose formiranju vrednosnog sistema kod dece, širenju muzejske

Osmeh vas nam vredi više i od sunca i od kiše

Učimo i stvaramo kroz igru

Hajde da pravimo Sneška

kulture, popularizaciji muzejskog nasleđa koje se čuva i upoznavanju sa njim. One unapređuju muzejski rad i približavaju ga najmlađim posetiocima za koje se nadamo da će, kada odrastu, biti ne samo posetioci muzeja, već verna muzejska publika.

Od 2013. godine u radionice Muzeja rudničko-takovskog kraja uključili smo i decu sa smetnjama u razvoju iz Volonterskog centra Gornji Milanovac i decu i mlade osobe sa invaliditetom. Deca zajedno sa svojim roditeljima i defektolozima, kao i licima koja volonterski rade sa njima, dolaze u Muzej i bave se zadacima koji su njima prilagođeni. Rad sa njima predstavlja posebno zadovoljstvo, gde je osmeh na licima nagrada za sav trud uložen pre i tokom realizacije radionice.

Ovde ćemo dati pregled muzejskih radionica koje su održane sa decom sa smetnjama u razvoju.¹

OSMEH VAŠ NAM VREDI VIŠE I OD SUNCA I OD KIŠE

Vreme održavanja: 1. mart 2013. godine

Učesnici: deca sa smetnjama u razvoju iz Volonterskog centra Gornji Milanovac

Broj učesnika: 30

Kratak opis: Inspirisani umetničkim radom Nađe Petrović, učesnici radionice uradili su dva grupna rada koja krase zidove Volonterskog centra i kancelarije Muzeja, kao i samostalne radove: cve-tove od slamčica i raznobojnog papira, čestitke...

MOJE PTICE LEPE

Vreme održavanja: od 30. septembra do 4. oktobra 2013. godine

Učesnici: deca sa smetnjama u razvoju iz Volonterskog centra Gornji Milanovac

Broj učesnika: 49

Kratak opis: Uvek kada se stvore uslovi da radionica i materijali mogu da se prilagode potrebama dece, naši dragi gosti budu i polaznici Volonterskog centra zajedno sa svojim roditeljima i defektolozima. Deca su ovog puta pravila gnezda i kućice za ptice i imala prilike da upoznaju razne vrste ptica.

¹ Neke muzejske radionice izvedene sa učenicima od I do IV razreda osnovne škole, u nešto izmenjenom obliku su realizovane su i sa decom sa smetnjama u razvoju. Otuda se kod nekih radionica pojavljuje veliki broj učesnika.

Priča o letenju

UČIMO I STVARAMO KROZ IGRU

Vreme održavanja: 4–29. maj 2015. godine

Učesnici: učenici od I do IV razreda gradskih i seoskih osnovnih škola, kao i deca sa smetnjama u razvoju Volonterskog centra Gornji Milanovac

Broj učesnika: 200

Kratak opis: Ova radionica je upriličena povodom proslave 200 godina od podizanja Drugog srpskog ustanka. Deca su rešavala zadatke na unapred pripremljenim stranicama, davala svoje predloge i likovna rešenja, učestvovala u stvaranju radne sveske *Drugi srpski ustanak, Obrenovići i život u Srbiji*.

NOVOGODIŠNJA RADIONICA

Vreme održavanja: 1–20. decembar 2015. godine

Učesnici: učenici III i IV razreda osnovnih škola i deca sa smetnjama u razvoju iz Volonterskog centra

Broj učesnika: 190

Kratak opis: Deca su pravila ukrase za jelku i ostalu prateću dekoraciju.

HAJDE DA PRAVIMO SNEŠKA!

Vreme održavanja: 12–28. decembar 2016. godine

Učesnici: učenici II razreda gradskih i seoskih osnovnih škola i deca sa smetnjama u razvoju iz Volonterskog centra Gornji Milanovac

Broj učesnika: 400

Kratak opis: Deca su na ovoj radionici pravila Sneška koristeći razne tehnike i materijale.

SVE MUSTRE LIČE JEDNA NA DRUGU, AL` SVAKA IMA NEKI SVOJ BOD, NEKI SVOJ DEO TKANJA, KOJI JE POSEBAN I SAMO TVOJ!

Vreme održavanja: 3–12. maj 2017. godine

Učesnici: učenici IV razreda seoskih škola i deca sa smetnjama u razvoju iz Volonterskog centra

Broj učesnika: 68

Kratak opis: Deca su tkanjem papirima u boji, na kartonskim ramovima, upoznala tehniku tkanja.

ZIMA JE I PADAJU BELE PAHULJE DIVNO JE KADA ZAJEDNO SLAVIMO PRAZNIKE!

Vreme održavanja: 4–12. decembar 2017. godine

Učesnici: učenici I i II razreda osnovnih škola i deca sa smetnjama u razvoju iz Volonterskog centra Gornji Milanovac

Broj učesnika: 207

Kratak opis: Na radionici je uglavnom upotrebljavan recikliran materijal: deca su pravila čestitke, novogodišnje ukrase i prateću dekoraciju. Dajući predmetima novu namenu, kroz ovu radionicu deca uče da *reciklaža nije gnjavaža*. Na kraju radionice deca

Dete je dete da ga volite i razumete

su se fotografisala u kartonskom ramu, za njih napravljenom, i svima poželega srećnu 2018. godinu.

U ZEMLJI LALA, BICIKLI I KANALA

Vreme održavanja: 23–28 decembar 2019.

Učesnici: učenici I i II razreda i deca sa smetnjama u razvoju iz Volonterskog centra

Broj učesnika: 128

Kratak opis: Deca su usvojila osnovne informacije o Holandiji, a u kreativnom delu pravila su lale, bojila zastavu Holandije, pravila bicikle od papira.

PRIČA O LETENJU

Vreme održavanja: 5–11. oktobar 2020. godine

Učesnici: učenici IV razreda osnovnih škola i deca sa smetnjama u razvoju iz Volonterskog centra

Broj učesnika: 110

Kratak opis: Deca su imala prilike da se putem dečjeg štiva *Priča o letenju* upoznaju sa izumom aviona, potom da pogledaju izložbu maketa ratnih aviona, a zatim u kreativnom delu da i sami od papira naprave svoju maketu aviona.

IN OUR MUSEUM

Vreme održavanja: 9. septembar 2022. godine

Učesnici: u okviru Erasmus plus programa za Jugoistočnu Evropu – First SEEyou International Youth Para Sport Camp – Međunarodni kamp dece i mladih osoba sa invaliditetom

Broj učesnika: 25

Kratak opis: Za decu i mlade osobe sa invaliditetom, iz Hrvatske i Grčke, Muzej je organizovao radionicu na engleskom jeziku na kojoj su se učesnici upoznali sa razvojem i znamenitostima našeg grada.

DETE JE DETE DA GA VOLITE I RAZUMETE

Vreme održavanja: 14. oktobar 2022. godine

Učesnici: deca sa smetnjama u razvoju iz Volonterskog centra Gornji Milanovac

Broj učesnika: 15

Kratak opis: deca su u radnim sveskama koje su dobila na poklon radila zadatke iz arheologije.

U ovoj godini kada u Muzeju rudničko-takovskog kraja obeležavamo deset godina rada sa decom sa smetnjama u razvoju i osobama sa invaliditetom, želimo da zahvalimo svima koji su učestvovali u ovim muzejskim radionicama, koji su zajedno rasli i radovali se sa nama, dok smo se mi, muzealci, trudili da im detinjstvo i mladost učinimo nasmejanim i lepšim. ♡

U RITMU DODIRA:

Multimedijska izložba i katalog

Piše

LILJANA VELKOVSKI

FOTOGRAFIJA

TOMISLAV-JURICA KAĆUNIĆ

Galerija Klovićevi dvori u Zagrebu prvi je put 2014. godine¹ organizirala taktilnu izložbu za osobe oštećena vida i videće osobe iako se ideja za izložbu *U ritmu dodira...* pojavila još 2010. godine, kada je tema Muzejsko-edukativne akcije koju priređuju muzejski pedagozi na razini cijele Hrvatske, bila *Dodir*. Ta je akcija, naime, bila pokretač u osmišljavanju izložbe za osobe s oštećenjem vida, kojima se zbog nemogućnosti vizualne percepcije aktiviraju druga osjetila, ponajprije osjet *dodira*.

Na početku izložbe *U ritmu dodira* nalazi se crtež, bijelom kredom na crnom zidu, slijepa osoba koja u ruci drži bijeli štapić, a koju prati videća osoba. Crtež je izradila akademska slikarica Monika Meglič. Fotografija: Tomislav-Jurica Kaćunić

Ovom smo izložbom svim našim posjetiteljima zadovoljili potrebu taktilnog percipiranja umjetničkih djela, iako je to, po muzeološkim standardima, strogo zabranjeno. Stoga je organizirati takvu izložbu² bio pravi izazov u želji da dobijemo odgovore na postavljena pitanja: kako osobama s oštećenjem vida njihovu nemogućnost vizualnog doživljaja oplemeniti taktilnom dimenzijom kojom započinje reakcija na materijalni svijet koji nas okružuje, a pritom i sve druge potaknuti na interakciju s umjetničkim radom i recepciju novih spoznaja koje se ne mogu doživjeti u prirodi niti u svakodnevnom životu. Od početka je namjera bila uključiti umjetnike mlađe generacije. Odabrani su umjetnici koji su se odazvali pozivu i na zadanu temu kreirali radove koje do tada nisu izlagali. Iako je uobičajeno da se za osobe s oštećenjem vida rade tradicionalne kiparske izložbe skulptura, na ovoj su izložbi osim kipara bili zastupljeni grafičari, slikari, umjetnici koji se bave video-umjetnošću, *device artom*: Ana Kovačić, Vitar Drinković, Nikolina Zanoški, Petar Popijač, Dalia Finek, Petra Kovačić, M_1300, iza čijeg se imena kriju Maja Blažek i Marita Stanić, Vana Gaćina, Luka Hrgović & Duje Medić, Monika Meglič, Iva Ćurić, Iva Haramina, Jenny Brosinski iz Berlina i draga gošća Sanja Fališevac, gluhoslijepa

¹ Izložba je bila kandidirana 2012. godine ali je zbog nedostatka financija realizirana tek od 29. travnja do 1. lipnja 2014.

² Autorica teksta, koncepcije izložbe i urednica popratnoga kataloga: Liljana Velkovski.

Rad kipara Petra Popijača *Kamen temeljac* (130 cm x 60 cm x 35 cm); tri taktilna objekta od pur pjene žučkaste i zelene boje i stiropora, prošupljene forme ozvučene sitnim mikrofonima koji reagiraju na vibracije. Forma postaje saglediva putem zvuka koji je reguliran dodirom. U trenutku interakcije, asocijativnom kombinatorikom osoba gradi doživljaj i percipira zvukovni izgled oblika.

kiparica, jednom riječju, svi koji su imali i željeli nešto „reći” na zadanu temu. Upravo je raznolikost njihovih poetika omogućila da se umjetnost iskusi drugačije nego vizualno.

Ujedno nas je i *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*, najmlađi UN-ov međunarodni dokument o ljudskim pravima, koja je stupila na snagu 6. lipnja 2007. godine, uputila na rad s osobama sa smanjenim mogućnostima te *ističe kako osobama s invaliditetom treba osigurati put za uživanje ljudskih prava ravnopravno sa svim građanima – u obrazovanju, zapošljavanju, pristupu građevinama i drugim uslugama te pristupu pravdi*³.

³ *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*. URL: http://www.nn.hr/clanci/medunarodni/2007_06_6_80.html, Zagreb, 1. 6. 2007.

Stoga smo u ovu izložbu prvi put uključili gluho-slijepu kiparicu Sanju Fališevac, koja nam je otkrila što znači biti slobodna, nesputana u svom kreiranju, iako lišena vizualnih sjećanja izbrisanih u najranijoj mladosti. Sanja *gleda dodirom*, snaga njezina izričaja leži u pretpostavci, intuiciji, vjeri i ljubavi koja pokreće sva čula. Promatrajući proces njezina stvaranja umjetničkog djela, s uvjerenjem mogu potvrditi da ljude ne definiraju ograničenja, nego mogućnosti koje su nam dane, poziv kojem smo se odazvali ili poticaj koji smo slijedili.

Prilagoditi izložbu *U ritmu dodira...* osobama s invaliditetom prirodan je slijed dosadašnjih susreta u našoj galeriji, jer većina njih su dragi gosti naših izložbi i stalni polaznici likovnih radionica. Promatrajući njihov rad, ubrzo shvatite da nisu oni ti koji imaju problema u komunikaciji, nego svi mi ostali koji

Rad gluhoslijepe kiparice Sanje Fališevac *Vrata u svijet*, patinirana terakota, čisto srebro, puhamo staklo (43 x 43 x 13 cm); svi njeni kiparski radovi su njena „vrata u svijet” koji nju jedino mogu u najboljem svijetlu predstaviti svijetu kojem ona pripada iako je zakinuta za sve poglede i slušne senzacije.

nismo dovoljno educirani kako se približiti ili izdići iz okvira nametnutih kroz život i obrazovanje u kojima se više ili manje uspješno nalazimo i krećemo. Da bismo te utabane staze premostili, izbrisali granice koje smo sami nesvjesno stvorili, potrebno je početi drugačije gledati i misliti, kretati se u smjeru integracije osoba s poteškoćama, a posebice onih kojima je vizualni doživljaj uskraćen. Osobe s oštećenjem vida također komuniciraju s okolinom sluhom, govorom, uočavanjem različitih mirisa, neposrednim kontaktom, te, kao što smo već napomenuli, vid zamjenjuju dodirom, pa kažemo da oni „gledaju rukama”. No, što je s vremenom koje osoba oštećena vida utroši da bi prepoznala informaciju dodirom, budući da je kretanje čitavog tijela sporije od pokreta očiju? Je li to kretanje od točke A do točke B ritam kojim svatko od nas sam upravlja prema jačini interesa za nekoga

ili nešto, prema izazovu koji je stavljen pred nas, pa sve ono što je poznato ni ne primjećujemo, a ono što je nepoznato čini se nedostižnim? Je li kod slijepih i slabovidnih osoba koristan naizmjeničan ritam vježbanja taktilnog opažanja te njegovo osvještavanje, jer će njegovanjem opipa njihov život možda već sutra biti bogatiji za još jedan umjetnički doživljaj? Naša opažajna i predodžbena sposobnost nisu ništa gotovo, što nam je dano jednom za svagda, to je ono što se konstantno razvija. Stoga je ova izložba uvjetovala sasvim novi način ponašanja, ona je tražila interakciju dodirom, opipavanje bez ograničenja, potencirala istraživanje, navodila posjetitelja na iskustvenu pustolovinu. Mladi umjetnici kreirajući djela vizualno-taktilnih senzacija u novonastalom podrumskom ambijentu zasigurno su promijenili frekvencije naših misli i podigli atmosferu na neku višu dimenziju.

Rad umjetnice iz Berlina, Dženi Brosinski (Jenny Brosinski), *Solitude (Usamljenost)*, drveni tiskarski sandučić, 30 pupkova urezanih u gipsu (50 cm x 70 cm); svaki odljev pupka je različit kao što su različita i slova i otisci palca, čime simbolizira anonimnost ljudi u rezidencijama, ali ono što ih jedino veže je ljubav prema umjetnosti.

Postav izložbe bio je podređen osobama s oštećenjem vida a potpuno slijepe osobe dolazile su u pratnji videćih osoba, iako su ih u Galeriji dočekali volonteri Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta. Trodimenzionalna djela u prostoru bila su postavljena na tepisonu kružnog oblika koji je služio kao orijentir. Legende su bile postavljene na limeni stalak, dijelom prikovan za zid s tekstom na hrvatskom i engleskom jeziku, ali s uvećanim slovima zbog slabovidnih osoba, a donji kraći dio izvučen u prostor pod 45% (na visini od 90 cm), kako bi slijepe osobe mogle iščitati skraćenu legendu na brajici. Pripremili smo i audio-zapis tako da je uz svaku legendu bio instaliran MP3 aparat sa slušalicama te su posjetitelji mogli čuti snimljenu prezentaciju umjetnika o svom radu. Sveukupna visina izložka i postamenta, ako ga je trebalo, nije prelazila ugodnu visinu za dodir od 160 cm. Niti jedan izložak nije bio postavljen prije konzultacije sa slijepim ili slabovidnim osobama iz Saveza slijepih, a neki su umjetnici tražili i razgovor sa slijepim osobama o svom radu kako bi bili sigurni da su na pravom putu. Sve što smo radili bilo je strogo pod njihovim nadzorom, a dan prije otvorenja izložbe njihov predsjednik je došao provjeriti da li je sve donekle postavljeno po njihovim standardima.

Rad kipara Vitra Drinkovića *Skulptura za komunikaciju 3*, glina (22 cm x 12 cm x 14 cm), zbijena jezgra ovalne mase na oba je kraja prošupljena i otvorena prostoru za veličinu dlana raširenih prstiju kako bi se osobe dotakle samo kažiprstom i pritom bile iznenađene neočekivanim dodirnom.

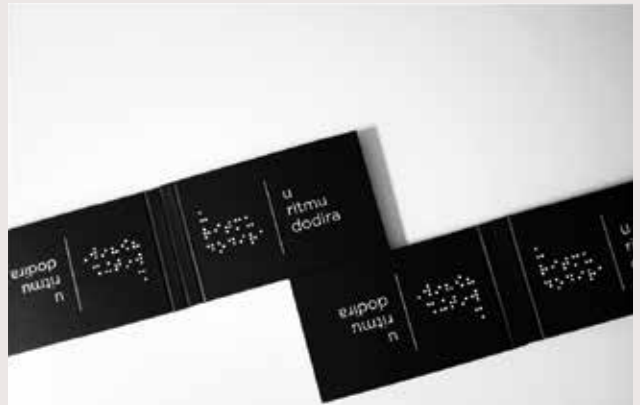
O EDICIJAMA IZLOŽBE

Vizualni identitet izložbe te oblikovanje popratnih materijala – kataloga za slijepe, slabovidne i videće, dodatnoga kataloga s cjelovitim tekstom za slijepe te plakata, pozivnice i majice – osmislili su dizajneri Tomislav-Jurica Kaćunić i Ivana Vučić iz Hamper studija.

Cilj dizajnera je bio razviti jednakopravnu komunikaciju za tri ciljne grupe – slijepe, slabovidne i videće. Izjava slijepog blogera Dushyantha Yapa sa Sri Lanke, nakon prvog susreta sa Dominom – *‘Domino’ je igra u kojoj slijepi i videći jednako uživaju!*, inspirirala je dizajnere Hamper studija u osmišljavanju vizualnog identiteta izložbe *U ritmu dodira...* i njezinih popratnih edicija. Naime, poput brajice (reljefnog točkastog pisma za slijepe) i Domino za komunikaciju koristi reljefni točkasti grafizam. Za tvorbu znakova brajice koristi se 6 točka/točka (2 x 3), isto kao i u klasičnom domino setu s dvostrukom šesticom.

Poseban izazov za dizajnere je bilo, osim „čitavanja rukama“, omogućiti slijepim osobama i kvalitetno „gledanje rukama“. Tehnički zahtjevi tiska Brajovih znakova posebno su složeni, dok je situacija s izvedbom i tiskom „taktilnih ilustracija“ još kompleksnija. Stoga je bilo potrebno prilagoditi tri različite

CD je sastavni dio kataloga i nalazi se na njegovoj zadnjoj stranici, a sadrži uvodni tekst autorice kataloga i govor umjetnika o svojim radovima.

tehnologije – ofset tisak za videće i slabovidne osobe, te sitotisak „taktilnih ilustracija” i reljefni (*slijepi*) tisak Brajovih znakova pomoću AkuBraj modula za slijepce⁴. To je zahtijevalo dugotrajni proces istraživanja u izvedbi „taktilnih ilustracija” počevši od konzultacija sa slijepim osobama, istraživanja pristupa u fotografiranju radova prema kojima su se izrađivale ilustracije za reljefe koji bi slijepim ljudima bili dovoljno čitki, a potom tiskarskih proba kako bi finalni rezultat bio funkcionalan. Pri tome se vodila briga o upotrebi one tipografije koja će svojim karakteristikama omogućiti slabovidnim osobama lakše čitanje. Font koji se koristio za uvodni tekst kataloga bio je Gotham Narrow Book veličine 17 pt (točaka),

⁴ Tehnički zahtjevi tiska Brajovih znakova posebno su složeni. Trvtka *Bobst* konstruirala je modul koji rješava ograničenja s kojima se suočavaju tiskare specijalizirane za slijepce. Zahvaljujući AkuBraj (AccuBraille) modulu sada je moguće otiskivati Braillove znakove u stroju za savijanje i lijepljenje, a ne samo u tiskarskoj preši s ravnom pločom. Kvaliteta točkica koje se u tom slučaju stvaraju pomoću valjka je na visokoj razini.

a prored 23.8 pt (točaka) uz poravnanje teksta po lijevoj margini da bi ga mogle lakše čitati i slabovidne osobe, što je automatski povećavalo broj stranica kataloga. Za drugi dio teksta o umjetnicima koristio se manji font, Gotham Narrow Book veličine 9 pt (točaka) s proredom od 11.7 pt (točaka) kako bi tekst zauzeo što manje prostora radi ograničenih finansijskih sredstava. Za potpise pored slika koristio se Gotham Narrow Medium (naslovi) i Gotham Narrow Book (opis ispod naslova) 18 pt (točaka), a veličina proreda 22 pt (točaka). Iako je drugi dio teksta bio samo za videće osobe, niti slabovidne niti slijepce osobe nisu bile zaključane za potpuni sadržaj kataloga jer smo sve tekstove snimili na CD-ROM-u. Naime, velik broj slijepih osoba ne zna Brajovo pismo, posebno one osobe koje tijekom života izgube vid.

Za standardni katalog koristili smo slova u negativu u skladu s vizualnim identitetom izložbe – idejom „domina”.

Plakat izložbe i promotivne majice

Osim kataloga na uvećanom tisku, izradili smo i dodatni katalog s cjelovitim tekstem za slijepce na Brailleovom pismu, formata 21,5 cm x 15,5 cm. Tiskan je na posebnom, bijelom papiru veće gramature, a sadrži samo uvodni tekst autorice na 40 stranica (za usporedbu, taj isti tekst za slabovidne osobe bi u standardnom katalogu bio tiskan na 12 stranica, a za videće na samo 3,5 stranice). Veličina Brajovih slova je standard te se ne može mijenjati. Ona iznosi 0,5 cm x 1 cm (otprilike kao veličina fonta 28 točaka).

Do svih tih podataka smo došli dugotrajnim istraživanjem uz ljubaznu pomoć slijepih i slabovidnih djelatnika u Hrvatskoj knjižnici za slijepce pri *Savezu za slijepce*, koji su dodatni katalog otisnuli u svojoj tiskari. Standardni katalog tiskan je u Printera grupi, a tisak brajice i taktilnih ilustracija uz standardni katalog izradila je tiskara *REM-B*, koja nam je zbog velikog interesa za ovaj projekt izašla u susret i izradu tiska podredila našim skromnim financijama.

Dakle, kako bismo učinili katalog pristupačnim

svim posjetiteljima, pa tako i osobama oštećena vida (slijepima i slabovidnima) bilo ga je potrebno tiskati u sve tri tiskare, što je iznimno zahtjevan i kompleksan posao.

Hamper studio je potaknut karakterom projekta osmislio plakat i suvenire – promotivne majice koje su na zanimljiv način komunicirale cjelokupnu ideju izložbe kako bi je što bolje približile korisnicima.⁵

Dizajneri su za potrebe plakata snimili fotografiju kadra domino igre koji su prilagodili sadržaju izložbe promovirajući umjetnike čiji su radovi predstavljani na izložbi. Crne domino pločice na crnoj podlozi stvaraju nijanse crne (sive) diskretno ocrtavajući putanju kretanja u imaginarnom prostoru. Inspiracija dominom usmjerena je stvaranju vizualne asocijacije posjetitelja kao misaone ideje koju može oblikovati i

⁵ Osim otisnutih suvenira, *Hamper* je predložio niz zanimljivih suvenira koji se zbog ograničenog budžeta nažalost ovom prilikom nisu uspjeli realizirati.

Katalog izložbe: Velkovski, Liljana. *U ritmu dodira*.
Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2014, 76 str., 14 ilustracija.

slijepa i videća osoba. Na taj način, primjenom istog motiva na promotivnu majicu postiže se jasna veza s porukom izložbe i nudi prilika svakom posjetitelju da kupovinom i upotrebom majice sudjeluje u podizanju svijesti o ovoj izuzetno važnoj temi te podrži svoje slijepe i slabovideće sugrađane.

Sasvim je sigurno da smo izložbom *U ritmu dodira...* svijet suvremene umjetnosti približili slijepim i slabovidnim osobama, ali ujedno i proširili spoznaje videćih, njihovu empatiju, te umjetnost učinili socijalno važnom i jednako dostupnom svima.

Cilj nam je bio aktivno uključiti posjetitelja u rad umjetnika, što je rezultiralo taktilnim percipiranjem umjetničkih djela i interakcijom bez koje se neki umjetnički radovi ne bi mogli dovršiti. Također smo omogućili videćim osobama da sa povezom na očima „razgledaju” izložbu uz pratnju vodiča i time pojačali potrebu osvještavanja drugih osjetila i približavanje

videćim osobama svijeta i osjeta drugačijih. Na ovoj izložbi mladih suvremenih umjetnika bile su izložene brojne instalacije, što je sve iznimno iznenadilo jer su osobe s oštećenjem vida navikle „gledati” samo kiparske radove. Izložba je bila dobro prihvaćena i kod slijepih i slabovidnih osoba i kod mlade publike upravo zbog mogućnosti dodirivanja umjetnina, istraživanja i zvučnih efekata koji izložbi daju dinamiku i jedan potpuno drukčiji doživljaj.

Rad na projektu odnosio se na istraživanje drukčijih oblika vizualne komunikacije. U tom smislu ova nas je izložba uvela u proces privikavanja na komunikaciju svim osjetilima, što je u potpunosti promijenilo našu percepciju stvarnosti koja nas okružuje, a promijenio se i naš odnos prema popratnim katalogima izložaba koji se razlikuju od standardnih kataloga. Stoga smo sva istraživanja i sve predradnje oko izložbe i kataloga, kao što smo već napomenuli, obavili uz strogu kontrolu i dogovor s djelatnicima iz Hrvatskog saveza slijepih. Standarde smo

Rad kiparice Ive Haramine *LandEscape*, rezovi škarama na kaširanom i impregniranom platnu koje videća osoba s povezom na očima i u pratnji vodiča taktilno percipira.

poštovali, te smo uz katalog s uvećanim tiskom za slabovidne osobe i poseban katalog na Brajovom pismu za slijepce osobe izradili i audio-zapis o svakome izloženom umjetničkom djelu te sve tekstove snimili na CD-ROM-u kao sastavni dio kataloga. No ono što nas je najviše fasciniralo jest snalažljivost slijepih osoba, a posebno slabovidnih, pri čitanju taktilnih ilustracija i njihova usporedba s originalima na izložbi. Sve nas je to još jednom uvjerilo da trud koji smo uložili nije bio uzaludan. Namjera nam je bila da katalog, i nakon što se ugase svjetla izložbenog prostora, bude podsjetnik na sve umjetničke radove koje su mladi suvremeni umjetnici kreirali razmišljajući u smjeru integracije osoba s poteškoćama kojima je vizualni doživljaj uskraćen. Njihova pomoć, iskustvo i naposljetku njihov život u kojem oni svakodnevno komuniciraju bili su nam smjernica za put kojim moramo ići kako bismo cijeli projekt prilagodili njima, ali na obostrano zadovoljstvo. ♣

Literatura

Diderot, Denis. *Pismo o sljepcima*. Zagreb: Zora, 1950.

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom. URL: http://www.nn.hr/clanci/medunarodni/2007_06_6_80.html, Zagreb, 1. 6. 2007

Velkovski, Liljana. *U ritmu dodira*. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2014.

**PREGLED PEDAGOŠKIH
I EDUKATIVNIH PROGRAMA
MUZEJA I GALERIJA U SRBIJI**

BEOGRAD

MEMORIJALNI CENTAR STARO SAJMIŠTE

☎ 011 745 95 90

✉ info@memorijalnicentar.rs

🌐 memorijalnicentar.rs

LOGOR NA BEOGRADSKOM SAJMIŠTU (1941–1944)

Vrsta programa: radionica, okrugli sto, tura na otvorenom, izložba

Ciljna grupa: učenici osnovnih škola

Opis: Edukativni program ima za cilj da upozna decu i mlade sa višeslojnom istorijom prostora Starog sajmišta sa ciljem negovanja sećanja na žrtve Jevrejskog logora Zemun i Prihvatnog logora Zemun, logora koji su postojali na nekadašnjem Beogradskom sajmištu. Takođe, pored negovanja kulture sećanja program razvija toleranciju i bavi se upoznavanjem dece sa osnovnim ljudskim pravima. Osnovni edukativni program počinje kroz vođenje na otvorenom, upoznavanjem sa prostorom, njegovim značajem ali i praćenjem sudbine pojedinih ličnosti koje su bili zatočnici logora. Zatim se program nastavlja u našoj učionici prikazivanjem pripremljenog video-materijala, kao i razgovorom sa decom. Program se realizuje u dogovoru i saradnji sa nastavnicima koji aktivno učestvuju u realizaciji programa i prethodno pripremaju decu za dolazak na Staro sajmište. Takođe, održani su i dopunski delovi programa u saradnji sa partnerskim organizacijama. Imajući u vidu da smo registrovani kao republička ustanova 2022. godine i da još uvek nemamo adekvatan prostor (Centralna kula se rekonstruiše, a Upravna zgrada se adaptira), kao ni dovoljan broj zaposlenih, program izvodimo kada postoje uslovi za to. Takođe, u saradnji sa Uneskom i USHMM-om (Muzej Holokausta u Vašingtonu) radimo na izradi digitalne edukativne izložbe koje će biti dostupna i elektronskim putem svim školama u Srbiji kao

priprema za dolazak u Memorijalni centar „Staro sajmište” ili za održavanje dodatnog časa. Završetak tog projekta očekujemo u 2024. godini.

Mogućnost gostovanja: da, uz određenu modifikaciju

MUZEJ AFRIČKE UMETNOSTI – ZBIRKA VEDA DR ZDRAVKA PEČARA, BEOGRAD

☎ 011-265 16 54

✉ kontakt@mau.rs

🌐 mau.rs

PRAKTIKUM ZA STUDENTE

– tematska vođenja studenata

kroz stalnu postavku

Vrsta programa: obuka studenata za samostalno tematsko vođenje kroz stalnu postavku

Ciljna grupa: studenti

Opis: Cilj programa je da se kroz trening i rad sa kustosima-mentorima, studentima omogući upoznavanje sa profesijom kustosa. Učesnici u ovom programu stiču znanja o istorijatu Muzeja i njegovim osnivačima, zbirkama, kao i glavnim temama u oblasti muzejskog istraživanja umetnosti i kulture Afrike. Istovremeno, studenti razvijaju veštine i tehnike neophodne za uspešno javno vođenje kroz stalnu postavku. Uz konsultacije sa mentorima, studenti sami biraju teme vođenja kroz stalnu postavku prema svojim interesovanjima, osmišljavaju kretanje u skladu sa temom i naposljetku prezentuju „priču” najširoj javnosti. U programu „Praktikum” se insistira na ličnoj interpretaciji stalne postavke, čime se studenti podstiču na slobodan, kreativni pristup materiji putem kojeg će izgraditi poseban odnos prema muzejskim predmetima, a samostalnom selekcijom teksta vođenja izbeći reprodukovanje već gotovih tekstualnih (misaonih) rešenja. Na ovaj način, studenti razvijaju kritički pristup, ali i kreativne potencijale i poseban senzibilitet za rad sa publikom. Program je započet 2013. godine i realizuje se jednom godišnje.

Poziv se upućuje studentima završnih godina Filozofskog fakulteta preko Centra za razvoj karijere (pri Univerzitetu u Beogradu), kandidati se prijavljuju za učešće na programu posle čega sledi selekcija koju vrše kustosi-mentori. Program pripreme i treninga traje dva meseca (dva časa nedeljno; mart–maj), a zatim slede javna vođenja u utvrđenim terminima: „Nedelja Praktikum”, „Afro festival”, „Dani evropske baštine”, a u zavisnosti od interesovanja i u okviru programa „Nedelja u MAU”, čime se praksa produžuje do kraja tekuće godine.

Mogućnost gostovanja: ne

BOJE AFRIKE

– **Kreativne radionice i izložba radova**

Vrsta programa: radionice, izložba radova

Ciljna grupa: učenici srednjih škola

Opis: Program „Boje Afrike – Kreativne radionice i izložba radova” osmišljen je kao intenzivan mini-kurs na kojem srednjoškolci, u svoje slobodno vreme, tokom raspusta, stiču veštine i znanja o tehnikama likovne i primenjene umetnosti i zanata koji su karakteristični i za tradicionalno i za savremeno stvaralaštvo, i upoznaju simbolizam, značenja i kolorit različitih likovnih motiva u afričkim kulturama. U završnom delu programa, polaznici upoznaju i sam proces pripreme izložbe kao deo poziva kustosa i učestvuju u kreiranju postavke, a poslednjeg dana programa održava se svečano otvaranje izložbe radova nastalih na kreativnim radionicama, dodela potvrda o učešću i nagrada autorima najboljih radova. Uz podršku mentora (umetnika i kustosa), polaznici svakog ciklusa programa „Boje Afrike – kreativne radionice i izložba radova” stiču praktična i teorijska znanja o određenoj tehnici primenjene umetnosti (keramika, grafika, slikanje, šivenje, izrada nakita od perlica i konca...), o različitim temama iz afričkog stvaralaštva, upoznaju značaj izabranih predmeta iz zbirki Muzeja afričke umetnosti i zajednički učestvuju u organizaciji i postavljanju završne izložbe radova. Program za srednjoškolce *Boje Afrike – Kreativne radionice i izložba radova* započeo je 2015. godine uz podršku Sekretarijata za sport i omladinu Grada Beograda. Program se održava besplatno, u jednom ili više ciklusa svake godine u vreme raspusta (zimski/prolećni/

letnji). Zainteresovani srednjoškolci samostalno se prijavljuju za pohađanje, tako se formira grupa u kojoj su uspostavljene i nove društvene veze, novo iskustvo socijalizacije – kao naročito važan rezultat ovog programa. Obaveštenje o novom ciklusu programa, sa pozivom za učešće i planom rada, kao i najava izložbe radova, objavljuje se na muzejskom sajtu i društvenim mrežama, i upućuje medijima.

Mogućnost gostovanja: da, uz određenu modifikaciju

IMPRESIJE O AFRICI

– **Likovni konkurs za najbolji crtež inspirisan izlozbbama Muzeja afričke umetnosti**

Vrsta programa: likovni konkurs

Ciljna grupa: deca predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta

Opis: Program „Impresije o Africi – Likovni konkurs za najbolji crtež inspirisan izlozbbama Muzeja afričke umetnosti” ima za cilj da deci i mladima približi umetnost i kulture afričkog kontinenta, da podstakne njihovu vizuelnu percepciju, likovno istraživanje i izražavanje, kao i da neguje i afirmiše značaj likovne kulture i obrazovanja. Temom konkursa – „Impresije o Africi” – pozivamo decu i mlade da likovnim jezikom izraze doživljaj izložbi Muzeja afričke umetnosti ili svoju sliku Afrike nastalu kao splet više utisaka. Učešće na Konkursu podrazumeva grupnu posetu Muzeju, obilazak izložbi uz tumačenje kustosa i razgovor, i likovnu radionicu na kojoj će svako nacrtati crtež na zadatu temu; sledi selekcija radova, zatim se održava izložba radova u okviru manifestacije „Afro festival” i dodeljuju se posebne nagrade autorima najuspešnijih crteža. Program „Impresije o Africi – Likovni konkurs za najbolji crtež inspirisan izlozbbama Muzeja afričke umetnosti” započeo je 2014. godine i održava se jednom godišnje, u proleće, u trajanju od približno dva meseca. Na Konkursu mogu učestvovati grupe dece i mladih, uzrasta od 6 do 18 godina, iz predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola, likovnih ateljea za decu i mlade, kulturnih centara i ostalih radionica, klubova, sekcija, prema utvrđenim propozicijama. Obaveštenje o otvorenom konkursu sa pozivom za učešće i propozicijama, kao i rezultati po završetku konkursa, objavljuju se na muzejskom sajtu i društvenim mrežama, i upućuju medijima.

Mogućnost gostovanja: ne

MUZEJ GRADA BEOGRADA

☎ 011 26 38 744

✉ office@mgb.org.rs

🌐 mgb.org.rs

TRŽNICA IDEJA

Vrsta programa: manifestacija

Ciljna grupa: učenici osnovnih škola

Opis: Program je namenjen vaspitačima i prosvetnim radnicima, sa ciljem boljeg povezivanja ustanova kulture sa predškolskim ustanovama i školama. Ustanove kulture u sajamskoj atmosferi predstavljaju svoje edukativne programe i imaju mogućnost direktne komunikacije sa vaspitačima i prosvetnim radnicima. Osim prezentacije programa, razgovara se i o problemima u saradnji vrtića i škola sa muzejima. Vaspitači i prosvetni radnici ostavljaju svoje kontakte na koje može da im se šalje ponuda muzejskih sadržaja, kako bi mogli da odaberu sadržaj za određenu uzrasnu grupu. Program se u periodu od 2015. do 2020. odvijao jednom godišnje, svaki put u drugom muzeju. Poslednja Tržnica ideja prolongirana je sa 2020. na 2022. godinu zbog koronavirusa, a u međuvremenu je ukinuto finansiranje manifestacije.

Mogućnost gostovanja: da

UPOZNAJMO BEOGRAD

Vrsta programa: tura na otvorenom

Ciljna grupa: učenici osnovnih škola

Opis: U okviru programa razrađeno je nekoliko tura kroz centar grada: antička tura (potez od Gradske biblioteke do Platoa ispred Filozofskog fakulteta); srednjovekovni Beograd (tvrđava); Skadarlija i Dorćol; Kosančićev venac. Cilj je da deca upoznaju grad u kojem žive, da se inspirišu da samostalno istražuju grad, da se na neka značajna mesta kasnije vraćaju. Program se realizuje sa osnovcima i srednjoškolcima, na zahtev nastavnika.

Mogućnost gostovanja: da

RADIONICE ZA DECU I MLADE

Vrsta programa: radionica

Ciljna grupa: od predškolskog do srednjoškolskog uzrasta

Opis: Kroz radionice se obrađuju različite teme, epohe i ličnosti, imajući u vidu da je MGB muzej kompleksnog tipa, sa preko 15 muzeja u sastavu. Koriste se različite pedagoške metode sa promenama ritma i interdisciplinarni pristup. Tri radionice se bave istorijom pisma (klinasto, hijeroglifi, glagoljica); dve su posvećene arheologiji (detekcija predmeta i popunjavanje C kartona na osnovu fotografija; simulacija arheoloških istraživanja i konzervacija keramičkih predmeta); na radionicama u muzejima u sastavu u fokusu su ličnosti kojima su muzeji posvećeni i „izvedeni” pojmovi i pojave (Paja Jovanović – slikarstvo; Jovan Cvijić – geografija i secesija; Ivo Andrić – književnost i mostovi; Konak kneginje Ljubice – istorija, etnologija – ćilim, primenjena umetnost – kostim). Osnovni cilj je da se deca inspirišu na samostalna istraživanja, da rade u timu; da steknu naviku dolaska u muzej... Godišnje se izvede između 40 i 50 radionica, s tim da su u 90% slučajeva u pitanju organizovani dolasci, tj. saradnja sa vrtićima i školama.

Mogućnost gostovanja: da

MUZEJ NOVCA NARODNE BANKE SRBIJE – CENTAR ZA POSETIOCE

☎ 011 302 71 39; 302 73 44

✉ izlozba@nbs.rs

✉ izlozba.slavija@nbs.rs

🌐 centarzaposetioce.nbs.rs/latinica/index.html

FINANSIJSKA EDUKACIJA

DECE I OMLADINE

Vrsta programa: radionica

Ciljna grupa: učenici srednjih škola

Opis: U skladu sa strateškim planom Narodne banke Srbije da razvija programe finansijske edukacije dece i omladine i težnjom da što veći broj dece i omladine prođe kroz programe koji se realizuju, kako u okviru Centra za posetioce, tako i na gostovanjima širom Srbije, Odsek za izložbe i edukaciju je pripremio čitav niz aktivnosti koje se realizuju, već petnaest godina, u skladu sa dinamikom koja zavisi od zainteresovanosti škola, odnosno nastavnika. Programi su namenjeni deci školskog uzrasta i omladini, studentima,

kao i profesorima koji su imali prilike da se upoznaju sa edukativnim programima Narodne banke Srbije. Radionicama, društvenim igrama, kvizovima, predavanjima su pokriveno različite teme: istorijat novca, falsifikati, upravljanje ličnim finansijama. Narodna banka Srbije želi da raznovrsnošću i kvalitetom programa privuče što više mladih i zainteresuje ih za svoje aktivnosti, jer su upravo oni budući korisnici finansijskih proizvoda i usluga.

Mogućnost gostovanja: da

MUZEJ ŽRTAVA GENOCIDA

☎ 011 339 88 83

✉ office@muzejgenocida.rs

🌐 muzejgenocida.rs

KALDRMA BOLA

Vrsta programa: tura na otvorenom

Ciljna grupa: studenti

Opis: Program je osmišljen tako da obuhvati upečatljiva mesta stradanja iz perioda Drugog svetskog rata u užem centru Beograda. Vođenje kreće od Trga Nikole Pašića a završava se na Obilićevom vencu. Ovom pešačkom turom obuhvaćeno je šest lokacija/stanica koje slušaocce vraćaju u period nemačke okupacije. Tako učesnici polaze od nekadašnjeg zatvora, sa Trga Nikole Pašića, zatim slušaju o prvim danima rata i vešanju na Terazijama, pa pored palače *Reunion* stižu do Doma vojske – Gestapovog mučilišta i mesta odakle je svako jutro ka Starom sajmištu kretao ozloglašeni kamion smrti *Dušegupka* da doprinese konačnom rešenju. Od Doma vojske tura se nastavlja do današnjeg Prirodno-matematičkog

fakulteta a nekada po zlu poznatog zatvora zvanog *Glavnjača*. Od *Glavnjače* stižemo do Obilićevog venca, gde naraciju o stradanju tokom Drugog svetskog rata završavamo pričom o Dragomiru Ivanoviću i kolaboraciji. Cilj programa je da prvenstveno studente a potom i građanstvo podstaknemo na negovanje kulture sećanja, kao i da skrenemo pažnju na potrebu obeležavanja i očuvanja svih mesta koja možemo nazvati nemim svedocima stradanja tokom Drugog svetskog rata.

Mogućnost gostovanja: da, uz određenu modifikaciju

PRIRODNJAČKI MUZEJ, BEOGRAD

☎ 011 344 21 47; 344 21 48

✉ nhmbeo@nhmbeo.rs

🌐 nhmbeo.rs

PTICE BEOGRADA

Vrsta programa: radionica, predavanje

Ciljna grupa: učenici osnovnih škola

Opis: Tema predavanja je upoznavanje učesnika radionice (deca mlađeg školskog uzrasta, uglavnom prvi i drugi razred osnovne škole) sa nekoliko vrsta ptica koje mogu videti u Beogradu. Učesnici radionice iznose svoje susrete i iskustva sa pticama (golubovi, vrapci, vetruške), zatim im se prikaže specijalna prezentacija, prilagođena njihovom uzrastu, uz legendu o tome zašto je baš vrabac simbol Beograda. Učesnici radionice imaju prilike da vide i opipaju preparirane ptice iz ornitoloških zbirki Muzeja. Ovakve radionice se prilagođavaju uzrastu, a uspešno su izvedene i za grupu predškolaca iz vrtića.

Mogućnost gostovanja: da

PRIRODA I JEZIK

Vrsta programa: izložba

Ciljna grupa: učenici srednjih škola

Opis: Izložba je zamišljena kao konceptualna, mozaičke strukture, interdisciplinarna i modularna. Na izložbi je prikazano 166 eksponata iz zbirki muzeja (sisari, ptice, ribe, insekti, minerali). Poseban deo predstavljaju citati iz književnih dela domaće i svet-ske klasične književnosti, u funkciji analiziranja različitih aspekata teme izložbe, kao i definicije i objašnjenja vezani za naučne oblasti kao što su lingvistika,

akustika, etnologija. Pogodna je za edukaciju mladih, ali i ostale generacije (srednju generaciju, penzionere). Za svaku ciljnu populaciju, u zavisnosti od uzrasta, postoji poseban pristup i modifikovano stručno vođenje. Cilj je interakcija, a pored edukativnog momenta, izložba insistira na razvijanju filozofsko-naučnog dijaloga sa posetiocem i formiranju ličnog stava svakog posetioca u odnosu na izložbu.

Mogućnost gostovanja: da, uz određenu modifikaciju

PRIRODNJAČKA BAJKA

Vrsta programa: izvođačka interpretacija (performans, teatar, ples)

Ciljna grupa: učenici osnovnih škola

Opis: Prirodnjačka bajka je pozorišna predstava (sa elementima mjuzikla) na otvorenoj sceni iza galerijskog prostora Muzeja, u kojoj su učesnici bili isključivo učenici uglavnom osnovnih škola (napomena: sa decom koja pohađaju redovne škole učestvovala su ravnopravno i deca sa određenim smetnjama u razvoju, zatim deca sa invaliditetom – slabovidost i gluvonemost, kao i deca iz finansijski veoma ugroženih porodica). Da bi uspešno oživeli scenario (u kome se opisuju osnivanje Prirodnjačkog muzeja, naučnici iz 19. veka zaslužni za ideju osnivanja, nekoliko izložbi, zbirke, objašnjava sama delatnost muzeja), učesnici su koristili glumu, ples, horsko i solo pevanje, moderni balet i pokret. Tako su gledaocima dočarali istorijat Muzeja, saradnju Muzeja sa školama, ali i skrenuli pažnju na pojavu vršnjačkog nasilja nad posebno talentovanom i vrednom decom.

Mogućnost gostovanja: da, uz određenu modifikaciju

ZBIRKA VELIKANA SRPSKE HEMIJE, HEMIJSKI FAKULTET UNIVERZITET U BEOGRADU,

☎ 011 302 71 00

✉ zbirka@chem.bg.ac.rs

🌐 chem.bg.ac.rs/muzej/

KABINET SIME LOZANIĆA

Vrsta programa: izložba

Ciljna grupa: učenici srednjih škola

Opis: Izložba *Kabinet Sime Lozanića* pokušaj je da se rekreira radni kabinet Sime Lozanića s kraja 19.

veka, koji je postojao u okviru Velike škole, današnje zgrade Rektorata, odnosno Kapetan Mišinog zdanja. Nema materijalnih dokaza o izgledu ovog kabineta, ali se zna da je uz studentsku postojala i profesorska laboratorija. U ovom kabinetu je Sima Lozanić pripremao plan i program nastave za hemijske predmete, pisao prve univerzitetske udžbenike, odgovarao na brojne državne zahteve za analize ruda, lažnog novca, namirnica i pisao naučne radove. Sadržajem zamišljenog kabineta pokušano je da se ukaže na raznovrsnost Lozanićeve biografije, a postavka je oplemenjena igricama i potragom za novčićima sa Lozanićevim likom. Uz vođene ture i pomoć studenata kustosa, posetioci su upoznali život i delo Sime Lozanića kroz fotografisanje u ambijentu, igru *Potruga za blagom* (posetioci su tražili tragove na postavci, a oni koji dođu do rešenja su dobijali poklone), igru *Ne ljuti se, čoveče* sa hemijskim posuđem kao figurama, igru spajanja naziva i izgleda hemijskog posuđa i igru spajanja jedinjenja. Najzahtevnija je bila *Potruga za blagom*, a najpopularnija *Ne ljuti se, čoveče*. Izložba posvećena velikanu srpske hemije pod nazivom *Kabinet Sime Lozanića* otvorena je od 17. do 19. maja 2023. godine, specijalno za manifestaciju *Festival nauke* na Beogradskom sajmu, Hala 4. Postavku Hemijskog fakulteta na Festivalu nauke, koja je obuhvatala eksperimente *novog doba* (New age), *uvek sveže* (Ever green) i *iz kuhinje* (hemijske predstave na bini), posetilo je 15 000 posetilaca. Na ovaj način se Hemijski fakultet pridružuje proslavi Godine Sime Lozanića, koju organizuje SANU.

Mogućnost gostovanja: da, uz određenu modifikaciju

GORNJI MILANOVAC

MUZEJ RUDNIČKO-TAKOVSKOG KRAJA

☎ 032 721 336; 721 335

✉ muzejgm@mts.rs

🌐 muzejgm.org

PRUŽI MI RUKU I DOZVOLI DA TE UPOZNAM

Vrsta programa: manifestacija, izložba

Ciljna grupa: učenici osnovnih škola

Opis: Muzejski festival *Pruži mi ruku i dozvoli da te upoznam* ima za cilj da pomognemo deci, koja su najbolji deo čovečanstva, da bolje upoznaju nacionalne manjine u Srbiji, prihvate i poštuju različitosti ljudi koji žive pored nas i sa nama. Održava se u kontinuitetu, svake godine počev od 2018. U sklopu Festivala organizuje se likovni konkurs za učenike osnovnih škola iz Srbije. Žiri svake godine odabere najbolje radove i oni su deo izložbe čijim otvaranjem svečano završavamo Dečju nedelju. Do sada smo upoznavali: Rome, Ruse, Čehe, Mađare i Makedonce, a ove godine na redu su Bugari. Neke festivale su pratile i muzejske radionice na kojima su se deca upoznavala sa nacionalnim manjinama, neki festivali su imali svečane priredbe povodom otvaranja izložbi, a prilikom festivala na kome smo upoznavali Makedonce, učešće u likovnom konkursu uzeli su i srednjoškolci. Iako konkursom njihovo učešće nije bilo predviđeno, i ta deca su nagrađena zahvalnicama van konkurencije, a njihovi najbolji radovi, po mišljenju žirija, izloženi su i na retrospektivnoj izložbi povodom pet godina održavanja Festivala.

Mogućnost gostovanja: da, uz određenu modifikaciju

KIKINDA

CLPU TERRA / MUZEJ TERRA

☎ 023 043 31 16

✉ office@terra.rs

🌐 terra.rs

SPECIJALISTIČKE STUDIJE – SKULPTURA U TERAKOTI

Vrsta programa: radionica, predavanje

Ciljna grupa: studenti

Opis: Studijski program specijalističkih studija na temu skulpture u terakoti

Mogućnost gostovanja: ne

TERRAVIVA – TERRAKIDS+

Vrsta programa: radionica, predavanje, manifestacija, izvođačka interpretacija

Ciljna grupa: učenici osnovne škole

Opis: *TERA VIVA – ART FEST* kao rezultat sinergije tamatskih događaja *TerraAcustica*, *TerraBeats*, *TerraKlasika*, *TerraPoetika* i *TerraKids* i uske saradnje svih događaja sa Simpozijumom TERRA. *TerraKids*, predstavlja umetničko-edukativni deo koji se realizuje kroz niz radionica u saradnji sa profesorima, nastavnicima, vaspitačima, predavačima, kao i samim umetnicima koji u njima učestvuju.

Mogućnost gostovanja: da, uz određenu modifikaciju

NARODNI MUZEJ KIKINDA

☎ 023 042 12 39

✉ muzejkikinda@gmail.com

🌐 muzejkikinda.org.rs

MAMUTFEST

Vrsta programa: manifestacija

Ciljna grupa: deca predškolskog uzrasta i učenici osnovnih škola

Opis: Mamutfest je muzejski festival koji se od 2007. godine realizuje drugog vikenda u septembru, što se poklapa sa datumom otkrića skeleta mamutice Kike. Predstavlja proslavu njenog rođendana i obuhvata niz zabavnih i edukativnih sadržaja namenjenih pre svega deci i porodicama. Sastoji se od

velikog broja radionica, izložbi, promotivnog i prodajnog bazara, programa animiranja publike, sceniskih i muzičkih nastupa, kvizova znanja. Publici je omogućeno da tokom Festivala uživa u zanimljivim i nesvakidašnjim sadržajima i temama vezanim za arheologiju, geologiju, biljni i životinjski svet, umetnost, nauku, detinjstvo, igre. U proteklih deset godina naročito se izdvojio podprogram *Bazar muzeja i ideja*, kroz koji se putem različitih radionica predstavljaju gostujući muzeji iz zemlje i regiona. Mamutfest je izuzetno posećena manifestacija koja zabeleži oko 1500 posetilaca.

MUZEJ OD A DO Š

Vrsta programa: radionica

Ciljna grupa: učenici osnovnih škola

Opis: Radionica *Muzej od A do Š* podrazumeva obilazak stalne postavke i rešavanje određenih zadataka ponuđenih u radnom listu. Učesnici radionice (najčešće u paru) otkrivaju eksponate i pojmove čiji nazivi započinju slovima ćirilicnog pisma – od A do Š. Zadaci su osmišljeni tako da pozivaju na istraživanje, prilagođeni su deci mlađeg školskog uzrasta i vizuelno su privlačni. Neki od zadataka su: pronađi, docrtaj, dopiši, izbroj, poveži... U toku radionice učesnici imaju prilike da nauče da su u muzeju izložene puške tančice (na slovo T), citra (na slovo C), polifon (na slovo P). Radionica je pogodna za realizaciju školskih ekskurzija i kao dopuna školskom obrazovanju lokalnim đačkim grupama. Korelacija sa školskim programom: Svet oko nas, Biologija, Srpski jezik, Istorija, Likovno vaspitanje.

Mogućnost gostovanja: da, uz određenu modifikaciju

MLADI U MUZEJU

Vrsta programa: radionica, predavanje, specijalno tumačenje

Ciljna grupa: učenici srednjih škola, studenti

Opis: Program *Mladi u muzeju* je podeljen u dve grane: 1) angažovanje volontera za potrebe realizacije manifestacija kao što su *Noć muzeja*, *Mamutfest*, edukativni kamp ili poseta školskih ekskurzija i 2) stručna praksa sa srednjoškolcima. Najčešći poslovi koje obavljaju prilikom volontiranja u pomenutim manifestacijama su: prodaja karata na ulazu u Muzej, usmeravanje publike, anketiranje publike, pričanje priča u kostimu i igranje određenih uloga, učešće u dečjim radionicama, pomaganje pri prodaji suvenira, čemu prethodi obuka volontera. Stručna praksa za učenike Ekonomsko-trgovinske škole (Turistički smer) organizuje se u cilju sticanja znanja i iskustva u muzeju kao turističkom potencijalu grada. Program traje nekoliko nedelja. U toku obuke, učenici imaju prilike da saznaju osnovne informacije o Muzeju (istorijat, funkcionisanje, zbirke, programi), da steknu iskustvo u tumačenju stalne postavke i u radu sa decom. Svoje znanje i veštine na kraju programa pokazuju rešavanjem testa i tumačenjem stalne postavke pred svojim profesorima.

Mogućnost gostovanja: da

📖 KNJAŽEVAC

ZAVIČAJNI MUZEJ KNJAŽEVAC

☎ 019 431 407

✉ zmk@muzejknjazevac.org.rs

🌐 muzejknjazevac.org.rs

LETNJA ŠKOLA

TRADICIONALNIH ZANATA RAVNA

Vrsta programa: radionica, predavanje

Ciljna grupa: učenici srednjih škola

Opis: Letnja škola tradicionalnih zanata je edukativni program koji ima za cilj očuvanje znanja i veština u vezi sa tradicionalnim zanatima, koji su još uvek prisutni na ovom području i koji su deo živog nasleđa ovog kraja. Škola tradicionalnih zanata je projekat revitalizacije grnčarskog

zanata započeo 2011. godine, a od 2017. proširen je i na domaću tekstilnu radinost – dvopredno pletivo i tkanje, kako bi se očuvala gotovo zaboravljena tehnika pletenja karakteristična za ovaj kraj, kao i specifična ornamentika dvoprednih čarapa. Kroz teorijski i praktični rad, polaznici se upoznaju sa osnovnim tehnikama grnčarskog zanata, kao i dvoprednog pletenja i tkanja, sa ciljem zaštite i očuvanja nematerijalnog i materijalnog kulturnog nasleđa. Zadaci radionice formirani su prema razvojnim grupama i nivou stečenog znanja, kaskadno: početni, srednji, viši, polaznik-asistent i asistent-demonstrator. Posebno je značajan programski zadatak koji podstiče učesnike radionice da u duhu tradicije, a na kreativan način, stvore potpuno nov grnčarski proizvod koji može reprezentovati knjaževački kraj.

Mogućnost gostovanja: da, uz određenu modifikaciju

LETNJA ŠKOLA ARHEOLOGIJE

Vrsta programa: radionica

Ciljna grupa: učenici osnovnih škola

Opis: Ovaj program ima za cilj upoznavanje polaznika sa značajem arheologije u očuvanju kulturnog nasleđa. Kroz kreativni teorijski i praktični deo polaznicima se približavaju metode kojima se arheologija služi i predstavlja veza između arheologije i muzeja.

Mogućnost gostovanja: da, uz određenu modifikaciju

☞ KRALJEVO

MUZEJ SLATKA – KUĆA CVETIĆA

☎ 060 051 26 61

✉ muzejslatka@gmail.com

ALISINA PRVA ČAJANKA

Vrsta programa: Izvođačka interpretacija (performans, teatar, ples)

Ciljna grupa: učenici osnovnih škola

Opis: Interaktivna predstava tematizuje istoriju i kulturu ispijanja čaja u svetu i u Srbiji, kroz vizuru deci bliskog lika Alis Plezens Lidel – devojčice koja je inspirisala Luisa Kerola da napiše čuvenu bajku. Prostor Kuće Cvetića, tj. muzeja pretvara se u Alisinu porodičnu kuću u Oksfordu na dan njenog

rođendana, na kome se odigrava i čajanka za publiku. Tokom predstave deca se upoznaju sa brojnim interesantnim činjenicama, pomažući u tome da se čajanka odigra, a zatim se kao Alisini gosti zaista i služe kolačima i čajem iz naše porodične proizvodnje tj. iz bašte samog Muzeja slatka. Program je prilagođen kamernoj grupi ukoliko se odvija u samom salonu Muzeja slatka, a tokom letnje sezone koristi se eksterijer Muzeja, sama bašta i pročelje kuće i tako je predstava dostupna za veći broj učesnika u jednom trenutku. Program je sasvim prilagođen gostovanjima u drugim muzejima, galerijama ili obrazovnim institucijama. Izvođači su kustosi iz Muzeja slatka, među kojima se kao Alisa pojavljuje profesionalna glumica. Najmlađa publika je izuzetno aktivna i obradovana ovim programom, kojim smo pronašli još jedan način da im približimo kulturu svakodnevnog građanskog života sa kraja 19. i početka 20. veka i odvojimo ih od ekrana mobilnih uređaja. Program se pokazao kao atraktivan i za predškolsku i za decu starijeg školskog uzrasta pa razmišljamo o modifikovanoj varijanti prilagođenoj odraslima.

Mogućnost gostovanja: da

NOVI SAD

GALERIJA MATICE SRPSKE

☎ 021 48 99 000

✉ decjiprogrami@galerijamaticesrpske.rs

🌐 galerijamaticesrpske.rs/program-za-decu/predskolske-i-skolske-grupe

UROŠ PREDIĆ.

ŽIVOT POSVEĆEN LEPOTI I UMETNOSTI

Vrsta programa: radionica, izložba, organizovano i prilagođeno vođenje

Ciljna grupa: deca predškolskog uzrasta

Opis: Edukativni programi za decu predškolskog i osnovnoškolskog uzrasta u Galeriji Matice srpske se realizuju već dve decenije. Teme se menjaju na dve godine i prate aktuelnosti u Galeriji i lokalnoj ili široj sredini. Aktuelan edukativni program (2022–2024) nosi naziv *Uroš Predić. Život posvećen lepoti i umetnosti* i posvećen je upoznavanju dece sa životom i stvaralaštvom Uroša Predića. Međutim, uvek se mogu realizovati i teme iz prethodnih godina. Programi se izvode u ciklusima, svake godine po istom principu i sastoje se od više segmenata: organizovana i prilagođena vođenja za grupe do tridesetoro dece iz predškolskih ustanova i osnovnih škola, dečja publikacija na određenu temu koju svako dete dobija kao poklon nakon vođenja, kreativne radionice za decu subotom i izložba dečjih radova. Ciklus realizacije edukativnog programa počinje svake godine u oktobru i završava se naredne godine u junu, simbolično – izložbom dečjih radova, kada deca imaju prilike da postanu aktivni učesnici u kulturi svoje zajednice i vide svoja umetnička dela izložena u galeriji, a roditelji, vaspitači, učitelji i muzejski edukatori imaju prilike da otkriju kakav utisak je edukativni program ostavio na decu. Od 2020. godine, sledom tadašnjih pandemijskih okolnosti, edukativni program je dobio još jedan segment – virtuelna vođenja putem internet platformi za komunikaciju i virtuelne šetnje kroz stalnu postavku ili aktuelne izložbe. Time su i deca koja ne mogu da posete galeriju fizički, dobila priliku da učestvuju u edukativnom programu Galerije Matice srpske. Takođe, dečje publikacije se prevode na engleski i francuski, a od 2023. godine i na nemački

jezik. Publikacije na srpskom jeziku svih dosad realizovanih edukativnih programa, osim u štampanoj formi, dostupne su za preuzimanje u PDF-u na sajtu Galerije Matice srpske u odeljku GMS za decu i mlade – Predškolske i školske grupe.

Mogućnost gostovanja: ne

MUZEJ VOJVODINE

☎ 021 525 059

✉ pedagoska.sluzba@muzejvojvodine.org.rs

🌐 muzejvojvodine.org.rs

TEATRIĆ MUZEJA VOJVODINE

Vrsta programa: Izvođačka interpretacija (performans, teatar, ples)

Ciljna grupa: deca predškolskog uzrasta

Opis: Teatrić Muzeja Vojvodine predstavlja interpretativni program u kojem se elementi lutkarskog teatra koriste kao sredstvo koje posetu Muzeju može učiniti dinamičnijom i interesantnijom. Kratke lutkarske vinjete, koje traju 15–20 minuta imaju za cilj da pripreme i dodatno motivišu decu za posetu stalnoj postavci. Posle predstave, program se nastavlja u formi dijaloga odnosno analize lutkarske vinjete na odgovarajućem delu stalne postavke dodatnih 15–20 minuta. Program je dizajniran za decu uzrasta od 4 do 10 godina, budući da omogućava improvizaciju u skladu sa reakcijom i uzrastom publike. Realizuje se za građanstvo svake subote u 11 sati, uz prethodnu najavu preko elektronske adrese Odeljenja za pedagoški rad i odnose s javnošću, dok se za organizovane grupe iz predškolskih i školskih ustanova program realizuje svakog radnog dana Muzeja u terminu prethodno

dogovorenom preko iste elektronske adrese. Maksimalan broj učesnika programa je 30, a cena ulaznice je simbolična i iznosi 100 dinara. Na repertoaru su dve predstave: *Otkud šlem u babinoj bašti?* i *Au, što je lepa mlada!*. Prva se bavi otkrićem čuvenih pozlaćenih šlemova i pojmom kulturne baštine, dok se druga bazira na svadbenim običajima kroz koje se upoznaju eksponati sa etnološkog dela stalne postavke. U pripremi je i predstava *Kad se kamila sa konjem borila* na temu čuvene bitke na Vezircu.

Mogućnost gostovanja: da, uz određenu modifikaciju

BEKSTVO IZ MUZEJA: MITOLOŠKA AVANTURA

Vrsta programa: Logička istraživačka igra na stalnoj postavci

Ciljna grupa: učenici osnovnih škola

Opis: Porođični program *Bekstvo iz muzeja: mitološka avantura* je logička igra kreirana na osnovu priča i predmeta iz prošlosti, prikazanih na etnološkom delu stalne postavke Muzeja Vojvodine. Nastala je sa idejom da se muzej učini mestom za igru kroz koju će se ostvariti jedna od glavnih njegovih funkcija: edukacija i širenje znanja. U igri se koriste različiti rekviziti, nenametljivo uklopljeni u muzejsku postavku, koji su neophodni za rešavanje zadataka, specijalno programiranih za potrebe igre. Na inovativan način, igra odgovara na pitanja važnosti očuvanja materijalne i nematerijalne kulture i ističe mit kao univerzalni simbol iz kojeg su se razvile najlespe bajke sveta. Namenjena je uzrastu od 6 do 106 godina, tj. svima koji žele da se igraju i upoznaju Vilu, Biserka, Brku, Bogišu i druge likove iz srpske mitologije. Igra se organizuje na osnovu prethodne najave na elektronsku adresu pedagoska.sluzba@muzejvojvodine.org.rs. Trajanje igre je 45 minuta, maksimalan broj igrača je 7, a cena je 2000 dinara po igri (bez obzira na broj igrača).

Mogućnost gostovanja: da, uz određenu modifikaciju

SPOMEN-ZBIRKA PAVLA BELJANSKOG

☎ 021 528 185

✉ kontakt@beljanskimuseum.rs

🌐 beljanskimuseum.rs

MUZEJ MLADIH

Vrsta programa: izvođačka interpretacija

Ciljna grupa: učenici srednjih škola

Opis: Projekat *Muzej mladih* započet je 2018, kao deo priprema za Novi Sad – Omladinsku prestonicu Evrope (OPENS) u 2019. godini. Izložba *Kulturno blago: svet u muzejskom kovčegu*, ciklus kratkih filmova *Vreme je da upoznaš baštinu* i pozorišna predstava *Šest portreta Pavla Beljanskog* realizovani su zahvaljujući saradnji sa Školom za dizajn *Bogdan Šuput*, Udruženjem građana *Umivanje* i Teatrom mladih *Mišolovka*, uz podršku Fondacije Novi Sad 2021 – Evropska prestonica kulture. Kroz saradnju sa ustanovama obrazovanja i kulture, kao i udruženjima građana, Spomen-zbirka je postala bliža mladima, a rad sa njima doprineo je razvoju njihovih kreativnih potencijala, što pruža osnovu za dalji razvoj projekta u budućnosti. U nastavku projekta realizovane su još dve muzejske predstave u saradnji sa Teatrom mladih *Mišolovka: U ogledalu muza* i *Boemi sa Monparnasa*. Pilot-projekat Festivala muzejskog teatra u 2023. godini bio je u znaku predstava inspirisanih istorijatom Spomen-zbirke, životom Pavla Beljanskog i umetnika zastupljenih u njegovoj kolekciji, ali i društvenim temama, kako bi se široj javnosti prikazala iskustva i rezultati postignuti u ovoj oblasti. Festival je realizovan u okviru projekta *Muzej mladih*

Spomen-zbirke Pavla Beljanskog, kao sastavni deo programa manifestacije *Muzeji za 10*.

Mogućnost gostovanja: da

MUZEJ ZA SVE

Vrsta programa: radionica, tura na otvorenom

Ciljna grupa: učenici srednjih škola

Opis: Projekat *Muzej za sve* zaživeo je 2019. godine uz podršku Fondacije Novi Sad 2021 – Evropska prestonica kulture, s ciljem senzualizacije institucija kulture i lokalne sredine kako bi se zadovoljile kulturne i estetske potrebe osoba sa invaliditetom (gluvi i nagluvi). Zahvaljujući aplikaciji na znakovnom jeziku, novosadski muzeji su dobili priliku da se predstave kroz najzanimljivije činjenice vezane za odabrana umetnička dela: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog (27 dela), Galerija Matice srpske (18 dela) i Muzej Vojvodine (47 dela na tri lokacije). Projekat Spomen-zbirke Pavla Beljanskog nastavlja život proširivanjem aktivnosti koje obuhvata: angažovanje tumača na znakovnom jeziku za različite programe, simultana stručna tumačenja, nove video-klipove prilagođene informacijama za medije, objavljivanje linkova sa informacijama na Fejsbuk stranici Društva tumača i prevodilaca za znakovni jezik i Spomen-zbirke Pavla Beljanskog.

Mogućnost gostovanja: da, uz određenu modifikaciju

SOMBOR

GRADSKI MUZEJ SOMBOR

 025 412 728

 gmsov@sbb.rs/

 gms.rs

MUZEJ U KOFERU

Vrsta programa: radionica

Ciljna grupa: učenici osnovnih škola

Opis: Radionica *Muzej u koferu* nastala je iz potrebe da se Muzej predstavi svim školama somborske opštine s ciljem dugotrajne saradnje. U skladu sa nastavnim planom i programom uz dogovor sa učiteljima, odabiraju se muzejski predmeti koji se donose na školski čas. Kombinacijom različitih metoda i principa usvaja se prezentovano znanje. Ova radionica je nastala pre šest godina i izuzetno je tražena

od strane vaspitača, učitelja i nastavnika. Velika posećenost Muzeja, kao i dugogodišnja saradnja sa prosvetnim radnicima, svakako je vid dobrog rezultata.

Mogućnost gostovanja: da

PEČAT

Vrsta programa: radionica

Ciljna grupa: učenici osnovnih škola

Opis: Gradski muzej Sombor poseduje bogatu zbirku pečata, na osnovu koje je i osmišljena radionica *Pečat*. Ova radionica se sastoji iz teorijskog i praktičnog dela. Teorijski deo obuhvata priču o pojavi i nastanku pisma i pečata, a praktični deo se sastoji u pravljenju otiska pečata u vosaku. Učenici dobijaju predstavu o razvoju predmeta i njegovom usavršavanja kroz vreme. Prednost ove edukacije je u tome što ona može da se izvodi i u školskom i u muzejskom prostoru. Izuzetno tražena radionica od strane učenika i prosvetnih radnika.

Mogućnost gostovanja: da

MUZEJ U MOM DOMU

Vrsta programa: manifestacija

Ciljna grupa: učenici srednjih škola

Opis: *Muzej u mom domu* je tradicionalni program koji se održava svake godine u okviru manifestacije *Muzeji za 10*. Građani Sombora donose predmete koji su autentični, zanimljivi i poseduju vrednost svedočanstva o nekom javnom ili intimnom događaju vezanom za grad ili njih, te su na taj način oni kustosi, čuvari sećanja svoga grada. Važno je da uz predmet postoji i dobra/lepa priča koju će svaki građanin-kustos pričati zainteresovanim posetiocima.

Mogućnost gostovanja: ne

IZDAVAČ
NK ICOM Srbija, Trg Republike 1a, Beograd
icom.serbia@gmail.com
<http://network.icom.museum/icom-serbia>

ZA IZDAVAČA
Nikola Krstović

GLAVNI UREDNIK
Tatjana Mihailović

KOUREDNIK DVOBROJA
Dragan Kiurski

UREĐIVAČKI ODBOR
Milena Milošević Micić | Jelena Ognjanović | Una Popović | Nela Tonković

SARADNICI U OVOM BROJU
Ivana Arađan, Jelena Bobić, Dragana Božović, Lidija Cvetić Vučković,
Katarina Dragin, Irena Đorđević, Natalija Đurović, Aleksandra Gačić,
Eliana Gavrilović, Jasmina Jakšić Subić, Dragan Kiurski, Katarina Krstić,
Nikola Krstović, Tatjana Ljubojević, Milica Orlović Čobanov, Marina Pejović,
Marija Pokrajac, Sanja Radosavljević, Senka Ristivojević, Radovan Sremac,
Aleksandra Stefanov, Aida Šarac Berbić, Miodrag Tomić, Liljana Velkovski,
Slađana Velendečić, Sanja Vrzić, Nevena Živadinović Kusonić

LEKTURA
Ana Gvozdrenović

DIZAJN
Dragan Pešić

PRIPREMA ZA ŠTAMPU
Jovan Antonić

ŠTAMPA
BiroGraf Comp
Atanasija Pulje 22, Zemun

TIRAŽ 250

Prijatelj NK ICOM-a Srbije

TR E VIS

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

069

ICOM Srbija : časopis Nacionalnog komiteta Međunarodnog saveta
muzeja – Srbija / glavni urednik Tatjana Mihailović. – 2011, br. 1 (dec.)– .
– Beograd : NK ICOM Srbija, 2011– (Zemun : BiroGraf Comp). – 28 cm

Polugodišnje. – Ima izdanje na drugom jeziku: ICOM Serbia = 2683–5282
ISSN 2217-7531 = ICOM Srbija

COBISS.SR-ID 187840012

Konferencija muzejskih pedagoga
Srbije sa međunarodnim učešćem

**ATIPIČNI INTERPRETATIVNI
ALATI U MUZEJU:**

MUZIKA PLES TEATAR POKRET

Umetnička galerija
Nadežda Petrović

**Čačak
2023.**

23/24.novembar

Dance of Muse
Louis Armand Bardery 1879-1952

Organizatori:

ICOM international
council
of museums
Srbija

**УМЕТНИЧКА
ГАЛЕРИЈА**
НАДЕЖДА ПЕТРОВИЋ

Finansijska podrška:

**ЧАЧАНСКА
РОДНА**

ЧАЧАК - ПРЕСТОНИЦА
КУЛТУРЕ СРБИЈЕ 2023.